

આત્મ વિકાસના માર્ગે

વ્યાખ્યાતા અને પ્રણેતા

લાલનં

પ્રસ્તાવના લેખક -

વાવનના વર્મપુત્ર દુદનેગાય વનન

મવત ૧૯૮૪ મંગળમય પર્વપક્ષ

૧૪ મ ૧૯૨૮ સપ્ટેમ્બર

ધી "સૂર્યપ્રકાશ" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના પંદેન મળચ દબાર્ધ

પ્રીતમધાને છાપી કે પાનકારનાકા-અમલાવાદ

કિંમત—વાવના, વિચારણા, અને આચારણા

આભાર દર્શન

જૈનના સર્વ સપ્રત્યયોમા પોતાના વિચાર અને આચાર પૂર્વક પશુ સમાન ભાવે વર્તનાર અને પોતાની કમાણીનો મહેંગો ભાગ અખડ જૈન સમાજને ઉપકાર દ્રષ્ટિએ નહી, પરંતુ સેવા ભાવે સાર કરનાર ભાઈ શ્રી મેવણ ચોબણ સાથે એક માસ જેટલા લઘુ પરંતુ ભાવ ત્રિપ ધર્મ સમાજમ થયો તેના સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક લાવન તેઓને બધું ભાવે સમર્પણ કરે છે

અગ્રવૃત્ત પુસ્તકનું મુદ્રણ ખર્ચ તેઓએ આપેલ છે, અને તેથી પ્રથમ લાવને અને પછી સમાજે તેઓની સેવા લાવનાનો અગ્રીમગ્ની હૃદય ચોપક્રમા તેમની સેવા જમા કરવી જોઈએ, અને જમા કરતા બાજે વધતી રકમ મમાજને તેવા ભાવે અપણુ કરતાં જવી જોઈએ જેથી આવા સેવા ત્રિપ ઉદ્ધાર પ્રદુર્યતા આત્માને ધર્મા નદનું મમજ ફળ પ્રાપ્ત થાય

જામનગર, રાજેન્દ્રોડ,
તા ૧૩-૮-૨૮

}

લી મગજ ત્રિપ
લાવન

પુસ્તક પ્રવેશિકા-પ્રસ્તાવના

પરવૃત્ત પુસ્તક પઢેનેથી ઉત્તરે મૂળી શાંતિ પૂર્વક વાચન કરવાર આત્મ બહુને જાણ્યા આરમે કે પૃથક્ પૃથક્ સ્થાનોમાં ફરતી વખતાએ અધ્યાત્મ જિવનાની ઉપયોગીતા, તેમજ ધર્મનું રહસ્ય બહુ મૂલ્યવાનપણું સમજાવવા અતિ જમ સીધું છે જુદા જુદા સ્થાને પર્યટન કરી લેવા વસતા નાગરિકો બાલ, યુવક તરીકે અને બિલ બિલ સપ્રદાયોને અનુસરનારાઓ સમક્ષ અન્ય ધર્મની કશીયે અવગણના કર્યા વિના સૌને આત્મ કલ્યાણના દ્રષ્ટિ નિહુને અત કમ્બુ પર સ્થિર રાખી મહા ઉપમાર કરનારી આ પ્રપચ પ્રતિભા આરભ કરેલો ધર્મવીર અને શામન દિપક બહુઓએ આ પ્રતિભા અમને પ્રસંગોચિત મદાય આપી ઉપકૃત કર્યા છે આ પ્રપચ પ્રતિભા ઉદભવ અને પોષણ કેમ થયું અને સંક્ષિપ્ત ઉત્સેખ કરવાનું હું અપ્રામશિક નથી માનતો કેમકે શ્રી આખ્યાતાની જિવન રેખાથી હું કદાચ પરિચિત થયું છું પૂજ્ય લાવન સાહેબનું જિવન પ્રથમથી યાનાબિયાતી અને શાસ્ત્રીય સ્વભાવનું હોવાથી તેમજ તે સંદોષિત રાખી અને યાનરહિત રવાના પ્રયાસમાં પરોવાયેલા રહેતા આથી તેમજે શાસન પ્રતિપાદન કે ધર્મ નિર્જિત થોલ અતુલન કે ક્રિયામાં રહેલું રહસ્ય જાણુવા દરકાર કરી નહિ પરંતુ જમતને અસ્ય એવું કોઇ ગુપ્ત મહાન તત્વ આ દુનિયાપર સર્વ સ્થળે (શુભ કર્મ પરિણામ રાખ) અવસ્થા સાચવી રહેલ છે તે ગુપ્ત સત્તાએ પૂજ્ય પરિતજ્ઞના ગૃદમા પ્રખર ક્રિયા

प्रशम (साधन) कायात्मक ध्याने

ક્રિયિની યોજના કરી તેમના દ્વારા પૂ પડિતજીને ક્રિયામાં લેડવા નિર્માણ કરેન હતુ આ રીતે ક્રિયા તરફ દોગનાર અને ક્રિયાની અબીરૂચિ કરાવનાર તેમના ધર્મપત્નિ થયા

તેઓ પોતાના ગૃહ કાર્યથી નિવૃત્ત થતા બાકીનો અવગેય ગ્રહેતો બધો મમય સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વિગેરે ધર્મ ક્રિયામાં અર્ચતા અને એ પુણ્યાત્માની ઇચ્છા સર્વદા એવી રહેતી કે-પૂન્ય પરિતજી ક્રિયાનુ મહાત્મ્ય અને તેનુ રહસ્ય સ્વીકારે તો જ્ઞાન અને ક્રિયાનો ઉત્તમ મેળાપ થતા અન્ય ધર્માનુરાગી બધુઓને અરિ મહાપત્ર થાય.

તેમની આ શુભ ભાવના વિશુદ્ધ મનોભૂમિમાં પરિપક્વ થયાજ કરતી હોય, પણ જ્ઞાન પિપાસુ પડિત હૃદય તેમને સાબળવા તત્પરતો નહોતા છતાં તે ક્રિયાક્રિયિની અચળ અનુદાન પ્રિયતાની પોતાના અતર્કમાં સ્તુતિ કરતા, અને વિચારતા કે-અહો આ ધર્મ ગ્રેમી ને ક્રિયા કેટલી બધી બહાવી છે! ક્રિયામાં કંઈ અન તો હોય, એમ આપણે તેના ક્રિયા પરના ગ્રેમથી સ્વીકારવુ પડશે

થોડા કાળ પશ્ચાત્ આ મિયા ગ્રેમી દેવીએ મમાર પાત્રા પૂર્ણ કરી અને આગળ આત્મ વિહાર કર્યો આ વેળા પૂ પરિતજીએ મનો મયન કરી, એ જનાગ આત્માને ક્ષય વસ્તુ અધિક પ્રિય હતી તેનુ સંશોધન -યુ કે-ધર્મ ક્રિયા એ તેની પ્રિય વસ્તુ હતી બમ આટલેથી ત્રણસો સાઠ મામાયિક, ત્રણમો માઠ પ્રમુ પૂજન, અને ત્રણસો માઠ માળા, એ આત્મા નિમિત્તે ટરવા ફર મટ પ ડર્યો અને ક્રિયા કરતા પોતાના જ્ઞાનને માથે રાખી ઉભયનુ સદ-કાર્ય આર્પુ

આ ક્રિયા પોતે મદદા યોગાશ્રમમા એખ્યાજ કરવાનો આરભ કરેલો દિવસાનુ દિવસ તેઓ અધિમ, અધિક રસ પૂર્વક આ ક્રિયા કરના સાચા મામાયિક સૂત્રને ઉચ્ચાર કરતાની સાથેજ મનન કરી તેમાથી ઉત્પન્ન થતો તેનુ પાખ્યા પછીજ બીજા સૂત્રને અનુમરવુ આવા નિયમ પૂર્વક ચની ક્રિયામા તેઓ સદ્ગ થતા આત્માનંદમા મ્હાનવા સાચા જ્ઞાન સહિત ક્રિયાથી થતો અવર્ણનિય આનંદ અને આત્માની ઉત્તરોત્તર ચની ઉત્કર્ષ સ્થિતિથી તેઓનો વિશુદ્ધ અતરોત્તમા પ્રકાશોજ્જવલ પામતો મથો.

દ્વ્યક્રિયામરો ભાવક્રિયાને સલમ કરી આ આનંદ લે એમ તે પ્રમ્ખતા ખરા તથાપિ શ્રી હરિજન સૂરિજના કથનાનુસાર (૧) પ્રશ્નિધિ (૨) પ્રવૃત્તિ (૩) વિખજ્ય (૪) સિદ્ધિ (૫) વિનિમય

આ પ્રશ્નાભિમ અનુસાર સર્વથા વિખજ્ય થયા પછી, તેનું દ્ગ એટલે સિદ્ધિ પાખ્યા પછી અન્ય ધર્મ પ્રેમી અને આત્મ દક્ષ્યાણુ પ્રમ્ખતા બધુએને સમજવવા પોતાનો મનોભાવ હતો.

પરંતુ એટલામા ગોષાધી વાળા શ્રી કકનભાષ ગોમ્ગદાસ જે નેએ પૂ પરિતજના વખતુલ મજમાના મિત્ર હતા તેમને જ્ઞાન સહિત ક્રિયાથી થતો આનંદ દેખાયો અને પોતે સાથે રહી અબ્ધાસ કરવા વિવૃપ્તિ ખરી જગામા નોછ સ્વીકાર કરવો પડયો મળવા આવેના કકનભાષ ધર્મપ્રેમી હોવાથી જ્ઞાન પુર મર ક્રિયા કરવા અને રસ લેવા નાખ્યા

એ દિવમ કકવભાષનું પ્રસ મેચિત પાતીતાણા ગમન થયુ ત્યા સદગુણાનુરાગી મુનિથી કપૂર નિજયજી વિરાજતા હતા તેમને વદન કરવા જતા કકનભાષએ પરિતજ સાથે ક્રિયાને અબ્ધાસ

કરતા હોવાનું જણાવ્યું અને તે રીલી કહી બતાવી કિયાની આ
સુદર પ્રશ્નાવિકા તેમના દિલે વસી ગઈ અને તે આમ ગુપ્ત થાય
તેના કરતાં પ્રચાર કરી, જૈન મમાજને આત્મમ્યાણના માર્ગ
દર્શક અને એવી હિતવૃત્તિનો ઉદ્ભવ થયો તેથી તેઓશ્રીએ
પરિતજ્ઞને આગ્રા કરી

જૈન સાળાઓ જૈન હાસ્ટકુનો, અને દોડેજોમા પ્રવાસ
કરી આ સામાયિક તરફ દોગવા અને તેઓને સહજ રીતે આત્મ
જોગવ અને આત્મ સામર્થ્ય સમજાય અને ધર્માભિમુખ થાય
તેમ પ્રયાસ કરવો આ આગ્રાનું અવલગન સ્વ પડિતજ્ઞ ભાવનગર
ગણપુર લીમડી જેવા જૈન વસ્તી વાળા ક્ષેત્રોમાં કરી સામાયિક
રહસ્યનો થયેલ સ્વાનુભવ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા

આચાર્ય શ્રી વિજય કેમર સૂરિને પણ આ પ્રવૃત્તિની જાણ
થઈ તેથી તેણે પરિતજ્ઞને પ્રેરણા કરી કે માત્ર કાઠિઆવાડમાં
વસતી જૈન પ્રજા, તમારી આ ઉત્તમ પ્રકારે થતી સામાયિકનો
લાભ લે એટલુંજ બમ નથી ગુજરાતમાં પણ વિપુલ વસ્તી જ્યાં
અપણા જૈન બાધવની હોય ત્યાં પણ તમને જવાની અગત્ય છે

આ મમય રમ્યાન પાવિનાણા શનુજ્ય યાત્રા બધ થયેલી,
અને તેથી ઉપદેશ દ્વારા ધર્મ જાગૃતિ રહેવાનો સભવ હોવાનું
બતાવી આગ્રા કરી. પરિતજ્ઞએ તત્તમજ તે આગ્રા શિર્ષાવદ્ય
કરી અને દહેગામ, અમલવાદ વડોદરા, ભરૂચ સુરત, ગરિ
બીનીમેરા નવસારી જલાલપુર, અને મુઆહ વગેરે સ્થળે કરી
મૂખ્યત્વે સામાયિક યોગ, ઉપગત પ્રસંગોચિત ભાષણો આપી
સનુજ્ય યાત્રા બધ વેળા, જૈન મમાજની અમુત્ય સેવા આપી છે

હિંત સેવાના અંગે થતો પ્રવાસ ખર્ચ, મદદનિયને આપવામાં આવતું વેતન ભાષણો મુદ્દત્ત કરવામાં નોંધતું દ્રવ્ય, વિગેરે આર્થિક સહાય યોગ પ્રચાર ફક્ત માનવ સેક્રેટરી-ધર્મવીર શ્રી મગનલાલ નગીનચંદ્રભાઈએ તે ફક્તમાંથી આપી જૈન સંમુદાય ઉપર ઉપકાર કર્યો છે કેટલાક ભાષણો આ સમયમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં નથી મરણ્યુએ એકનો એક વિષય બહુધા જૂદા જૂદા શ્રોતૃમંડળ પાસે રજુ કરવાનો હોવાથી વાચકને પુનર્ગતિ દોષ દેખાય અને તેથી સંપૂર્ણ વાંચવાનું હૈયું જોષ જોસે તેમજ આ ઉદ્યોગના સભવ છે આ બહુ વાંચવાનો જરૂરમાં પણ અગ્રાધ્ય હોવાનો સભવ છે આ બહુ છતાં પ્રશ્ન મનન નહીં કરી સંકાર વાચકને પુનર્ગતિ નથી. અધિકત્વ અને હિત કરે છે એમ કહ્યા વગર રહી સમગ્ર નથી. અધિકત્વ અધિક રહ્યું એ કથનાનુસાર એક વખત વાંચવામાં આવેલ ફરી આવે ત્યારે પુનરાવરોક્ત થાય છે એમ સમજી શકાય દ્રષ્ટિથી વિવેક પુર સાર વાંચવા વિચારિ છે

શ્રી વ્યાખ્યાતા માનવપ્રેમી અને સદ્ગુણ સંપાદક મૂખ્યત્વે હોવાથી સદ્ગુણ સુવાસીત મહાત્માઓ અને મહસ્થાને પ્રશ્ન અનેક વેળા મળ્યા છે તેથી માનવ શક્તિની અપરિમિતતા પર દ્વંડ બની એ શક્તિને સંપૂર્ણ વિકસાવવા પ્રયત્ન સેવી રહ્યા છે અધ્યાત્મ પ્રેમી સતોને ૫ પરિતજ્ઞા નામ સુવિદિત છે

લીં૦ દુલ્લેશય. કેઠારી

ૐ તત્સત્ પરમાત્માને નમઃ

ગુણદ્રષ્ટિવડે સંસારમાં સ્વર્ગ અને સમદ્રષ્ટિ વડે મોક્ષ.

(પહિત લાલને તા ૨૫-૬-૨૭ ના દિને જૈન ઉપા
શ્રય દેહશામમા આપેલું લાખણ)

મગલમ્-ચિત્ત યસ્ય સ્ફટિક વિમલ નૈવ ગૃહાતિરાગમ્ ।
કારુણ્યાદ્રે મનાસિ નિરિલા ગોધિતા યેન દોષા ।
અક્રોધને સ્વયમહિતો યેન સસારગતુ ।
સર્વજોડસૌ ભવતુ ભવતા શ્રેયસે નિશ્ચલાય ॥

અર્થાત્ સ્ફટિકના સરખું નિર્મળ, જેમનું ચિત્ત રાગને
(રગને) મહણ કરતું નથી કડવાથી આર્દ્ર થયેલા મનમા
જેણે દોષો સર્વ ધોઈ નાખ્યા છે જેમના અક્રોધથી (ક્ષ-
માથી) સસારના ચતુરૂપ મોહ પોતેજ હણાઈ ગયો છે,
એવા સર્વજ પ્રભુ તમારા સર્વના નિશ્ચલ કથ્યાણને માટે
મોક્ષને) માટે થાઓ

આજનો વિષય ગુણદ્રષ્ટિ વડે સસારમા સ્વર્ગ અને
સમદ્રષ્ટિ વડે સસારમાજ મોક્ષ એ છે

આજનો વિષય વ્યવહાર થવાને માટે આપણે નારક અને દેવચોનિ માટે વાત નહિ કરીશું, કારણ કે એ બંને ચોનિઓ આપણને દરય નથી માટે આજના વિષયની મીમા તીર્થ ચ અને મનુષ્ય એટલામાંજ વિશેષ કરીને રહેશે.

ગુણદ્રષ્ટિ કે સમદ્રષ્ટિ એ બંણવાની પૂર્વે દ્રષ્ટિ એ શી છે, એ બંણવું ભેધએ દ્રષ્ટિ ચગદનો સામાન્ય અર્થ દેખવું એ છે અને એનો તાત્વિક અર્થ વિચારપૂર્વક દેખવું એ છે આ સદિ ઠેવી છે, એ જૂઠા જૂઠા ભેનારને ઘણું કરી જૂઠું જૂઠું રૂપે બાસે છે એટલા માટે આજનો વિષય રૂપક કરવાને માટે એક દ્રષ્ટાત લઈએ. અમદાવાદમાં રીચીરાડ નામનો એક મોટો રસ્તો છે પ્રભાતના પહોરમાં ત્યાંથી એક સુદર નવયુવના સ્ત્રી પસાર થાય છે તેને પસાર થતાં રસ્તામાં કે સ વાગતાં, તે બાલા પડી જાય છે અને મરી જાય છે પ્રભાત હોવા છતાં તુરતજ ત્યાં ત્રણ બ્યક્તિ આવી ચડે છે તેની આસપાસ તે ત્રણ બ્યક્તિ આવી ઉભી છે એક કુતરો છે, બીજો એક યુવાન પુરૂષ છે અને ત્રીજા એક સાધુ પુરૂષ છે.

કુતરાને એમ થાય છે કે આ યુવાન પુરૂષ અને સાધુ પુરૂષ અહીંથી જતા રહે તો આ સ્ત્રીનો હું ભક્ષ કરું યુવાન પુરૂષ એમ હચે છે કે આ કુતરો અને સાધુપુરૂષ અહીંથી દૂર થાય તો હું વિષયલોભ કરું અને સાધુપુરૂષને

એમ વિચાર થાય છે કે, આર્ષુ સુદર સ્વરૂપ જે સીને પ્રાપ્ત થયું, એ સી તેના મરણ પૂર્વે એક ક્ષણ પણ મારા દ્રષ્ટિ પથમા આવી હોત તો, હું એને પ્રભુનું નામ સબગાવત

આ દ્રષ્ટાંતથી સમજશો કે સી એકજ છે ત્રણે વ્યક્તિઓને તેમની વૃત્તિ પ્રમાણે-દ્રષ્ટિ પ્રમાણે તેમની નજર પ્રમાણે, તે જુદે જુદે રૂપે દેખાય છે તેમજ આ મ સાર કોઈને હુ ખરૂં, કોઈને સુખરૂં, કોઈને શુભરૂં, કોઈને દોષ રૂં, કોઈને નરક રૂં, કોઈને સ્વર્ગરૂં, કોઈને નિર્ગોદરૂં અને કોઈને મોક્ષરૂં પણ દેખાય છે જેવી જેવી મનુષ્યની દ્રષ્ટિ હોય છે, તેવી તેવી સ્થિતિ તેમને દેખાય છે અને તે પ્રમાણે તેને સુખ-દુઃખ, શુભ અવશુભ, જ્ઞાન અજ્ઞાન, જાણ અજાણ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે હજી પણ વિશેષ સ્પષ્ટ થવાને માટે આપણે એક બીજી દ્રષ્ટાંત લઈએ

ધારો કે આ ગામમાં બે વેરા છે એકનું નામ આદમજીભાઈ, બીજાનું નામ પીરજીભાઈ મોટા મુસ્લામીનું તેમને ફરમાન થાય કે, આ તમને બે નેને પચાસ પચાસ પાન આગવામા આવે છે, એ તમારે પદ્મ દિવસમા પુરા કરવા હવે આદમજીભાઈએ એવી રીતે પાન ખાવા માંડ્યા કે પોતાની પાસે આવેલા પાનના જથ્થામાંથી, પહેલે દિવસે જે પાનો ખરાબે જણાયા, તે મહેલા ખાઈ ગયો સારા પાન કાલે ખાઈશ

એમ વિચાર કરી રાખ્યો. બીજે દિવસે જોડલા પાન બાકી
હતા, તેમાંથી જે ખરાબ થઈ ગયા હતા તે પાન ખાધા,
અને સારા પાન ત્યાર પછીના દિવસે ખાવાનો વિચાર કર્યો.
આ પ્રકારે રોજ રોજ ખરાબ પાન અને સારા પાન બીજે
દિવસે ખાવાનો નિશ્ચય કર્યો. આમ કરતા સારા પાન
ખાવાનો વારો નહિજ આવ્યો. પહેરે દિવસ ખરાબ પાન
ખાધા.

બીજી બાજુ પીરમાઈએ પોતાની પાસે જે પચાસ
પાનનો જથ્થો હતો, તેમાંથી જે સારામાં સારા પાન હતાં,
તે પહેલે દિવસે ખાધા બાકી રહેલા પાનનાથી પણ જે
સારા પાન હતા, તે બીજે દિવસે ખાધા બાકી રહેલા પાન
માંથી પણ જે સારા પાન હતા, તે ત્રીજે દિવસે ખાધા.
આમ પહેર દિવસ સુધી હમેશા સારા પાન ખાતા પાન
પુરા થયા.

આ ઉપરથી શ્રોતાઓ સમજશે કે આદમજી અને
પીરમાઈ પાસે પાન એકજ ભતના હતા. છતાં, આદમ
જીની દ્રષ્ટિ ખરાબ પાન ઉપર હોવાને લીધે, રોજ રોજ
ખરાબ પાન જ ખાધા, અને પીરમાઈની દ્રષ્ટિ સારા પાન
ઉપર હોવાથી બધા સારા પાનજ ખાધા આ પ્રકારે જેમની
દ્રષ્ટિ આ સ્થિતિમાં દોષ ઉપર હોય છે, તે દોષવાળું જ-
બધું ખરાબજ જોતા જાય છે અને જેની દ્રષ્ટિ શુદ્ધ ઉપર

હોય છે, તે બધું સારૂ જોતા જાય છે દોષદ્રષ્ટિ અને
શુભદ્રષ્ટિનો આ સ્પષ્ટ ભેદ છે

ચારણી જેવા મનુષ્યો વળી ચારણી જેમ પોતાનામા
ખરાબ ભાગને રાખીને, સારા ભાગને નીચે કાઢી નાખે છે,
જેમ દોષોને લઈ શુભોને ફેંકી દે છે, તેજ પ્રકારે સુપડાની
પેઠે કંટલાએક મનુષ્યો ખરાબ ભાગને પોતે લઈ લે છે,
તેમ કંટલાએક દોષને ફેંકી દઈ શુભનેજ ગ્રહણ કરી
લે છે

આપણે દોષ દ્રષ્ટિ છીએ કે શુભ દ્રષ્ટિ છીએ એને
માટે થોડાએક પદાર્થો ઉપર વિચાર કરીએ કેાઈને આ-
પણે પૂછીએ કે અગ્નિ વિષે તમે શું ધારો છો ? કંટલાએક તુર
તજ જવાબ આપે છે કે, અગ્નિ એક એવો પદાર્થ છે કે
આપણને કબાડે છે બીજાને પૂછીએ તો તે જવાબ આપે
છે કે, અગ્નિ એક એવું દ્રવ્ય છે કે મનુષ્યની ટાઢ ઉડાડે
છે મનુષ્યને માટે રસોઈ કરી આપે છે, એક દેશથી બીજે
દેશ સ્ટીમર-આગગાડી તેમજ વાયુનૌકાથી પહોંચાડે છે
વળી સૂર્યની ગરમીથી-નેમા રહેલી અગ્નિથી વનસ્પતિઓ
ઉગે છે અને એનીજ ગરમીથી હરીયામાંથી પાણી ઉડી
ખરાળ રૂપે થઈ, વાહળા બની, પર્વતો ઉપર અને જમીન
ઉપર વરસે છે દુઃકાળને દૂર કરે છે, અધકારને નસાડે છે
જમર વિષે પૂછીએ તો એક પ્રકારનો મનુષ્યો એવો

જવાબ આપે છે કે, શ્રમર જે એક એવું જ હતું છે કે મનુષ્યને તે હજે છે જીવ પ્રકારના મનુષ્યો એજ જ હતા. એવું દર્શન કરે છે કે, શ્રમર મનુષ્યને માટે મીઠું બનાવે છે પુષ્પના વધારાને-નેની રેણના વધારે લઈ પોતાને નિર્વાહ કરી મનુષ્યને માટે મધ બનાવે છે-શુભરવ કરે છે.

સર્પને માટે પૂત્રીએ તો ઘણા માણસો એવો જવાબ આપે છે કે મનુષ્યને હજે છે, ઘોડા મનુષ્યો એમ પણ કહે છે કે, સર્પ કે કોઈ પણ પ્રાણી તેને ઈલા યથા વિના મનુષ્યને કરડતો નથી એટલું જ નહિ પરંતુ, સર્પ વિશેયે કરીને પ્રકૃતિમા-કુદરતમા-ગાતામા મા રહેલી ખરાબ-ઝેરી હવાને ખાઈને જીવે છે, એથી સદૃશતામાં તેને મદનમૂર્તિ એવો પવનાહારી કહે છે એ ઝેરી હવા સર્પ ન ખાતા હોય તો, મનુષ્યો અને ઇતર-પ્રાણીઓનાં શ્વાસોશ્વાસમા તે હવા જઈ તેમને તુક્યાન કરે, માટે સર્પ પણ ઉપયોગી સમઘ જીવન વ્યવહારની દ્રષ્ટિએ જણાય છે.

આ પ્રકારે ઘણાં દ્રષ્ટાંતો લઈ આપણે પોતાને સમજાવવા માટે આપણે શુભદ્રષ્ટિ છીએ કે દોષદ્રષ્ટિ ? મનુષ્યના ઉત્તમ અવતારમાં પણ આપણી દ્રષ્ટિ શુભને જુએ છે કે વિશેષ દોષને, તેનો નિર્ણય થઈ શકે અને એટલું તો ખચિત જ છે કે, જેઓ શુભને જુએ છે તેઓ

શુભને એટલે સુખને ભોગવે છે અને જેઓ દોષને-અવ-
શુભને નિહાળે છે, તેઓ મનુષ્ય સસારમા પણ નરકે કે
નિર્ગોદના છવોની પેઠે દુખને ભોગવી રહ્યા છે, એટલું જ
નહિ પરંતુ, શુભને જોતા-શુભની અનુભોદના કરતા મનુષ્યો
પુણ્યબંધ કરે છે, અને દોષને જોતા-અવશુભ ભણી દ્રષ્ટિ
રાખના પાપનો બંધ કરે છે, અને પુણ્ય મનુષ્યને પુષ્કરા
વર્ત મેઘથી નવડાવે છે અને સસારના તાપો દૂર કરે
છે અને પાપ, મનુષ્યને દુખના દાવાનગમા સળગાવે છે
એ કોનું હવે અભણું છે ?

આ મંત્રારે શુભ દ્રષ્ટિ વર્તમાનમા સુખને અનુભવે છે,
અને ભવિષ્યના સુખની તૈયારી કરે ॥ અને દોષ દ્રષ્ટિએ દુખ
ભોગવે છે અને ભવિષ્યના દુખની તૈયારી પણ કરતા રહે છે
ઈમેજમા શુભ દ્રષ્ટિને optimist શુભ દ્રષ્ટિ આશાવાદી
કહે ॥ અને દોષ દ્રષ્ટિને pessimist અશુભ દ્રષ્ટિ નિરા-
શાવાદી ગણે ॥ શુભ દ્રષ્ટિ કે શુભ દ્રષ્ટિનું મનુષ્ય જીવન
અહીંજ સ્વર્ગરૂપ છે અને દોષ દ્રષ્ટિનું નરક રૂપ

હવે આપણે વિચાર કરીએ કે મનુષ્ય સસારમા
સુખ વિશેષ છે કે દુખ ? ઘણાઓ કહે છે કે દુખ વિશેષ
છે. મોડાકો કહે છે કે દુખ અને સુખ સમાન છે અને
વિરલ કહે છે કે સુખ વિશેષ છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એ
વિશેષ સુખને વધારી, મનુષ્ય પૂર્ણ સુખી પણ થઈ

છે આમ ભિન્ન ભિન્ન દ્રષ્ટિથી જોનારાઓની સત્યતા ઉપર આપણે હવે અવલોકન કરીએ દોષ દ્રષ્ટિને પણ જ્યારે પાછવામાં આવે છે મનુષ્યમાં જાહેરા વધારે છે કે સાબળનારા ? આધિગા વધારે છે કે દેખના ? નાકકટા વધારે છે કે નાકવાળા ? મૂઝા વધારે છે કે જોસતા ? કુઠા વધારે છે કે જે હાથવાળા ? લગડા વધારે કે જે પગે ચાલનારા ? આ વખતે પ્રમાણિક દોષ દ્રષ્ટિને પણ, વિચાર કરવા વિના જટકો નથી રહેતો કે શરીરે જોગ-ખાપણવાળા કરતા શરીરે સારા વધારે છે માટે વિચાર કરીએ તો માનુષ્ય પડે છે કે શરીરે કુખી કરતા સુખી વધારે છે

શહેરમાં કે ગામમાં માઠા વધારે છે કે સાચા ? હોસ્પીટાલમાં ઘણા માણસો વધારે રહે છે કે ઘરમાં-ખજા રમાં રહેતા કે હરતા કરતા જોવામાં આવે છે ? આમ અવલોકન કરતા વિચારક મનુષ્યને જણાય છે કે, માઠા કરતા સારા વધારે છે, તો કુખી કરતા સુખી પણ વધારે છે

હવે આગગાડીઓમાં, અકસ્માત ઘણા થાય છે, કે નિયત સ્થાને પેને જરોને વધારે પહોંચાડે છે ? આગજોટો દૂંભે છે વધારે કે તરે છે વધારે ? વેપારીઓમાં દેવાળી આજો વધારે કે શાહૂકારો વધારે ? આ ઉપર વિચાર કરતા જણાય છે કે આગગાડી નિયત સ્થાને ઘણી વાર પહોંચાડે છે, થોડા અકસ્માત પણ થાય છે આગજોટો

ઘણી વાર તરી જાય છે ઠોઠકવાર ડૂળી પણ જાય છે વેપારીઓમાં શાહુકારો વધારે હોય છે થોડા દેવાળાં પણ હાડે છે

આ પ્રકારે વ્યવહાર સહિમા જોતા પણ મુખ્ય વિશેષ છે, અને દુખ થોડું જો દુખ ઘણું હોય તો મનુષ્ય જીવન જીવવા અશક્ય થઈ પડે શાહુકારી કરતા દેવાળા વધારે હોય તો વેપાર આજેજ બંધ પડે

તથાપ કંટલાએક મનુષ્યોને, વકતાને લાગે છે કે વિચારશૂન્ય મનુષ્યોને, દુખ વિશેષ લાગે છે તેનું એક કારણ સમજાય છે, અને તે એ છે કે, દુખ એ ખરાબ છે, અને દુખ આવતા મનુષ્યો મુખને જૂલી જાય છે જેમકે એક મનુષ્ય આખા શરીરે આરોગ્ય હોય અને તેના પગમાં કાટા વાગે, તે વખતે આરોગ્યતાનું મુખ જૂલી જાય છે, અને એ દુખમાં ડુળી જઈ પોતાના વિશેષ મુખને વિસરી જાય છે, એટલા માટે કાટા લાગવા જેટલા પણ દુખને, કયા તો મનુષ્ય દૂર કરે અથવા મુખને પૂર્ણ કરે તો સ્વાભાવિક મુખ પ્રગટ થઈ રહે અને ક્રિયાત્મક મુખનો ઉપલોગ લે

શુભ દ્રષ્ટિ પર અને દોષ દ્રષ્ટિ ઉપર આટલા વ્યવહારિક વિચારો કર્યા હવે આપણે માનસ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરીએ ત્યાં જતા મનુષ્ય સ્વભાવની વિચિત્રતા દેખાય છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ શુભ દ્રષ્ટિ અને દોષ દ્રષ્ટિમાં પોતા-

નામા શુષ્ક જુએ છે, અને જીભનામા દોષ-પોતાના
વિશેષ શુષ્ક, જીભનામા વિશેષ દોષ મનુષ્ય સસારમાં
આવેલા લક્ષ્મીને, મનને, કર્મને કેટલાએક નિંદા કરતા
દેખાય છે, અને ઘોડાએક પ્રશ્ન કરતા ?

દોષ દ્રષ્ટિને આપણે કાફ દ્રષ્ટિ, શુષ્ક દ્રષ્ટિને હ સ
દ્રષ્ટિ અને સમદ્રષ્ટિને ચારવાક દ્રષ્ટિ-Skyark દ્રષ્ટિ
કહીએ દોષદ્રષ્ટિ, કાકદ્રષ્ટિ એટલા માટે કે કાગડો જ્યાં મણ
દોષ-શુમડુ દોષ-ચાકુ દોષ ત્યાજ બેમે છે, એટલેકે
ખરાબ ઉપર-હ મેથાં દ્રષ્ટિ દોષ છે માટે આવા મનુષ્યોને
કાકદ્રષ્ટિ તરીકે જોળખાય તો શું ખોટું છે ? દુધ અને
માણી સેગા દોષા છતાં પણ જેની ચાચમાં, એવો શુષ્ક
દોષ છે કે પાણીને લિન્ન કરી દુધને પી જાય છે એવા
હ સ એટલે કે સસારમાં રહેલા આપ દોષોને ઊઝી,
શુષ્કનો અનુભવ કરે છે, ત હ સદ્રષ્ટિ કહેવાય એ તો યથાર્થ
વાળો છે

હવે આપણે શુષ્ક દ્રષ્ટિ અને દોષદ્રષ્ટિથી ઉચે જઈ
યથાર્થ દ્રષ્ટિ ઉપર આવીએ, તેની પહેલાં મનુષ્ય સસારમાં
ગૃહસ્થ દોષા છતાં લક્ષ્મીને દોષયુક્ત ગણે છે, તેના ઉપર
વિચાર કરીએ વક્તાનો એવો વિચાર છે કે પછી તે યથાર્થ
દોષ કે કેમ, તે હાલ કહી શકાય નહિ તથાપિ ક્ષયોપશમ
અનુસાર જણાવે છે કે ગૃહસ્થને લક્ષ્મી જૂપણ છે અને

સન્યાસીને-સાધુને દ્રવ્યરૂપ છે હા, લક્ષ્મી પ્રમાણિક
 ન્યાયોપર્જિત ભોધએ લક્ષ્મીને દોષ આપનારને સબોધી
 એક દિવસ સાક્ષાત્ લક્ષ્મી દેવી કહે છે કે માનવદેવ ! આ
 શું બોલો છો ? હું ખરાબ છું ? હું તો જઠ છું આપની
 આજ્ઞાને અનુસરી હું ખાડામાં પડું છું, અને તમનેજ અનુ
 સરી પરોપકારના શિખરે ચડું છું માટે આપ તપાસ કરો
 કે જઠ, આપની આજ્ઞાને અનુસરનારી એવી હું લક્ષ્મી
 શુદ્ધ કે દોષવાન એ ઉભારમાં એકે નથી, પરંતુ આપની
 સહધર્મિણી હોવાથી જણાવું છું કે, આપ અજ્ઞાનને લઇને
 મારામાં દોષ તો નથી આરોપતા ? મને તો લાગે છે કે
 મારી સખી અને ગૃહસ્થરામને શોભા આપનારી સતી
 સીતામાં પણ દુર્ગુણ જેવાએ આરોપ મૂક્યો, તેમ દુર્ગુણ
 જેવા મનુષ્યો, પોતાના અવિવેક દોષને કે અજ્ઞાન દોષને
 મારામાં આરોપે છે માટે સ્વામીનાથ ! એવાઓની પાસેથી
 હું હમણાજ ચાલી જાઉં છું અને સીતા જેમ અક્ષિમા
 સમાર્પ ગયાં તેમ, પોતાના દોષને નહિ ભેનાર એવા મનુ
 ધ્યની પાસેથી જાઉં છું.

હવે આપણે મનને દોષ આપનારા તરફ નિહાળીએ
 ઘણા વિદ્વાન કહેવાતા પણ પોતાનામાં દોષ ન ભેતાં મનમાં
 દોષ ભેળું મનને ગાગ આપે છે અને ગાય છે કે -

“ મન તું ગમાર થામાં
 દોષમાં ડગાઈ જા મા ”

કોષ, કામ, લોભ ચોર,
ચોરે વાઈ ચારે કોર
મોહ મત્સરે મશામ

મનનું

આધિકો અનેક રાખી
બ્યાધિકો વિશેષ સાખી
હાય હોયમા હણામાં ”

મનનું

આવા વિદાનોને સબોધી મન તેમને કહે છે કે,
પ્રભુ સાંભળો ! હું ગમાર છું ? કે આપમાં રહેલું અજ્ઞાન ?
હું તો જડ છું આપ ચૈતન્ય છે. આપ મારો ઉપયોગ
રાધમા, કામમા, લોભમા, ચોરીમા કરો-આપ મને નીચે
પછાડો અને આપ મને ક્ષમાએ, સતોરે-પ્રકાશરે-દયાએ
પ્રમાણિકપણાએ ચઢાવો તો હું શું નથી ચઢતું ? આપ
નરકના ખાડામા રખાવો તો હું કુણું છું આપ મને
સ્વર્ગની મીઠીએ-શિખરે ચઢાવો તો ત્યાં પણ હું ચડું છું
માટેએ શુભ કે દોષ ? હું જડ હોવાથી, એ ઉભય મારામા
નથી, પરંતુ આપના વિવકને સુધારો, પછી આપ શુભવાન
હોવાથી, હું ગમાર નહિ પરંતુ ધર્મ હોઈશ હું ઠોઈ દિવસ
દોહડહાપણ કરું એમ નથી માટે હવેથી જો મારામા
આરોપ મૂક્યો તો હું જડ હોવાથી ચા-તું જઈશ અને
આપ ઠોઈ પણ રૂઢા વિચાર મનુષ્ય સસારમા કરી શક્યો
નહિ માટે આપ વિવેક વટે શુભદ્રષ્ટિ થાઓ, કે સમદ્રષ્ટિ

ખનો અને સસારને સ્વર્ગ સરખુ—અનુત્તર વિમાન સરખુ—
શિવપુરી જેવું, નદન વન જેવું બનાવો એવું હું ઇચ્છુ છું

હવે આપણે કર્મનો દોષ આપનારા તરફ દૃષ્ટિ
કરીએ ધણા મનુષ્યો કર્મને પણ વગર વિચારે નિર્પેક્ષ
દોષ આપે છે તેઓ કહે છે કે જીવને સસારમાં દુખ
આપનાર કર્મજ છે કર્મ તેમને સંબોધીને કહે છે કે —

આપ જરા વિચારીને જોશો તો માલુમ પડશે કે
મહારાજા છે—સસારમાં અજવર્તિ જેવા છે. આપના રાજની
વ્યવસ્થા રાખવાનેજ, આપે અને ન્યાયાધીશના પદે નિયત
કરેલ છે આપના રાજ્યમાં મેં કર્મ, ન્યાયાધીશે કોર્મનો
પણ પક્ષપાત કર્યો નથી કોર્મની પ્રાર્થનારૂપી લાય મેં
લીધી નથી અદલ ઇન્માફ મેં કર્યો છે કે કેમ તે માટે
આપ રેકૉર્ડ તપાસો તીર્થંકર જેવાઓની કે, જગતના
મહાપુરુષોનો મેં પક્ષપાત કર્યો નથી જેણે સાફ કર્યું છે,
તેઓને ઇલમાન-ઇનામ અપાવવા વિના હું રદ્દા નથી, અને
જેઓએ ભુલું કર્યું છે, તેમને શિક્ષા અપાવવા વિના હું
રદ્દો નથી પ્રમાણિકપણે ન્યાયનું કામ કરનાર હું કર્મ,
તમારો અમલદાર—તમારો ન્યાયાધીશ, તમારા રાજ્યમાં
વ્યવસ્થા રાખનાર—આપ વિચાર શો કે હું સર્ટિફિકેટ ને
યોગ્ય છું કે નિદાને! જગતમાં વ્યવસ્થા રાખનાર, નઠારાને
શિક્ષા આપનાર અને સારાને ઇનામ આપનાર, આપની

આશાથીજ આ જગતમાં હું માટે મારે હવે તમારી સર
 વીસ-સેવા કરવી નથી અને રજા આપેલ અને તો તમારે
 પે-સન આપણુ જોઈએ કારણ કે, મે તમારી પ્રમાણિકપણે
 નોકરી બગાડી છે આમ વિચાર કરતા માણસ પડે છે કે
 કર્મનો પણ દોષ નથી કારણ કે જડ કર્મમાં નથી શુધ્ધ
 કે દોષ દોષ માત્ર જીવમાં રહેલા મોહમાં-અજ્ઞાનમાં
 અવિદ્યામાં-અવિવેકમાં છે, અને તે દૂર કરતા સ સાર એ
 સર્વગં બની રહે છે

હવે સ સારને મોક્ષ પણ કેમ બનાવવું, એને માટે
 શુદ્ધદ્રષ્ટિ ઉપરાંત સમ દ્રષ્ટિ પણ જોઈએ
 શુદ્ધાતુકલકળા કરતા, તો કહે છે કે આ સ સારમાં
 મનુષ્યને શુદ્ધદ્રષ્ટિથી તીર્થ કરવી પડવી પણ ફલિત નથી
 આતિથ્ય પયારો ન દુલ્હા । તત્સ સિદ્ધિઓ ।
 તીર્થ કર સુધીની પણ શિદ્ધિઓ તેમને ફલિત નથી
 હવે સમદ્રષ્ટિ કે સધાર્થ દ્રષ્ટિએ શું છે તે જોઈએ એ વડે
 મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે એને માટે બીજી બ્યાખ્યાન કરશું,
 થાપિ એ પૂર્ણ દ્રષ્ટિ રાખે છે એનો કંઈક ખ્યાલ હાલ આપવા
 મન સેવાય છે

પૃથ્વી ઉપર આપણે જોને એક પડખે રાત્રિ કે અ ધ
 દેખીએ છીએ, અને બીજે પડખે દિવસ કે ઉભય
 એ છીએ પૃથ્વીની બીજી બાજુએ જડ પૃથ્વીનો પડ

જાણે પડવાથી, અધકાર દેખાય ॥ હવે આપણે દિવસને-
 ઉભાસને સુખ સમજીએ અને રાત્રિને-અધકારને દુઃખ
 સમજીએ તો ખોટું નથી પૃથ્વીમા કે સસારમા સુખ
 દુઃખ બંધ છે નારદીમા કેવળ દુઃખ, સ્વર્ગમા કેવળ સુખ,
 તિર્યચમા વિશેષ દુઃખ અને મનુષ્યમા વિશેષ સુખ, એમ
 સામાન્ય રીતે કહી શકાય પરંતુ આ ચારે પ્રકારના જીવો
 એટલે કે નારક, તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવ એ પૂર્ણ સુખી
 નથી-Not absolutely happy. Absolute happiness
 કે અવ્યાબાધ સુખ કે દુઃખ વિનાનું પૂર્ણ સુખ ક્યા છે તે જોઈએ
 લોકો કહે છે કે સૂર્યાસ્ત થાય છે અને સૂર્યનો ઉદય થાય છે,
 આ વાત બ્યવહારે-લોક બ્યવહારે Conventionally ખરી
 છે, પરંતુ નિશ્ચયે philosophically ખોટી છે સૂર્યાસ્ત
 થતોજ નથી સૂર્ય સદા ઉદયમાન છે તમે કે હું સૂર્યના
 વિમાનમા એટલે શુદ્ધાત્મારૂપી સૂર્યમા રહેતા હોઈએ તો,
 આપણે સદાના દિવસમા હોઈએ-*eternal day* મા હોઈએ,
 અવ્યાબાધ સુખમા હોઈએ, માટે પૃથ્વીરૂપી દેહ દ્રવિટમાંથી
 દૂર થઈ, આત્મદ્રવિટમા રહેતા શીખીએ, તો આપણે પૂર્ણ
 જ્ઞાનમા અને તેને લઈને પૂર્ણાનંદમા-સમ્વિદાનંદમા સર્વદા
 વસીએ

ૐ શાન્તિ. ! શાન્તિ શાન્તિ ! !

ॐ स्वस्वरूपाय नम ।

આત્મજ્ઞાન

(જૈનશાસ્ત્રયોગના પ્રચારક પંડિત લાલને ભરૂચમાં
વેળાપરા જૈન ધર્મશાળામાં તા ૧૮-૧૨-૨૬ ના દિને
આપેલું ભાષણ—

આત્મપ્રિય મુજબ બાધવો અને મુશીલ જહેનો,

આ સસારમાં જીવ ચાર પ્રકારના છે, જેમાં બે દ્રશ્ય
છે, અને બે અદ્રશ્ય છે અદ્રશ્ય તે નારક, અને
દેવતા છે, અને દ્રશ્ય તે તીર્થંકર અને મનુષ્ય છે તીર્થંકરમાં
સચેત પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, જંતુ અને
જળચર પક્ષિ આદિ ખેચર, અને પશુ આદિ રથજચરનો
સમાવેશ થાય છે, અને જુદી જુદી ભૂમિઓમાં રહેનારા
આપણે મનુષ્યો છીએ

અદ્રશ્ય દોષિમાં આવેલા નારક જીવો દુ ખમાં રગ
હોવાય છે, અને અદ્રશ્ય ગણના સ્વર્ગીય દેવતાઓ સુખમાં
રહાયે છે, એમ શાસ્ત્ર અધ્યયનથી આપણા સમજવામાં
આવ્યું છે તીર્થંકરમાં સુખ થોડું અને દુઃખ ઘણું હોય છે
અને મનુષ્યમાં દુ ખ થોડું અને સુખ ઘણું હોય છે છતાં
મનુષ્યનું વિકાસ ક્ષેત્ર વિશાળ અને એટલું જળડું હોય છે

કે, તે ધારે તો સ્વર્ગીય દેવતાઓના સુખો કરતા પણ ઉત્તમ, એવી જાતનું પરમ સુખ મેળવી શકે છે કે, જ્યાં ગઈના દાણા જેટલું પણ હું ખા નથી

આપણું માનવ સમૂહાયમા પૂર્ણ હું ને આવતું રોક નારી એકજ વસ્તુ તેનો અવરોધ કરી રહી છે, તે વસ્તુને ત્યાથી ખસેડવામા આવે, એટલે પૂર્ણ સુખના પ્રવાહોથી તમે હ મેશા તરબોળ રહેશો, અને અતર આનંદમા મસ્ત હશો, એ સુખને રોકનારી વસ્તુ તે દેહાત્મ બુદ્ધિ છે આપણામા આત્મા ત્રણ પ્રકારે ૩ એક ળીરને, મનને, અને ઇન્દ્રિયને, હું માની સઘળો વ્યવહાર કરે ૩ એ બહિરાત્મા દે-મિધ્યાત્મી છે મહાત્મા આનંદધનજી કહે છે કે એ ઘોર પાપી છે બીજો હું જે દેહાદિકોના સાક્ષી છું, એમ સમજી સવળા કાર્યો કરે છે, તે અતરાત્મા છે દેહમા કે ન્યાય મંદિરમા સાક્ષી, પ્રમાણિકપણે જોયેલી હકીકત કહેવા ઉપરાંત જવાબદાર નથી હોતો અને તેથી તે સમકિતી, કે અતરાત્મા છે પણ તેની એ અતરાત્મ બુદ્ધિથી ઉપરની પરમાતા બુદ્ધિમાં જ્યાં સુધી તેની દ્રષ્ટિ પહોંચી નથી ત્યાં સુધી, તેમા કપાયો અચે રહેલા ૩ ત્રીજો હું એ પરમાત્મા છે સોદ છે પરમ શુદ્ધ આત્મા છે, સકળ કર્મથી રહિત આત્મા છે, દોષયુક્ત છે, પૂર્ણ ગુણવાળો છે આ ત્રીજા આત્માનું એટલે પરમાત્માનું, જેમ

જેમ બીજા પ્રકારમાં વર્ણવેલી અતરાત્મા, અમરજી સ્તવન,
 કરે છે, ધ્યાન ધરે છે, એવે તેના જીવનનું અનુકરણ કરે છે
 તેમ તેમ, તેમને પરમાત્મના શુભો પોતાનામાં રક્તે રક્તે
 જોતો અને પછી અનુભવતો જણાય છે
 અધારી રાત્રી હોય, મૃગાધાર વરનાદ વગેરે રહ્યો
 હોય, કાળી ભયાનક નિશા, ભીડ માનવ હૃદયમાં અનેક
 બિદામણા ચિત્રો પાડતી, મધ્ય રાત્રી પોતાની ભય કરતાને
 પરિચય આપતી, સંસારિક જનને ચિંતાગુર બનાવતી
 હોય, એવે સમયે પણ સૂર્યના આવાગમનની સૂચના
 કરતો અરેણ આવે એટલે, અધકાર પોતાની પામેરેલી
 કૃષ્ણવર્ણ્ય આદર સંકેતવા માટે છે અને સૂર્યનું પદા
 રહું થતામાં તો તે કાળ જાણે હતી નહતી કયા થઈ જાય
 છે ? તેનો પત્તોજ નહિ જાણે સૂર્ય મહારાજના શાસન
 માધી તેને, ફર કરવામાં આવ્યા હોય તેમ, તે આવેાથ થઈ
 જાય છે તેમ હું દેહ છું, એવી જે મનુષ્યને માન્યતા
 થઈ ગઈ હોય એ મનુષ્ય, અજ્ઞાન તિમીર વડે સંસાર
 શત્રિમાં ગોથા ખાય છે, અને જે મનુષ્ય આત્મા, પોતાને
 જાણે, અર્થાત્ જોનાર, જાણનાર, માને છે, જૂદા જૂદા દેહો
 મામવા અને ઊડી દેવા એનો કર્મના ફળો લોભવાય છે
 માટે પૂર્ણ પણે સમજતાજ અજ્ઞાન-અધકારનો નાશ
 ને જ્ઞાન પ્રકાશનો, અરેખી પ્રકાશ નિકળે છે ઉપગ્ની
 તોને પુષ્ટિ કરતી દંતકથા એક આ પ્રમાણે છે

એક વેળા ઇંદ્ર દેવની રાજ કચેરીમા દેવસભા બેસી હતી, આ પ્રસંગે અધિકારે પોતાને સૂર્ય તરફથી થતી કનકગતની ફરીયાદ કરી, તે દાદ મેળવવા બેસ્યો, તેણે અરજ શુભરી કે મહારાજ ! મને સૂર્ય દોષ સ્થળે કરીને બેસવા દેતો નથી, તો આપ તેને યોગ્ય શિક્ષા આપી મને હર ક્ષત ન કરવા આજ્ઞા કરો, તો હું જ પીને બેસી શકુ હાલ તો મહારે શુદ્ધાઓમાં નિવાસ કરવો પડે છે ઇંદ્ર મહારાજે શાતવન આપતા બધું કે હાલ તું જા તું સૂર્યને બોલાવી ઘટતી તપામ કરે છે ઇંદ્ર મહારાજે નેવક મોકલ્યો તે સૂર્યને બોલાવી લાવ્યો ઇંદ્ર મહારાજે સૂર્યને પ્રશ્ન કર્યો કે તમે અધિકારને કેમ દોષ સ્થળે રહેવા દેતા નથી ? તે તમારા સામે ક્યાંક કળી તમારા પર તહામત મૂકે છે કે, સૂર્ય મને નસાદી મૂકે છે આ વાત શ્રુત્ય છે ? સૂર્યે હાથ બેડી કહ્યું મહારાજ ! એ અધિકાર અસત્યવાદી છે, હંડહંડતું જૂઠું જોતનાર છે એ આપની ખાત્રી ન થતી હોય તો મારા રૂબરૂ બેને બોલાવો અને પૂછો કે, સૂર્યે તને બાગી જવા ક્યારે કહ્યું ? તે પોતેજ ભાગી જાય છે મારામાથી પ્રગટતો પ્રકાશ એટલો વ્યાપક જા રહે છે, કે તેને પોતાનું સ્થાન મળતું નથી, અને તેથી એ પોતેજ છ પાચ ગણી જાય છે

આજ પ્રકારે જ્યારે, મનુષ્ય મારામાં એટલે સ્વદેહમા જે ચૈતન્ય વસી રહ્યું છે, તે આત્મા છે અને તે સર્વકામ

જાણે છે તેજ હું છું અને આ દેહાદિ જે જણાય છે
એતો મારા જડ સાધનો છે એટલું ચતાજ, મિથ્યાત્વરૂપ
અધકાર-અનુતાનુબધીરૂપ કથાય, મનુષ્ય જગતમાથી
ચોખ્ખા ગણી જાય છે અધકારમય રાત્રીમા રહેનાર મનુ
ષ્યો પણ આ અધકારને જાણી રહ્યા છે અને તે જાણનાર
તેજ ચેતન છે

આ દ્રવ્ય જગતનો સાક્ષી હું દ્રશ્ય હું, એમ અનુ
ભવના જાણે જ્ઞાન સર્વોદયનો પ્રકાશ વધારે ને વધારે
જગદ્ગતો નીકળતો હોય, તેવી એ હસાસુને આગાહી
આપે છે, અને અજ્ઞાન રૂપ અધકાર તો દેહાધ્યાત્મી મનુ
ષ્યની જીંઘણ શુશામા બરાબર રહે છે

ઘણા મનુષ્યો અને ઘણા જીવન ભાઈઓ—

एनोऽपि नमुगारो जिणवर वसहस्स वदमाणस्स
तसार साराओ तारे इ नर वा नारि वा ॥

અર્થાત્ એનેશ્વર શ્રી મહાવીર સ્વામીને, એક નમસ્કાર
પણ કર્યો હોય તો, તસાર સાગરને તે માણસ તરી જાય
છે, જ્યારે તમે અને હું ભાઈઓ અને જીવેનો, આપણે તો
તસાર સાગર તરી ગયા કેમ ? આપણા મોહ રાગનો સર્વથા
નાશ થયો છે કે ? આપણે જધા ક્ષીણમોહ નામના બારમા
શુષ્ક સ્થાને છીએ ! એમ હોય તો જહું સારૂ, પણ એમ
નથી, એ મોહાધકાર નહિ ખસવાનું કારણ એ છે કે—

“ આત્મજુષ્ટે હો કાયાદિક ગ્રહો, બહિરાત્મ અવરૂપ ”

અર્થાત્ દેહમા આત્મ જુદિ જોજ સર્વ પાપનું પ્રવેશ દ્વાર છે અને તેથીજ, આપણા મહત્ત્વો કે લાખો નમસ્કાર પણ આપણને ફળપ્રદ થતા નથી તમેહુ મેશાગાવ છો કે—

‘ પાચ કોડીના ફલકે પામ્યા દેશ અઢાર ’

આ ફલ અડાવતા કઈ ભાવના—કઈ દ્રષ્ટિ—કેવી ઉત્કૃષ્ટ વૃત્તિ હશે ! તેનો વિચાર પણ તમને આવે છે ? અરે ! જો વિચાર મુઠ્ઠી પહોચાય તોજ તમારો પણ ઉદ્ધાર થઈ જાય કયા અઢાર પુષ્પો અને કયા અઢાર દેશ ! શાઅમા જોકે અથળે ઉલ્લેખ છે કે—

મેરૂ પર્વત જોડલા જોધા અને મુહપતિઓ જોડકા કરવા જોડલા ચારિત્ર પામ્યા હોય, તથાપિ આત્મા કોણ છે ? જોને જોળખે નહિ અને જોળખ્યા પછી જો આત્મા હું છું જોમ માને નહિ, તો તે જીવ પોતાનું ઠ યાણ કરી શકતો નથી પણ જે કણે તેણે આ માને આત્મસ્વરૂપે જાણ્યો અને હું તે આત્મા છું, આવો નિશ્ચય માન્યતામા પ્રવેશ થયો કે, તેજ કણથી તેનો આત્મા ઉન્નત બની અને હર્ષ પથે સચર્યો. આપણમાના કયા ભાઈ જોડેનો પચ પરમેષ્ઠી મત્ર, જોડેલે નવકારમત્રનો જાપ નથી કરતા ? અને કોણ ધર્મીઈ ભાઈ, મન પાત્રવ્યનામળો અર્થાત્ મારા સર્વ પાપનો નાશ થાવ જોમ નથી ઈચ્છતા ? અરે નાશ

તો રહ્યો અને પ્રણામ કરવા, નમસ્કાર કરી વિનયીએ
 છીએ હા, તે વિનવી નેટલા પ્રમાણમાં આત્મજૂન હોય,
 તેટલા અશે નાથ થયો પણ હરો, પરણ પ્રણામ તો
 નથીજ થયો, એ હું ખાત્રી પૂવક કરું છું, જો પ્રણામ
 થયો હોય તો આપણે જૈનમાથી જિન કેમ ન થઇએ ?
 મર્વયા નાથ થયા જેમ શ્રી વર્ધમાન એ મહાવીર થયા,
 તેમ આપણે પણ થઇએ. આનંદધનજી ઠહે છે તેમ,
 “બહિરાત્મ અધરૂપ” હું કેહ છું, એજ આપણી જૂસ
 ભદ્રેવી સમજ આપણને સસાર દુરગમ કેહ કરી નાખે
 દ-પકડી રાખે છે, જટડી રાખે છે, અને ત્વતત્ર થવા દેતી
 નથી માટે જિન ધર્મ જોડે નિજ ધર્મ અર્થાત્ આત્મ
 ધર્મ છે, એવું આપણે પ્રથમ સમજવું જોઈએ, કારણ કે
 આત્મા અને પરમાત્મા સજાતીય છે, પરમાત્માના આ
 ત્મામાં રહેતા સકળ શુભો પૂર્વપણે વિકાસ પામ્યા છે
 આપણા આત્મામાં પણ તે શુભો છે, પણ અણવિકસ્યા
 પડ્યા છે. દેહાદિરૂપે, બહિર દ્રષ્ટિ એથી લઈ, પરમાત્મ
 તરફ તે દ્રષ્ટિ લેવાવશ્ય, તેમ તેમ આપણે આત્મા પણ
 તેના જેવો પૂર્ણ વિકાસ પામતો જશે બહિરાત્મ બાવથી
 આપણને ધર્મીક ગેરસમજ થાય છે, તેવી એક આ પણ છે
 જ્યાં મનુષ્યનું શરીર હોય છે, ત્યાજ આપણે શ્રીએ
 એમ સામાન્ય રીતે જણાય છે પણ વક્તાને એમ લાગે છે કે,

આમ એકાંત સમજવામા જૂલ હોય છે, કારણ ૦ મનુષ્યનું મન જ્યાં હોય છે-જ્યાં ઉપયોગ હોય છે, ત્યાં તે હોય છે, અર્થાત્ મનુષ્ય શબ્દનો અર્થ એ હોય છે કે-જેને મન હોય-જે મનન કરી શકે, અને જે વિચાર ઉપજાવી શકે, જે ચિંતા કરે છે, તે મનુષ્ય છે

નારક ગામી કાળસૂરની જેમ ચિંતા કરે છે, તે મનથી નરકમા છે, અને મોક્ષગામી શ્રી વર્ધમાનનું અમરણ કરે તો માનસ શાસ્ત્ર પ્રમાણે તે મોક્ષમા છે
હાખલા તરીકે —

એક ધનવાન શેઠ પોતાના જગલામાના એક દિવાનખાનામા બેઠેલા છે આસપાસ જાત જાતનું ફરનીચર ગોઠવાયેલું છે દિવાનખાનાની ખારીઓથી દ્રષ્ટિ વિવિધ જાતના પુષ્પોથી લઈ રહેલા છોડવાઓ પર પડે છે, લાલ મૃતીકા પાત્ર (કુડા) માં પણ વેલો ઉચે ઉચે ચઢી ફૂલોથી ભરપૂર દેખાય છે તેમા રંગ ભેરગી અને જુદી જાતના અવાજ કે ટહુકા કરતા પક્ષીઓ ઉડતા, બેસતા પાખો ફફડાવતા નજરે ચડે છે ભોટેના ઝોરડામાથી વાજીત્રના સાથે કોકીલરવથી ચતુર્થ ગાન કણ્ઠેન્દ્રિય પર આવી ચિતાકર્ષક આદોલનો રેડી જાય છે તથાપિ શેઠનો કેસ બે કોર્ટમા ચાલતો હોય, શેઠ શરીરે ભલે જગલામા બેઠો હોય, પણ મન તો વફીલની સાથે પોછટો ગોઠવવામા, અને આવતા

કેસમા પોતાને શી રીતે રહેતું મળે, તેનોજ વિચારવ્યૂહ રચી રહ્યા હોય છે તે વિચારોથી ઘેરાયતું મગજ જ્યારે વિચારોને અગા કરી વિશ્રાંતિ લે છે, ત્યારે તેને આ બગલામાથી મુખ સામગ્રી કાર્મિક આનંદદાયક બને છે બાકીનો સમય તો તે રાગ, દ્વેષ કરતો હોય અને કર્મના આવરણો રૂપી સર્પો પોતાના અંદર જેવા મુવાસિત આ મા પર લપેટતો હોય છે

પરંતુ દેહ મમત્વ ન હોય તો મનુષ્યોનો ઉપયોગ એવો નિર્મળ રહે છે કે —

પોતે બગલાનો માલીક નથી બગલો નથી, હું તો આત્મા છું અને તેથી મારી માલીકી મારૂ સ્વામીત્વ મારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર પર છે એ સિવાયનું જે કાર્ય હોય તે મારૂ નથી, એમ સમજી કેસરૂપી કલેશ વગેરે, કપાયરૂપ બધનોમાથી ફટી, આત્મસ્વાતંત્ર્યમાં મ્હાલે છે

વક્તા તમને પૂછે છે કે હરિશ્ચંદ્રને કુખ પડ્યું હતું ? એ વાતનો તમે સ્વીકાર કરે છો ?

શ્રોતૃમંડળમાથી કેટલીક વ્યક્તિઓ બોલી કે ઘણું જ વક્તાએ કહ્યું કે વિચાર કરતા હરિશ્ચંદ્રને બીલકૂલ કુખ પડ્યું નથી કારણ કે જેણે જેને જીવન માન્યું હોય છે,

તેને લગીરે ઈજા કે હાનિ તે થવા દેતો નથી. તેમજ હરિ-
શ્ચંદ્રનું જીવન સત્ય હતું એટલે સત્ય તેજ હરિશ્ચંદ્ર જ્યારે
મત્યને ઈજા થાય તોજ હરિશ્ચંદ્રને દુઃખ થાય, પણ તેણે
તેમ થવા હીંમત નથી, એટલે સત્યને િચિત્તમાત્ર આપ્ય
આવવા હીંમત નથી હરિશ્ચંદ્રને તમે નો પૂછ્યું હોતે તો
વક્તા ધારે છે કે તે જવાબ આપત વે, હું બીલકુલ દુઃખી
નથી મારું સત્યરૂપી જીવન કેટલું દૃઢ છે તેની વિશ્વામીન અને
તેનો અનુચર કસોટી કરે છે અને તમે જોશો કે એ ક-
સોટીમાથી હું માત્ર સત્યમય જળવાન જીવનને લઇને થોડો
વખતમાજ તમને જણાતા, આ દુઃખમાથી અને મુકત
દેખાશે. હું તો અત્યારે પણ મને મુકતજ દેખુ છું જેને
શરીર એ જીવન છે, તે શરીરના મારે લાખો રૂપિયા
ખર્ચે છે દેશ છોડી જ્યા પોતાના શરીરને હવાપાણી
અનુકૂળ રહી શરીરને મુખદ્વારથી બનના હોય, ત્યા નિવાસ
ઠરે કે કેટલાક ઓષધો જે શરીરને દરદ મૂકત રાખે તે
વાનું સેવન પણ જારી રાખે છે

હવે પૈસો-દ્રવ્ય જેનું જીવન છે, તે શરીરને જોખમમા
મૂકીને પણ-લક્ષ્મી સંપાદન કરવામા મચ્યો રહે છે અતે
તે રીતે મેળવેલ ધનને જોવી રીતે જાળવે છે કે રાખે
ખર્ચાઇ જાય

જાજ પ્રકારે શ્રી મહાવીર સ્વામીનું જીવન આત્મ
બળ હતું અનતબળ એ હું છું, એવી સમજ એવી ક્ષાયિક
સમજ હોવાથી, એ અનતબળે સગમદેવના કઠોર ઉપ
સર્ગો અને પરિસહોને નિષ્ફળ નિષ્ફળતા અને સગમને
હાર ખવાડી આપણામાં એ બાબનો ઠેઠ અશ છે કે નહિ
એ આપણે હવે તપાસીએ

આ સ સારમાં, અવ્યવહાર રાશીમાં, અને વ્યવહાર
રાશીમાં, અનતવાર તમે અને હું જટકયા તે તે અવસ્થાના
હું ખોનો નાશ થયો, અને છેવટે આપણે હાલ મનુષ્ય જ મ
પામવા ભેટલું પુણ્ય એકત્ર કરી, મનુષ્યસ્વભા આપ્યા આવો
ઉત્તમ ગણાતો માનવ જન્મ તો આપણે અકામ નિર્જન,
એટલે અજ્ઞાન અવસ્થામાં પણ કર્મોરૂપી બધનેથી છુટા
થઈ પામ્યા

તો હવે ખટી આત્મભળને જાણી, કર્મબધનથી
મુક્ત થવા ધારીએ તો તે કર્મોના સર્વથા નાશ કરી
આપણે શ્રી મહાવીર સ્વામીની હરેશમાં એમી જવાને
યોગ્ય થઈએ

મ સારમાં આવતી મુશ્કેલીઓ એ તો, આપણામાં
રહેલા બળની અપેક્ષાએ મદ કે વ્યાયામના પહેલવાનો
જેમ કબેલેસ, મગદળીયા ને સહેલાઈ પૂર્વક ફેરવી, પોતાના

શરીરને ઠસસ્ત આપી, સુદ્રઢ અને બળવાન બનાવે છે, તેમ અડચણો—વિધ્નો પણ, આત્માને વધારે હિંમતવાન અને બહાદુર બનાવે છે અને તેથી આપણે ગમે તેવી મુશ્કેલીના પ્રસંગોને મચક નહીં આપતા આપણુ માધ્ય છે, તેને સચોટપણે વળગી રહીએ છીએ અને હાથી નેમ, પોતાના માર્ગમા આવેલા મોટા લોકડાને પણ સૂઢવની ઉચકી ખીજી તરફ ફેંકી દઈ, પોતાનો માર્ગ કરે છે તેમ, આત્મવાદી બનેવો મનુષ્ય અડચણથી હતાશ નહીં થતા, ઠાકરથી તેને ખસેડી નાખે છે

અ તરાતમા થયેલો જીવ, પોતામા અનતબળ ભરેલુ છે એમ સમજે છે, અને પછી સકલ જીવ રાશીમા દ્રષ્ટી ફેરવતા, પોતાને સવ આત્મા દેખાય છે, કે જેવો પોતે છે, અને તે જનને સર્વ પ્રાણી પર સમભાવ રાખી, રાગ દ્વેષરહીત થઈ, પરમાત્માની વધારેને વધારે નીકટ જાય છે જેમકે—

સમ્યક્તવાન જ્ઞાની આત્મા, જ્યારે પ્રતિક્રમણ કરતો હોય ત્યારે, અનાદિકાળથી આજ મુધી જે જે જીવોની સારે વિરાધનાપૂર્વક આચરણ થયું હોય, તે જીવોને ધ્યાનમિ સમ્ય જીવા એવા ઉચ્ચારની માથે વિચારપૂર્વક, ભાવપૂર્વક અ ત કરણથી સર્વ જીવોને ખમાવી લે છે

એમા વારાચક કે હીરાચક જેની સાથે કોઈનાં >

રમણના ખીલાવીને કેવા જાણીરથ કાર્યો પણ, સહજમાં કરી
શકાય છે તે બતાવે છે તેઓથી જ અર્હનમ નામનો જાપ
પણ સાધકને આપી તેનું ચિતન કરાવી રહ્યા છે, જેથી
આત્માની કલુષિનતા નહ થઈ આત્મા શુદ્ધ થતો જાય છે

આહ ! આટલી જીવાયોનિમા, વાણી માત્ર મનુષ્ય
પ્રાણીનેજ બોલે-ની છે કે જે સમજવા ધારે તો તે વાણી
સમજી જઠે છે, કઠમ્થ કરવા ધારે તો કરી શકે છે, અને
આચરવા નિશ્ચય કરે તો આચરી પણ શકે છે, છતાં બહુ
મૃત્યુ એવી શુદ્ધ વાણીનું હાર્દ, કે ધ્યેય સમજવા આપણે
પ્રયત્ન કરતા નથી

પણ હવે પછી તમે એક સુત્ર લઈને તેને શુદ્ધ બોલી તે
ઉપર વિચાર કરી તેનો અર્થ સમજ્યા પછી તેના પર મનન
કરી જરૂર તેમાંથી તમને કોઈ નૂતન બાવ-ચાકાટ દેખાશે,
અને તમારો આત્મા તેથી પુવક્તિ થશે તમને હૃદયો લાસ
થઈ રોમાચ થશે, અને તે પ્રમાણે મનન સંહોદિત જારી
રાખવાથી તે સૂત્રોના ઉત્પાદકમા જે શુભો હતા તે કમશ
તમારામાં વિદ્યમાન થશે

નમોમિ ધીર તિરિસાર ધીરમ્ ।

અર્થાત્ મેરૂ પર્વત જેવા જાણીર, ધીર, વીર એવા
પરમાત્માને હું પ્રાર્થના કરતો વડ હું, નમું હું અને

યાયુ છુ કે—આપનામા દેખાતા પ્રગટ શુભો કે જે મારામા
 હૂપા તે, આપ પ્રસન્ન થાવ, અને મારા તે અણુવિક
 સ્યા, અને પ્રસુપ્ત શુભોને વિકસાવો, અને તે માટે
 જાપ કરતા નમાવિ વિર એમ શ્રામ ઉચે લેતા ધારણ,
 અને નીચે મૂકતા તિરિસાર ધીરમ્ એમ જાપ જપવો.

ઉપર ઠહેવામા આ ચું હંતુ કે —

મનુષ્ય જન્મમા સુખ વધારે ને દુખ અત્ય છે, એ
 કહેવું સાપેક્ષ છે દુખ થોડું છે, તથાપિ તે અજાણ્યામણું
 છે આપણા સુખને ગૌણ કઠી દઈ, તે ઉપર આવે છે
 ગમે એવા શરીરે સુખી હોઈએ છતાં પગમા એક નાનોના
 કાટો વાગ્યો હોય, કે હાંદમા દુખાવો થયો હોય, અગરતો
 આખમા કણ પડયું હોય એટલે આપણે મુજાઈએ છીએ
 અને સર્વ સુખને ભૂલી જઈ દુખને આગળ લાવીએ છીએ,
 તે કાટો કે કણ નિકળી જતા પાછુ સુખ ગની રહે છે

શરીરનું દુખ એ પગમા કાગે વાગ્યા જરાજર છે
 મનનું દુખ હાંદમા થતી વેદના સમાન છે, અને હૃદયમાનું
 દુખ એ આખમા કણ પડયા જેવું અસહ્ય હોય છે શરીર
 મન, અને હૃદય, એ આપણે નથી પણ એતો આપણા
 સાધનો છે માટે એ સાધનનો વ્યયારે આપણે નિયમનગતિ
 મા કામ કરતા રહેવા દઈએ ત્યારે, એટલે આત્માશિશુમુખ,

મધને જ્યારે કામ કરતા હોઈએ છીએ ત્યારે, આપણે સુખી જણાઈએ છીએ, કારણ કે આપણે સ્વભાવે સુખી છીએ

તમ, મનના ૮ જો ઉપરાત લોકોને એક ઉપાધિનું દુખ હોય છે એટલે કે એઓને મળે-ની શિદ્ધિ સિદ્ધિ, કે સગા જ્ઞાતાઓ, જ્યારે તેના પર બોલ રૂપ થાય છે, ત્યારે તે ગભરાઈ જાય છે

પણ જ્યારે તેના પુણ્યોદય વડે પ્રાપ્ત થયેલી એ શિદ્ધિ સિદ્ધિ છે, સગા જ્ઞાતાઓ છે, એમ સમજીને તે તેના ઉપલોભ કરે છે, ત્યારે તે શ્રદ્ધિવાન દશામા પણ વધારે પુણ્ય ઉપાર્જન કરી, તેથી પુણ્યરૂપી વળાણુ લે છે અને તે તના સાધ્યને પહોંચાડી પાછા વળે છે આમ પુણ્ય ઉપાધિરૂપ નથી, પણ મોક્ષ માર્ગમા વળાવારૂપ છે

આ પ્રકારે આપણે આપણા આત્માને સમજીએ, તો પછી આપણી આસપાસ રહેલા સંસારને આપણા આત્માવડે મથાર્થ સત્ય સ્વરૂપમા જોઈ શકીશું, અને તેથી આ સંસારમા રહેવા છતાં જ્ઞાન, ધ્યાનવડે આત્મવિકાસ સાધી શકીશું

ૐ જ્ઞાન્તિ. ' ! !

ૐ

સિદ્ધાત્મને નમ ।

આત્મવિકાસ

(ભરૂચ વેજલપરા-જૈન ધર્મશાળામાં પઠિત લાક્ષને
તા ૧૭-૧૨-૨૬ ના રોજે આપેલું ભાષણ)

આત્મા પ્રિય મુજ્જ બાધવો અને મુશીલ જ્ઞનો !

એક વિશાળ વન છે-કાનન છે-Forest છે એ વન
સર્વથા દન વૃદ્ધોથી ભરાયલું છે તેની સ્વભાવિક મુગ્ધ
થી હોભાધ તેની આસપાસ સર્પો વિટાયેલા છે

ચ દનવૃક્ષ એ મનુષ્ય છે કર્મોડ્ધી સર્પો તેના
આત્માની આસપાસ લપેટાયેલા છે પરંતુ મયૂર અને
સૂર્યને સ્વભાવિક વેર હોવાથી, એ માનવોડ્ધી ચ દન
વૃક્ષે ની આસપાસ ફરી વળેલા, કર્મોડ્ધી સર્પો, શ્રી પાર્શ્વનાથ
પ્રભુરૂપ મયૂરને તુલ્યમા સ્થાપતા-સ્મરતા, એ કર્મોડ્ધી
સર્પે નાસી જાય છે-નષ્ટ થાય છે

આ પ્રાર્થનાની અદર આવેલા પદોનો મુખ્ય ઉચ્ચાર
કરવો, એને આપણા શાસ્ત્રમાં બ્યજન કહે છે એ પદોનો
અર્થ સમજવો એને અર્થ્ય કહે છે, અને એના

સમજવો એને તદ્દલય કહે છે આમ શબ્દ, અર્થ, અને ભાવ એ ત્રણેને સેવવામાં આવે તો જ્ઞાનાચાર સેવ્યો ગણાય

શબ્દનો ઉચ્ચાર એ ચક્રમક છે, એનો અર્થ એ લોકોનું ફલક છે એ ઉચ્ચાર અને અર્થ પર વિચાર કરતા, જેમ ચક્રમક અને ફલકના અચકાવાથી પ્રકાશ પ્રકટી નિકળે તેમ, આપણા આત્મામાં ભાવરૂપ પ્રકાશ પ્રકટ થાય છે, અને ભાવરૂપ પ્રકાશ પ્રકટ થાય ત્યારે, ચિત્તિ પ્રસન્ન થવા રૂપ આપણને અનુભવ થાય છે

આત્મારૂપી ચક્રન વૃક્ષમાં અમરપણાની પલ્લુ એક મુગધી છે આમ નામકર્મરૂપી સર્પિણી તેની શોપાસ વિદાવાથી, આત્માને જન્મ, જરા, મરણરૂપ વિષમય કરી મૂકે છે એ મરણને મારી, અમર કેમ થવાય છે ? એટલે કે આપણી સાદિ અનંત સ્થિતિ કેમ અનુભવાય છે ? તેનો આજે વિચાર કરીશું

હાલનું માનુષ્ય જીવન એ કે આત્મા અંદર અવિ નાશી હોવા છતાં, પચાસ પોણાસો કે સો વર્ષનું ગણાય છે

આ શારીરિક જીવન જે આપણે વહન કરી રહ્યા છીએ, તેમાં શરીરના માટેજ આપણું આયુષ્ય કેટલું ખર્ચી નાખીએ છીએ ? એ તપાસીએ શરીરને અન્ન જોઈએ છે, વસ્ત્ર જોઈએ છે અને તેને રાખવાને છાપડ જોઈએ ॥

મારૂં શરીર સારૂ દેખાય, તેના માટે અલકારથી તેને શણગારીએ છીએ, લોકોમાં પોતાના એટલે શરીરના-ચંદુલાલના વખાણુ થાય, એવા કેટલાએક કામો કરીએ છીએ, અર્થાત્ સઘળું જીવન આટલામાં આપણે ખચી નાખીએ છીએ તથાપિ, એ શરીરરૂપી મહામા હાલ વસતો રહેતો, જે પૂર્વે એવા શરીરમાં રહેતો અને હવે પછી પણ એવા શરીરમાં રહે, તે આત્માના ક્ય્યાણુ માટે કેટલાક તો કાર્ધજ કરતા નથી અને કેટલાક સહેજ કરે છે

આ સસારમાં નારક જીવો જાણે બદીખાનાના લોચરામાં, અધારામાં હું ખં પામતા હોય, તિર્થચ જીવે સખત મનુરીમાં પડેલા હોય, મનુષ્યો આસાન કેદ લોગ-વતા હોય, અને દેવતાઓ નજર કેદ હોય, એવા સઘળા સસારી જીવો, મસારરૂપી કેદખાનામાં, કેદીઓ હોય એવું જ્ઞાની પુરૂષોને જણાય ॥

આમ હોવાનું કારણ શું ? એનો વિચાર કરીએ તો વિચારવાન જ્ઞાની પુરૂષ, એવું ઉત્તર આપે ॥ ૩-જીવોએ મોહરાજની વસ્તુની ચોરી કરી છે એટલે કે આ શરીરનો ખરો માલીક પુદ્ગલ છે, તે છતાં આપણે એ પુદ્ગલને પોતાનું માની બેઠા છીએ-પોતાનું મમલ રહ્યા છીએ-એ મોહ રાજની ચોરી છે, અને એ શરીર પુદ્ગલ દ્રવ્યનું છે આપણે તો તેમાં બાંધે રહીએ છીએ આપણે આત્મા,

મોહરાબને ભાડું આપીએ પુણ્ય દ્રવ્યને સોપી દેવાના
 છીએ, એવું આપણે એક વખત મોહરાબને કહી કહીએ,
 તો સસાર કેદમાંથી જટી, આપણે સ્વતંત્ર થવાના આત્મો
 અમર હોવા છતાં, આપણે પોતાને પૃથ્વીસ પચાસ કે સો
 વર્ષના માનીએ છીએ, તે આપણા પર મોહની સત્તા
 હોવાના લીધે મનાય છે

શ્રોતુ વર્ગમાં અમનલાલ કરીને એક છોકરો છે, તેને
 વક્તા હોયો થવા કહે છે, અને પૂડે છે કે, તમે કેટલા ઉંચા
 છો? એ ઉત્તર આપે છે કે ચાર ફીટ અને પાંચ ઇંચ
 વળી તેને પૂછવામાં આવે છે કે તમે ગિરનાર પર્વતની
 યાત્રા કરી છો? પાંચમી ફૂંક પર ચડ્યા છો? ચીમનલાલ
 કહે છે, હા હું ચડ્યો છું તમને ખબર છે કે ગિરનારની
 તળેટીથી જો પાંચમી ફૂંકનું શિખર જ્યાં થી નેમિનાથ
 ભગવાનની પ્રતિમા અને શુરે ક્ષત્રીયના પગલા છે, ત્યાં
 સૂધીની એ પર્વતની ઉચ્ચાઈ પાંચ માઈલની છે એ પાંચ
 માઈલ તમે ચડી જ્યાં હજી પછી ચડવું હોય તો તમે
 ઉંચે ચડી ચકેલ માટે હવે વિચાર કરો કે-પર્વત ઉંચો
 કે તમે? પર્વત પૂરો થયો કે તમારો પગ પૂરો થયો!
 વિચાર કરતા તમને સમજાયે કે-પર્વતની હલ છે, પણ
 તમારામાં કોઈક અનહલ ઉચ્ચાઈ છે આ ઉચ્ચાઈ આપણને
 જલ્પવામાં આવતી નથી, તેનું કારણ તમે જોમ માની બેઠા
 છો કે હું ચીમનલાલ છું, આ દેહ તે હું છું, પરંતુ જો

તમે એમ માનો કે એમ સમજો-કે એ દેહમા રહેલો
આત્મા હું છું, તો તમારો શક્તિનો પાર નથી

જે કર્મને લઈને આપણે શરીરને હું માની રહ્યા
હીએ, એને શાસ્ત્રમા “આશ્રવ કર્મ” કહેલ છે એ આશ્ર
વમા પહેલું જે મિથ્યાત્વરૂપ કર્મ છે, તે જે આપણને
દેહબુદ્ધિએ એવું જોડું સમજાવે છે, તેને બહિરાત્મા
કહેવામા આવે છે અને એ શરીરમાં રહેલો આત્મા એ હું
છું, એને અતરાત્મા કહેવામાં આવે છે તે અતરાત્માજ
મિથ્યાત્વને ટાળનાર અમ્યક્ત્વ છે

હવે તમને એટલે, તમારા આત્માને સ્વેગ કહેશું
અને તમારા દેહને ચમનલાલ નિશ્ચયથી તમે સ્વેગ છો,
વ્યવહારે ચમનલાલ.

હવે આત્મબધુ સ્વેગ, કહો કે ગજ મોટો કે
તાકો ? સ્વેગ વિચાર કરી ઉત્તર આપે તે કે ગજ

કેમ ?

સ્વેગ-જવાબ આપે છે કે માપતા માપતા તાકો
પૂરો થાય છે, પણ ગજ નહિ

વકતા કહે છે કે એજ પ્રકારે આપણે આ મહાન
સંસારને માપતા માપતા તીર્થચને હું શક્ય અને દેવતાઓને
ફર્લક, એવા મનુષ્ય ભવમા આવ્યા આટલો સંસાર માપી
આવ્યા, એ છતાં પણ આપણે સંસારરૂપ તાકાના ગજ

હોવાથી એટલે કે આત્મા હોવાથી આપણે મપાઇ શકીએ
 નહીં એટલે પર્વત માપી લેવાય પણ આપણે માપ થઈ
 શકે નહિ

હવે સવળ કહો કે પત્થર કંઠણ કે પાણી ? સવળ બોલી
 ઉઠે છે કે પત્થર કંઠણ વકતા કહે છે કે તમને ખબર છે
 કે, ત્યારે હેલીમધ વરસાદ પડે છે, ત્યારે એ વરસાદનું
 પાણી પર્વતના કંઠણ પત્થરને તોડી નાખે છે તેના નાના
 ટુકડા કરી નાખે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેની બારીક
 રેતી બની જાય છે

સવળ વિચાર કરી ઉત્તર આપ્યું કે પાણી કંઠણ છે
 વકતા કહે છે કે શરીર સ્પર્શ કરીને જોઈએ તો પત્થરો
 કંઠણ લાગે છે વિચારથી કે જ્ઞાનચતુષ્થી જોઈએ તો, -એ
 પત્થરને નિહાળીએ તો પાણી કંઠણ અને પત્થરો પોણા
 લાગે છે શોતાઓને સંબોધી વકતા આગળ કહે છે કે આજ
 પ્રકારે બહિરાત્માને-શરીરને હું માનનારને કર્મરૂપ પત્થર
 કંઠણ લાગે છે-સામત લાગે છે પરંતુ જે દેહાદિનો સાક્ષી
 એવો અતરાત્મા છે તે સમજે છે કે, કર્મરૂપી કહેવાતા
 કંઠણ પત્થરોને તોડનાર હું અતરાત્મા સમ્યક્ત્વો વજ્ર જેવો
 છું આ સસારમા કેઈ પણ ભવ એવો નથી કે, આપણે
 અનંત વખતે તે ભવમા ન આવ્યા હોઈએ અથવા કુળ
 વાળા નારકીના કર્મરૂપ પત્થરોને આપણે હેલી નાખ્યા.

સખત હુ ખરૂં તીર્થ ચના કર્મરૂપ કાકરાને આપણે છેલી નાખ્યા દેવતાઓના પરિમિત મુખને પણ આપણે વટાવી આવ્યા એનું કારણ એજ છે કે, મનુષ્યભવમાથીજ આપણે આત્મા છીએ, એવું શ્રદ્ધાથી જાણી કે અનુભવથી જોગખી, એ કર્મનો નાશ કરી ચક્રીએ છીએ. અકામ એટલે વગર સમજે પણ મનુષ્ય મુખી આપણે જાણ્યા છીએ, તો સમજ પૂર્વક સકામ નિર્જરાએ કર્મને દૂર કરવા હોય તો, મોક્ષ હથેલીમા મનુષ્યભવમા આવી પડે છે

હવે આપણે કેવી સમજથી વસ્તીએ તો કર્મ બધાય છે, અને દિવસે દિવસે અધોગતિમા ઉતરી પડીએ છીએ અને કેવી મમજથી આપણે આપણું આત્મજીવન વહેવડાવીએ તો, દિવસે દિવસે કેટલા ઉર્ધ્વ ગતિએ ચક્રીએ છીએ, તેનો વિચાર કરીએ ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે બહિરાત્મા ફેરવે હું માનનાર એવો મિથ્યાત્વ જીવ, આ પ્રકારે માની રહ્યો કે એટલે કે-

“ હું કર્તા પરભાવનો, એમ જેમ જેમ જાણે
તેમ તેમ જ્ઞાની પડે, નિજ કર્મને ઘાણે ”

અર્થાત-પરભાવનો-પુદ્ગલભાવનો-દેહભાવનો હું કર્તા છું, એવું જ્ઞાની જીવ માની કર્મબધ કરી અધોગતિમા પડતો રહે છે

હવે આપણે સમકિતિ જાની જીવ કેવો પોતાને
સમજી રહ્યો છે એ આપણે વિચારીએ, એ ગાયકે કે-
“હું કર્તા નિજ ભાવનો એમ જેમ જેમ જાણું”
તેમ તેમ પ્રજાની ચહે આતમશુદ્ધિ ઠાણે,

અર્થાત્-સમકિતિ અતરાતમા પ્રજાવાન હોવાથી એમ
સમજી રહ્યો છે કે, હું નિજ ભાવનો એટલે જ્ઞાન-દર્શન-
ચારિત્રનો, હું કર્તા છું હું મારા એ ત્રણે સ્વભાવનો કર્તા
છું એમ સમજતો રહે છે ત્યારે, આત્માની ઉચ્ચ શ્રુતિકા
પર ચડી પોતાના અનત સામર્થ્યો પ્રકટ કરતો રહે છે

અજ્ઞાનીને કોઈ ગામ આપે છે તો તે કેવો શુદ્ધ
થાય છે ? અને જ્ઞાનીને કોઈ ગામ આપે તો તે, ગાળ
આપનારનો કેવી રીતે ઉપકાર માને છે તે આપણે જોઈએ
અજ્ઞાની એમ સમજે છે કે, મને અટલે ચીમનલાલને તેણે
ગાળ આપી સવેગરૂપ-ચીમનલાલરૂપ શરીરમા રહેલો
આત્મા, એમ સમજે છે કે મને તો-મારા આત્માને તો
એ ગાળ આપનાર દેખાતો નથી તો પછી, આ શરીરરૂપી
લાકડાને આ ગાળ આપે છે કે મને, વળી તે વિચાર કે
છે કે, મારા અશુભ કર્મનો ઉદય થયો એટલે કે, પૂર્વે ને
અશુભ કર્મું હવું તે આ મહાનુભાવે મને દેખાડ્યું, માટે મારા
પર તેનો ઉપકાર થયો તેજ પ્રમાણે કોઈ વખાણ કરે તે પણ
મારા શુભ કર્મને આ વખાણનાર મહાશય મારા પર ઉપ-

કારક થઈ, મને મારા શુભ કર્મનું ભાન કરાવે છે આમ સમ
જતા રોગદ્રેષ નહિ થાય અને પૂર્વના કર્મનો હાય થઈ
આ પ્રસાવાન સમ્યક્ત્વ હિને અકરો

જગતમા એવી કેાઇ પાવર નથી કે, આપણા આત્માને
હગીરે કેાઇ હાનિ કરી શકે હાન-નુકસાન આપણે કેહ
ભાવે કરેલા અજ્ઞાનથી ઉદભવે છે માટેજે આત્મભાવ રાખી,
વરતીએ તો કર્મની નિર્જરા થઈ, કર્મરૂપ બધનો તૂટી
આત્મા, પોતાના અખૂટ સામર્થ્યોનો ખીલવતો રહે છે

એક વેળા હધારામ નામના એક છાત્રાસુએ શ્રી કુચુ
નાથ પરમાત્માની ઠાઈમા મન ઉપર ક્યાંક બોધાવી એ
ક્યાંક એવી હતી કે—

“ મનહુ કેમહ ન બાજે હો કુચુલ જિન,

મનહુ કેમહી ન બાજે

જેમ જેમ જતન કરીને રાખુ

તેમ તેમ અળગુ બાજે હો કુચુજિન !

■ રજની વાસર વસતી ઉજળ,

મયણ પાયા હિ બાણ ”—

અર્થાત્ હે શ્રી કુચુનાથ પરમાત્મા ! માફ મન કેમે
કરી સ્થિર રહેતું નથી જેમ જેમ સ્થિર રાખવા હું

કરે છુ, તેમ તેમ ફર ફર ભાગતું જાય છે હે કુચુનાથ !
 મારૂં મન સ્થિર રહેતું નથી દિવસ હોય કે રાત્રી હોય
 વસ્તી હોય કે ઉજડ હોય, આકાશ હોય કે પાતાળ હોય,
 એ કોઈને પણ જોયા વિના, જ્યાં ત્યાં ભટક્યા કરે છે હે
 શ્રી કુચુનાથ ! મારૂં મન મારા હાથે રહેતું નથી

લધારામજીની આ પ્રકારે કૃધાદી મન ઉપરની શ્રી
 કુચુનાથે સાક્ષી રહ્યા પછી, મન કોર્ટના પાંજરામાં ઉઘુ
 રહી કહેવા લાગ્યું કે, મહારાજ ! એ લધારામને પૂછો કે
 હું જ્યાં ત્યાં ભટકુ છું કે, મને જ્યાં મોકલે છે ત્યાં હું
 જાઉં છું ? હું તો જડ છું અને લધારામ મને પાતાળે
 પટકે તો હું પટકાઉં છું અને ગગને ચડાવે તો હું ચડુ
 છું આમ એના હુકમ વિના હું ક્યાંયે આવતું જતું નથી
 મહારાજ શ્રી કુચુનાથ ! આપ એમને પૂછો કે—હમણા તમારૂં
 મન ક્યાં છે ? શ્રી કુચુનાથની દ્રષ્ટિ ચતા વિચારી શ્રી આ
 નંદધનની (પૂર્વાશ્રમના લધારામ) બોલ્યા, મહારાજ ! હમણાં
 મારૂં નન આપમાં છે આમ આનંદધનજીનું બોલવું થયું
 એટલે મન, આનંદધનજીમાં પ્રવેશી ગયું શ્રી કુચુનાથજી
 એ આનંદધનને પ્રશ્ન કર્યો કે તમારું મન—તમારૂં ચિત્ત
 તમારામાં કેવે પ્રકારે હમણાં મોકલ્યું ? આનંદધનજીએ ઉ
 ત્તર આપ્યો કે જેમ “ સાત પાંચ સાહેલીઓ લેગી મળી,
 પનઘટપર પાણી બસવા જાય અને ત્યાંથી જળમરી, ઉપર
 બેઠાં સહિત પાછા વળતાં, પરસ્પર તાળીઓ દેતી હોય,

જાને બાધ્યુ મન રહે.
જ્ઞાન સ્વભાવે હોય "

અર્થાત્ કુલમા જેમ જળ બધાણે રહે છે, બહાર નિકળી જતું નથી, તેમ જ્ઞાનરૂપી કુલમાથી મનરૂપી જળ બહાર વહી જતું નથી જેમ જળ ન હોય તો કુલ ન ઠહેવાય, પણ ઘડો ઠહેવાય તેમ આપણને જ્ઞાન ન હોય તો આપણે આત્મા ન ઠહેવાઈએ પણ જડ, એવા ઠેક ઠહેવાઈએ માટે, જેમ કુલમા જળ બધાઈ રહે છે તેમ, જ્ઞાનરૂપ આપણામા આપણું મન બધાઈને રહે છે

પછી સવેગને પ્રશ્ન કર્યો કે—આત્મબધ્ય સવેગ ! તમારું મન હાલ કયા છે ? સવેગે ઉત્તર આપ્યું કે—તમારા બ્યાખ્યાનમા તમારું મન બ્યાખ્યાનમા અત્યાર સૂધી કેમ રહ્યું ! સવેગ ઉત્તર આપતા કહ્યું કે તમારા ભાવણમા રસ આવે છે તેથી રસ શાથી આવે છે ? એમ પૂછવામા આબ્યું ત્યારે કહ્યું કે—સમજણ પડે છે તેથી

આ પ્રકારે ત્યારે કોઈ પણ વાતમા આપણને સમજણ પડે છે એટલે તેનું જ્ઞાન થાય છે, કે મન પોતાની મેળે વશવરતીને રહે છે, કારણ કે—જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો આસ્વાદ લેતા, મન આનંદ પામી ખીલે છે માટે જો મન આપણે વશ ન રહેતું હોય તો, આપણે જ્યાં એને વશ ગણવું છે, તેનું જ ન અવશ્ય મેળવવું પડશે

જ્યારે આપણે સામાયિકની ક્રિયા કરવા બેસીએ છીએ ત્યારે, આપણા પગને આપણે ફરમાવીએ છીએ કે, તારે આસનવાળી સ્થિર બેસવું, તો તે આસામાની સ્થિર થઇ બેસે છે વાણીને હુકમ કરીએ કે-તારે મૌન ધરવું, તો તે ગૂપચૂપ થઈ નીચેજ બેસી રહે છે, પણ મન બેસતું નથી એવું કારણ એ કે-દેહ હું છું, એવું આપણે મિથ્યાત્વ પકડી રાખ્યું છે, પરંતુ જો આપણે દેહને જાણનાર ઇદ્રિયોને જાણનાર, વાણીને જાણનાર, અને મનને પણ જાણનાર જ્ઞાનરૂપ આત્મા છીએ એમ સમજી વરતીએ તો, એ જ્ઞાનને વશ, મન પણ વરતી જ્યાં રાખવું હોય ત્યાં રહે જ્યાં મોકલીએ ત્યાં એકાગ્રતા કરી સમાધિસ્થ થાય, અને એ પરમાત્મામાં સુસ્થિત થયેલું મન, આપણી પાસે વિશેષ જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી લાવી ધરે.

સ સારમાં તાપ ત્રણ ગણાય છે એટલે કે મને આધિ, વ્યવહારે ઉપાધિ, અને શરીરે વ્યાધિ, આ ત્રણ આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિ પણ બહિરાત્માને બહુ વળગે છે કંઈ વળગાડ વળગ્યો હોય તેમ તેને છોડતી નથી, પરંતુ આપણે અંતરાત્મારૂપ એટલે દેહાદિના સાક્ષી થઈને રહીએ તો, ઉત્તમોત્તમ એવા મનુષ્ય જીવમાં, સચેત શરીર વૅઈસરોય, સચેત મન આપણુ યુવરાજ અને શુદ્ધ જીવ જ.

પોતે, એમ ત્રણ ઉપાધિના બદલે આ ભવમા તો ત્રણ
અણ કારો યર્ધને રહે

જેનધર્મ એ નિજધર્મ છે એટલે કે આત્મધર્મ છે
આત્માને હું માન્યા વિના કર્મને છૂટી શકતા નથી અને
કર્મને ન છૂટે તો પછી જેનધર્મ કેમ કહેવાય ?

વિષ્ણુના પુત્રો તો વૈષ્ણો, બુદ્ધના તે બૌદ્ધો, શિવના
તે શૈવો, બ્રહ્મના તે બ્રાહ્મણો, કાર્મસ્તના તે કિશ્કિયનો, અને
જિન ભગવાનના તે જૈનો છે શ્રી જિન ભગવાન સકળ
કર્મને છૂતનારા છે નિજ ધર્મી આપણે, તેમના પુત્રો શ્રી
જિન ધર્મીમા થઈ રાખી, શક્તિ અનુસાર કર્મને છૂતનારા
છીએ કારણ કે આપણે જિનેશ્વરના સુવશાન્ને છીએ

બવહારે તમારું નામ એટલે તમારા સચેત દેહનું
નામ, ચીમનલાલ છે અને નિશ્ચયે તમારું નામ એટલે
તમારા આત્માનું નામ સવેગ છે, પરંતુ બવહાર, મનુષ્ય
સ સારમા પણ આત્માને બૂલાવી, દેહને હું મનાવે એ અશુદ્ધ
બવહાર છે, માટે દેહનું નામ ચીમનલાલ છે, અને મારું
નામ સવેગ છે, એ જન્મે વાત સરખા પ્રમાણમા માનવી.

કહો સવેગ નદી યોતી કે નાવડું ? સવેગ આત્મભાવ
રાખી ઉત્તર આપે છે કે—નાવડું

વફતા પ્રશ્ન કરે છે કે, કઈ અપેક્ષાઓ ?

સંવેગ ઉત્તર આપે છે કે-નાવડું તરતા તરતા નદીને
 છેડે પહોંચે છે, નદીનો અત આવે છે, પણ નાવડાનો નહિ
 આજ અપેક્ષાએ એક અધ્યાત્મિક ગાય છે કે-

“ નાવમે નદીયા ડૂબી જાય ”

અર્થાત્ નાવડું ઘણીક નદીઓ તરી જાય, પણ અત
 વગરનું રહે, તેમ આ સમારંધી નદીને સચેત આત્મા
 જ્ઞાનીઆત્મા તરી જાય છે

શ્રી મહાવીર શ્વામીને સગમે અનુકૂળ પ્રતિકૂળ એવા
 ઘણાં ઉપસર્ગો ધ્યા, પરંતુ સગમ કે જે દેહદ્રષ્ટિ હતો તે
 હાર્યો, એટલું જ નહિ પણ આત્મદ્રષ્ટિ શ્રી મહાવીર પાસે,
 પોતાની હાર કમલ કરી-નમી પડી ક્ષમા ચાચવા લાગ્યો.

બહિરાત્મ ભાવવાળો, મોહનીકર્મની સીત્તર કોડા કોડી
 સાગરોપમની સ્થિતિ-અધકારમય ગ્થિતિ-જાણી ભયશીત
 બને છે, હુ મેશા રડતો રહે છે, તે નથી સમજતો કે
 આત્માની સ્થિતિ તો અનંત છે કર્મનો એટલે સીત્તર કોડા
 કોડી સાગરોપમન સ્થિતિવાળી મોહની કર્મરૂપ અધકા
 રનો છેડો છે, પરંતુ આત્મા જે હાલ મોહની કર્મને
 જાણી રહ્યા છે, અને સ્વભાવે લોકલોક પ્રકાશક છે, તેનો
 અત નથી-સીમા નથી

આમ દેહભાવને છોડતા, મિથ્યાત્વ ને અધોગતિ
એ લઈ જાય છે, તે દ્વિતી જાય છે—ખરી જાય છે, અને
આત્મ ભાવને હું માની જેમ જેમ એમા સ્થિર થવાય છે
તેમ તેમ આત્માનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થઈ, છેવટે શ્રી
અરિહત અને શ્રી સિંધ અવસ્થાને પહોં પામે છે

ૐ

ॐ वीतरगायन नमः ।

अनुभव वडे आत्मज्ञान

'SELF knowledge by Realization'

(२६-२-१९७९-७९ ने दिने
योगार्थी पंडित दासने आपेनु सापषु)

आत्मप्रिय सुत भाधवो, અને સુશીલ જીને.

આ જગતમાં આપણે પ્રાપ્ત ધારણ કરેલા પ્રાણીઓ બ્રહ્મા-
હમા-શૌરશજ લોકમાં-અસખ્ય બરેલા છીએ છતાં તેઓમાં
મનુષ્ય પ્રાણીનું સ્થાન, ઉત્તમ લેખાયું છે એ ઉત્તમ એ
હેતુથી કહેવામાં આવ્યું છે કે મનુષ્ય પ્રાણીમાં રહેલી શક્તિ
અને અનંત શક્તિઓનો વિકાસ એ ભવમાં ઘણામાં ઘણો
કરી શકે છે

પોતાના દેહ નિર્વાહ માટે એક મનુષ્ય એક દિવસનું
ખર્ચ એટલે અઢી રૂપિયા એક કલાકમાં પ્રાપ્ત કરી શકે
એવા મનુષ્યો પણ છે અને એક મીનીટમાં પણ અઢીસો
રૂપિયા પેદા કરી દેહ નિર્વાહ કરી શકે એવા પણ કોઈ
કોઈ મનુષ્ય છે, અને બાકીનો વખત પોતાના આત્મામાં
રહેલા અનંત શક્તિઓનો વિકાસ કરવામાં એ યોગ્ય શકે એમ
જે આત્મ વિકાસ કરવાની યોજના સર્વ ધર્મમાં છે

છે હવે એ યોજના કેવા પ્રકારે છે એ સમજવા માટે આપણે પ્રયત્ન કરીએ

તે વખતે આપણા આ ભારત વર્ષમા મોટરના-રેલ્વેના-સાધનો નહિ હતા ગાડામા પણ કોઈ કોઈ માણસો ભેગી મુસાફરી કરતા બાકી મનુષ્યોનો મોટો ભાગ તે પગે ચાલી એક ગામથી બીજા ગામે પ્રવાસ કરતો. ચેત્ર વેશા ખના ખરતર તાપમા આ પ્રવાસીઓ, પગમા ઉપાનહો વિના નિચે ધગતી રેતીમા અને ઉપર મધ્યા હના ઉષ્ણ તાપમા એ પ્રવાસીઓ પોતાનો સામાન ખલે ખડીઓ ભરાવી પ્રયાણ કરતા હતા એ વેળાએ દૂર દૂર આવેલા ગામોની વચમા કોઈ કોઈ સ્થળે જ્યાં એ પ્રવાસીઓને શાંતિ મળે, એવા શાંતિ ઝહો-ધર્મશાળાઓ-મુસાફરખાનાઓ આવતા અને ત્યાં અમિત થયેલા પ્રવાસીઓ, એ શાંતિઝહોમા શીતળ જળ અને ભાતું વિગેરે ખાઈ આરામ કરતા અને એ આરામ લીધા પછી પુનઃ પ્રવાસ માટે સજ્જ થતા તેમ આ સંસારમા નાના પ્રકારની પ્રવૃત્તિ રૂપ, મનુષ્ય મજલ દરમજલ મુસાફરી કર્યા કરે છે, અહોરાત્ર એ પ્રવાસ એનો ચાલુ રહેખાય છે એ પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રવાસમા નિવૃત્તિરૂપ શાંતિઝહો એ આપણા ધર્મસ્થળો છે મનુષ્યમા રહેલો આત્મા ત્યાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરી, તેવાર ચર્મ-તાને ચર્મ કરી પાછો પ્રવાસે વહે છે આ શાંતિ સ્થળો-ધર્મસ્થાનકો હિંદુઓને-મદિ રોમા, ક્રિશ્ચીયનનોને દેવળમા, મુસલમાનોને મસ્જિદમા,

બૌદ્ધોને પેગોડામાં પારસીઓને અગિયારીમાં, અને જૈનોને ઉપાશ્રયોમાં મળી આવે છે અને ત્યાં હિંદુઓ સ્તોત્રો ગાઈ, ક્રિશ્ચિયનો પ્રાર્થના કરી, મુસલમાનો નિમાજ ભણી, બુદ્ધો ધર્મનું, સંઘનું, બુદ્ધનું સંઘુ લઈ, પારસીઓ અવસ્તા ભણી, અને જૈનો સામાયિક કરી, પોતાના આત્માને આધિ-૦-આધિ ઉપાધિથી મુક્ત કરી આરામ-રાહુત આપે છે અને એથી વગર વિશ્વને વિકાસ કરતા રહે છે

આટલા ઉપરથી જે જે ધર્મમાં જે જે અનુષ્ઠાનો પ્રતિ પાઠન કરેલા છે તેને આચરે છે, એને સમાજ ધર્મી કે ધર્મપ્રેમી પુરૂષ તરીકે ઓળખે છે

આ ધર્મનુષ્ઠાનોમાં આવતા મત્રો-સૂત્રો-સ્તવનો-ના શુદ્ધોચાર કરવા ઉપરાંત જે તેના અર્થ સમજવામાં આવે તો તેમાંથી સાધકોને, એવો ભાવ-એવો પ્રકાશ જેવામાં આવે કે-એથી સાધક પોતાના માન્યને ત્વરિત કે તત્કાલ પામે, આત્મ સાક્ષાત્કાર-બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર તેને થાય

માટે શ્રદ્ધાથી જે ધર્મને માનતા હોય અને અનુષ્ઠાન કરતા હોય તે આત્મ કુળે છે અને સમજીને કરતા હોય તો વિશેષ સાડ કરે છે અને સમજી ઉપરાંત એની સમજમાંથી ઉદ્ભવતા ભાવને અવલબતા-અનુસરતા હોય-તો-વિધિ વિધાનના ઉપાસકો સત્વર પ્રભુને પામે છે

શ્રદ્ધાના મેત્રમાથી નિકળી-શ્રદ્ધાના ક્ષેત્રને પુર કરી તત્ત્વજ્ઞાન કે ક્ષિલોસોપ્રીના ક્ષેત્રમા પ્રવેશ કરી પોતાના ધ્યેયને પટોચવા છાસા સાખતા હોય તેઓને, વક્તા એક મુચના કરવા ઈચ્છે છે શ્રદ્ધાના મેત્રપર ચાલનાર દેખતાને અવલગી પોતાના ધ્યેયને-દેખનારને અનુસરી પોતાના ધાર્મિક જીવનને અનુસરે છે શ્રદ્ધા કરતા તત્ત્વ જ્ઞાનમા લાભ વધારે છે પણ જોખમવારી પણ વધારે છે શ્રદ્ધાળુની દ્રષ્ટિ મર્યાદા જે ખારમાઈલની હોય તે તત્ત્વ જ્ઞાની કે ક્ષિલોસોફરની દ્રષ્ટિ મર્યાદા ખાર જોજનની હોય, -શ્રદ્ધા અને તત્ત્વજ્ઞાનનો સેદ સમજવા આપણે એક દ્રષ્ટાંત લઈએ

શ્રદ્ધાળુ બિલાડીના બચ્ચા જેવો છે અને તત્ત્વજ્ઞ જે વાદરીના શ્રદ્ધાળુ બિલાડીનું બચ્ચુ જે તેની માના મુખમા મઢાયેલું હોય છે, તે બચ્ચા બિલાડી બાંધ છે, ત્યાં અનાયાસે પહોંચી બાંધ છે વાદરીના બચ્ચાને પોતાની માના પેટને એવું વગળી રહેલું-ચોટી રહેલું-પડે છે કે વાદરી જે વૃક્ષની અને છાપરાઓની પર કુદકા મારતી હોય તે વૃક્ષ પર જતા પકડ મુકવી જોઈએ નહિ અને મુકેતો મરણને શરણ થાય

આ પ્રકારે તત્ત્વજ્ઞાનમા પ્રવેશ કરનારે સત્યનું દર્શન કરવાના છાસાએ સત્ય બચ્ચા બચ્ચા હોય ત્યાં ત્યાં દ્રષ્ટિ

કરવી પરશે, મહાન સત્યનું દર્શન કરવું એ સક્રિય
દ્રષ્ટિવાળાથી થતું નથી

આ ઉપરથી શ્રદ્ધા વડે ધર્મના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરનારને
કોઈ મહાન પુરૂષ એવી શિક્ષા આપે છે કે, તમારે આ
માર્ગ સત્ય કે આ, એની ખટપટમા પડવું નહિ

સ્વર્ધર્મે નિયન શ્રેય. પરધર્મો મયાનહ

(પોતાના ધર્મમાં મરણુ સાર છે, અને પરધર્મ છે,
એતો ભયપ્રદ છે) પરધર્મની નિંદા ન કરવી,~પરધર્મમાં
આવેલા શુભો જે પોતાના ધર્મમાં આવેલા શુભોને
મળતા હોય, તેને જોઈ રાજ થવું પણ અભિમાન કરવું
નહિ (એ શુભ તો એણે અમારા ધર્મમાંથી લીધો છે એવી
ખડાઈ ન કરવી શુભોતો આત્મામાં છે, અને જે તેને દિલો
જાનીથી અત કરણ પૂર્વક અનુસરે છે, તેને તે શુભ પ્રાપ્ય છે)

જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા કેમ રાખીએ ? આવો કોઈ પ્રશ્ન
કરે તો, તેને એવું ઉત્તર આપી શકાય કે જ્યારે તમે આક
ભણતા હતા~જ્યારે તમે સોગ હુ બનીસ ગોખતા હતા,
ત્યારે તમને ખબર નહિ હતી કે આકો તે તૈયાર કરેલા
શુભાકાર છે

આકો ગોખાઈ રહ્યા પછી જ્યારે, તમે ગણિત શિક્ષામાં
પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે માત્રમ પડ્યું કે સોજને જે વડે શુભ
વાથી બત્રીસ અને ત્રણ વતી શુભવાથી જવાબ અડતાળી

આવે છે આમા તમે જોઈ શકશો કે શ્રદ્ધામાથી જ જ્ઞાન જન્મે છે ધર્મ માર્ગ દેખાડનાર જો સ્વાર્થ વગરના હોય તો તેમા શ્રદ્ધા રાખવી, જો લગીરે જોડું નથી કારણ કે તે તો ઉપકારક છે હવે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા જો તત્ત્વજ્ઞાનનો મમન્વય-સવાદન કેવી રીતે કરવો કે જેથી, મહાન્ સત્ય-મહત્ પ્રજ્ઞા-પરમ સત્યની પ્રથમ આપણને ઝાંખી, પછી દર્શન અને ત્યાર કેડે સાક્ષાત્કાર થાય

દર્શનોએ ઠે-શીલમૂશીઓએ દેખાડેલા સત્યને જોવા પોતાનું કે પરનું ઝાંખી, પગમત સહિષ્ણુતાનો શુષ્ક ખીલ વનો જોઈશે. સત્ય જે જાનુથી પોતાનું દર્શન આપે, તે તરફ પોતાની દ્રષ્ટિ લઈ જવા અચકાશે નહિ માન જોમને આવક સત્યનોજ છેવટ સુધી રાખવો જોઈશે અને તોજ તે છશામુ સત્યને પામશે

અસહિષ્ણુતા ધમે આપેલા ઉપદેશને, કેમ પહોંચવા દેતી નથી ? જો આપણે થોડું તપાસીએ

હર્બર્ટ સ્પેન્સર, ધી ફર્સ્ટ પ્રિન્સિપલમા કહે છે કે, જ્યારે વસ્તુના એક ભાગને જોઈ, આખી વસ્તુ જોવાનું જે સમજી લે છે તે વસ્તુમા રહેલા અનેક ધર્મોના પરસ્પર સબધો સમજતો નથી-વસ્તુનું સ્યાદ્વાદ સ્વરૂપ સમજતો નથી અનેક અપેક્ષા તેના ધ્યાનમા આવતી નથી છતાં વસ્તુને પૂર્ણ જોવાની જોડી હઠ કરે છે એક ધર્મ

શાસ્ત્ર કહે છે કે જ્યાંસુધી રાગ છે, ત્યાં સુધી પૂર્ણ સત્યનું દર્શન થતું નથી—રાગના ક્ષેત્રથી બહાર રહેલી વ્યક્તિપર સમદ્રષ્ટિ થતી નથી.

અમેરિકામાં પોટોપોટોમિક પાર્ક નામનું એક વિશાળ મેદાન છે. સારા સારા વકતાઓ ત્યાં દરવરસે એકઠા થાય છે અને હજારો શ્રોતાઓ તેમના વ્યાખ્યાન સાંભળવા ગામે ગામથી આવી મળે છે.

આ સ્થળ ઉપર જતા જોટમાંથી ઉતરી તમારી સામે ઉભેલી આ વકતા એક ખેડુતના ઘરમાં જાય છે તેને ક્રુટ અને પાણી મળે છે એ કાટેજનો વૃદ્ધ માલિક પોતાના પૌત્રના માટે સર્વ પ્રવાસીઓને એવું જણાવે છે કે મારા જોન જેવો હોશિયાર છોકરો આખી દુનિયામાં કોઈ નથી વકતા, તેને પૂછે છે કે—કાકા તમે આખી દુનિયા જોઈ છે? આખી દુનિયાના છોકરાઓને જોયા છે? છુટ્ટા કાકાએ ઉત્તર આપ્યું કે—ચિકાગો સ્થાન સિવાય હું ક્યાંએ ગયો નથી આ દ્રષ્ટાંત ઉપરથી તમે સમજશો કે ચિકાગો સ્થાન જેમ આ વૃદ્ધ ખેડુતને મન આખી દુનિયા હતી, તેમ આપણે પણ જ્યાંસુધી સંકુચિત દ્રષ્ટીવાળા છીએ, ત્યાંસુધી, આપણી માન્યતાને દુનિયા ભરની માન્યતા સમજી લઈએ છીએ.

આ કારણને લઈને તત્ત્વ વિદ્યામાં પ્રવેશ કરનાર, જીસાસુએ કેવી દ્રષ્ટિ રાખવી એ હવે આપણે જોઈએ.

પડામીને પોતાના સરખો ગણનાર, પડાસના ધર્મને પડાસના ગણને, અને પડાસના સધાકાને, સમદ્રષ્ટિથી જોયા વિના સર્વત્ર પસરેલું આ મહા સત્ય કેમ જાણવામાં આવે ? આટલા માટે વત્ત વિદ્યામાં પ્રવેશ કરનારને, આ મારો ધર્મ, અને આ તારો ધર્મ, એ વિચાર મૂકી દેવાનું કેટલા એક મહા પુરૂષો સૂચવે છે અને કેટલાક એમ કહે છે કે જેવો તારો ધર્મ તને સમજાય છે, તેવોજ તારી જોડે ઉભેલા આ તારા બધુને એનો ધર્મ સારી રીતે સમજાય છે માટે એટલી તું ખામોશ રાખ કે જેવી શુભ દ્રષ્ટિથી તારો ધર્મ તું જુએ છે, તેવીજ શુભ દ્રષ્ટિથી તેણે પણ પોતાનો ધર્મ જોયો હશે, એવું સમજી એનો ધર્મ, તેના પાસેથી સમજી લેવો, અને એણે તમારી પાસેથી તમારો ધર્મ સમજી લેવો.

તમારો ત્રીજોરીમાં કેટલા રૂપીઆ છે ! તેની ખબર તમને હોય, ખીજતો માત્ર અનુમાન કરે કેટલા રૂપીઆના તમે માલિક છો એવું જ્ઞાન તમને હોય, ખીજતો તો અટકળ હોય આજ પ્રકારે, તમારી ત્રીજોરીઓ નાણાનું પણ તે અનુમાન કરે છે—અટકળ કરે છે, તેનું જ્ઞાન તેને હોતું નથી આમ ચવાનું કારણ એ હોય છે કે મનુષ્યને જેમ પોતાના દેહ ઉપર રાગ હોય છે—પોતાના કુટુંબ ઉપર રાગ હોય છે, પોતાની જાતિ, પોતાની જાતિ, પોતાનો દેશ, એમ પોતાના ધર્મને રાગથી જુએ છે, અને ખીજતો તેવા રાગથી નહીં

જેઓ ખુદાને માને છે, જેનું સ્વરૂપ દ્રવ્યે બદલાતું નથી—એક જ સરખું રહે છે એ ખુદ પરમાત્માને માનનારા અને અચ્યુત એવા શ્રી વીષ્ણુ ભગવાનને માનનારા, અર્થાત્ જેનું સ્વરૂપ દ્રવ્યે સદા એક સરખું છે એવા પરમાત્મા અને મિદ્ધ પરમાત્માને માનનારા એકજ મત્યને પામવા પ્રયત્ન નથી કરી રહ્યા ? શબ્દ ખુદા, અચ્યુત, મિદ્ધ એ ત્રણ દેખાય છે, પાણી, આળ, અને ઉવોટર, એ શબ્દો ત્રણ છે, પણ વસ્તુ એક નથી ? તેમ જોડ, ખુદા, અચ્યુત, મિદ્ધ એક નથી ? આ ઉપરથીજ શ્રી આનંદધનજી એ ગાયું કે

“રામ કહો, રહેમાન કહો, ઠોઈ ઠાન કહો મહાદેવરી
પાગસનાથ કહો ઠોઈ બ્રહ્મા, મહલ એડ બ્રહ્મ સ્વયંભેવરી”

અર્થાત્ આત્મા પોતાના નિજરૂપમા રમે છે, ત્યારે ગમ છે જ્યારે સર્વ ઉપર પોતાના સરખોજ લાવ—રહેમ—દયા કરે છે ત્યારે રહીમાન છે, કૃપાનિધિ છે—કરૂણા સાગર છે—Most Merciful છે જ્યારે, સ્વરૂપે રહી કર્મને ઠાપે છે, ત્યારે આત્મા કૃષ્ણ છે, જ્યારે નિર્વાણમા જ્યારે પર રૂપના ત્યાગમા આત્મા હોય છે, ત્યારે મહાદેવ છે જ્યારે સ્વરૂપને સ્પર્શો રહે છે—વેદી રહે છે ત્યારે પોતાના વેદક ભાવને અનુભવે છે ત્યારે એજ આત્મા પાર્શ્વનાથ છે, અને જ્યારે સ્રકળ શુણને પોતાના બ્રહ્મ સ્વરૂપને આત્મા પોતામાં સમાવી રહ્યો છે, ત્યારે આત્મા સ્વયં બ્રહ્મ છે

હિંદુ મંદિરમાં જનાર પોતાના મંદિરનું સન્માન સાચવવા પોતાના પગરખા બહાર ઉતારી નાખે છે મુસલમાનો પણ મસ્જિદમાં પ્રવેશ કરતા પૂર્વે જુતી ઉતારી નાખે છે, અને ક્રિશ્ચિયનો પોતાના ચર્ચમાં જતા પોતાની ટોપી ઉતારે છે આમાં બન્ને ભિન્ન ભિન્ન દેખાતા ધર્મવાળા પોતાની ધર્મ માન્યતા પ્રમાણે—એક પગમાંથી જુતી ઉતારીને અને બીજી પોતાના માથા પરની ટોપી ઉતારી ધર્મનું સન્માન સાચવે છે, આમાં ઉતારેલું,—મન્નેને હોય છે તો પછી ઉતારવાની જાત એક છે, તો તે ઉતારવાની ભાત વિવિધ છે કે વિરોધી ?

હિંદુમાં લોકો કપડા બહુ આછા—પાતળા—પહેરે છે પશ્ચિમમાં કોટ અને તેના પર જોવર કોટ પહેરવામાં આવે છે, કારણ કે હિંદુમાં ગરમી અને ધૂંપમાં શરની, હોવા છતાં હવા સર્વત્ર એકજ છે, અને પાતળા કે જાડા કપડાંથી મનુષ્ય સુખ ચેનમાં રહી શકે છે માટે સુખ—ચેનમાં રહેવું, એ વિવિધ રીતે પોતાની હિંદુ પ્રમાણે એકજ સુખ ચેન પ્રાપ્ત કરે છે વિરોધ આમાં નહિ હોવા છતાં અને વિવિધતાથી એજ ધ્યેય સુખ—ચેન જળવાતું હોય તો પછી આપણે એકજ ધર્મરૂપી નોકામાં જૂદે જૂદે રથને બેઠેલા મનુષ્યો એકજ બંદરે પહોંચવાને બંધાયે, અબંધાયે, પ્રયત્ન નથી કરી રહ્યા ?

અક્ષુથી આ પ્રાણીને દેખે છે એટલું જ નહિ પરંતુ મનસ
 કે અતર અક્ષુથી પણ એ પ્રાણીને સમ્પૂર્ણ નિરખી રહ્યા
 છે જે વિદ્વાન એ પ્રાણીને પોતાની સૂઢથી-જેમ આપણે
 હાથ ત્રડે કામ કરીએ છીએ તેમ સઘળું કામ સૂઢ વડે
 કરતો દેખવાથી કુરિ એટલે કર-વાળો કહે તો તેમા શું ખોટું
 છે ? જે એ પ્રાણીને દ્વિષ કહે છે, એને સૂઢથી અને
 મોથી પાણી પીતો તેમ દ્વિષ એટલે જે મોઠે પાણી
 પીનાર કહે તો તેમા શું અસ્યય કહ્યું ? એ વિદ્વાન કહે
 છે કે મને એના પાન કરવાની જે પ્રકારની રીત મુખ્ય
 દેખાય છે એથી હું એને દ્વિષ કહું છું ત્રીજો વિદ્વાન
 જેણે કુજર એટલે હઠપચીની સુહરતા તેમ તેણે કુજર
 કહ્યો ચોથાએ એના દાંત આગળ આવેલા અને અપૂર્વ
 ભેયા એટલે દત્તી કહ્યો, પાચગાએ મહોન્મત તેમ એને
 માતંગ કહ્યો, છઠાએ એનું પ્રચડ શરીર તેમ નાગ એટલે
 (પર્વત જેવો) કહ્યો, અને સાતમાએ લાળી સૂઢવાળો
 તેમ હસ્તિ કહ્યો, આમા હસ્તિ કહેનારો આધેજો નહિ પણ
 દેખતો ઈ એટલે હાથીના બીજા ધર્મોને પણ બાણે
 છે તેથી બીજાનું કહેવું પણ માન્ય રાખે છે, કારણ
 કે બીજા અવયવોથી કામ કરનાર એજ હસ્તી તેના ભેવામા
 આવે છે કહેવત છે કે, સો મૂર્ખા હોય તો મો મત હોય
 અને સો શાણા હોય તો એક મત હોય આમ ધર્મ જૂઠા
 હોવાથી-નામ જૂઠા હોવા છતાં પણ વસ્તુ અને પ્રાણી

આમ તત્ત્વજ્ઞાન કે ફિલોસોફી વડે કે શિત્ત શિત્ત દ્રષ્ટિ વડે નય વડે કે-અપેક્ષા વડે, એકજ સત્યને પામી શકાય અલબત્ત એ સત્યને ઓળખવા માટે શબ્દો જુદા હોય, પણ તે સત્ય તો તેજ છે કે જેને મેળવવા સર્વ ધર્મને પ્રયાસ છે

આ વાત-આ વિચાર-આ દ્રષ્ટિ-અને તેની છાપ શ્રોતાઓને દ્રઢતર રહે અને તત્ત્વજ્ઞાસુ પણ સત્યને પામી શકે, એવી મારે હજુ એક દ્રષ્ટાંત સમજાવવાની આવશ્યકતા છે

એક ગામમાં એક દિવસે તે ગામ વાસીઓએ નહિ જોએલું એવું એક અપૂર્વ પ્રાણી આવે છે, આ પ્રાણીને દેખતા હોકો હેરત પામે ॥ પછી ગામવાસીઓ એકઠા થઈ ત્યાં વસતા વિદ્વાનોને કહ્યું કે આ પ્રાણીને ઓળખવા આપણે તેનું નામ શું રાખવું તે આપ વિચાર પૂર્વક નિર્ણય કરી જણાવજો બીજા દિવસે સભામાં સાત પડિતો પોતે જે નામો લખી લાવેલા, તે પ્રકટ કર્યા એક પડિતે કહ્યું, કે એનું નામ કરિ પાડવું, બીજાએ કહ્યું કે દત્તિ પાડવું, ત્રીજાએ કહ્યું કે દ્વિપ પાડવું, ચોથાએ કહ્યું કે કુજર નામ આપવું, પાંચમાએ કહ્યું કે માત ગ રાખવું, છઠ્ઠાએ કહ્યું કે નાગ, સાતમ પાડવું અને સાતમાએ કહ્યું કે, હસ્તિ એવું નામ આપવું આ સાતે વિદ્વાનોમાં હાથી, ॥ આઠમા અને એક દેખતાની પેઠે, દ્વાર્ધ અથ નથી સમજા થર્મ-

વસ્તુ બાણુવાને મનુષ્યની પામે કોઈ સાધન નથી અને સાધનની જરૂર પણ નથી, તથાપિ તેનો પૂર્ણ અનુભવ થાય છે એટલે આત્મા વડેજ આત્માનો

બરફ, પાણી, અને બાષ્પ, Ice, Water, Vapour આ ત્રણે સ્વરૂપો કોઈ એકજ વસ્તુના નથી ? આ ત્રણે સ્વરૂપની પછવાડે રહેલું જે તત્ત્વ છે તે જ્યારે આકાર ધાગણ ઠરે છે ત્યારે હિમ-જળ-અને બાષ્પ રૂપે પોતાનું દર્શન કરાવે છે તથાપિ તે એકજ વસ્તુના વિવિધ સ્વરૂપો છે

તેમ બહિર આત્મા-અતરાત્મા-અને પરમાત્મા એ એકજ આત્માના ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપો છે જે આત્મે પરમાત્મ સ્થિતિમા છે, તે ભૂત પ્રજ્ઞાસ ન્યાયે અતરાત્મા અને બહિરાત્મા પણ છે જે આત્મે અતરાત્મા છે- (શુદ્ધ સમ્યકત્વાન છે) તે ભવિષ્ય પ્રજ્ઞાસ ન્યાયે પરમાત્મા છે, અને તેમ જ આત્મે જે બહિરાત્મા છે તેજ આત્મા ભવિષ્યત્ પ્રજ્ઞાસ ન્યાયે અતરાત્મા અને પરમાત્મા પણ હાલ છે પોતે તો વચનાતીત રહી-મનાતિત રહી-બુદ્ધવતીત રહી જ્યારે વચનાદિમા આવે છે, ત્યારે બહિરાત્મા, અતરાત્મા, અને પરમાત્મારૂપ છે

જેમ કોઈ એક પૈસાવાળો હોય, કોઈ ચોસઠ પૈસાવાળો એટલે એક રૂપીઆવાળો હોય અને કોઈ એક મિની એટલે ૯૬૦ નવસો સાઠ પૈસાવાળો હોય, આમા ત્રણે પૈસાવાળા છે બલે ઓછાવતા પ્રમાણમા હો પણ નિર્ધન તો

એકજ હોવાથી એક સર્વની માન્યતાને કબુલ રાખે છે, કારણ કે એક શબ્દમા વસ્તુના પ્રાણીના પર્ણ ધર્મ કર્તાની શકાન એમ બનતું નથી

ઠઠાચ હાવવા માગીએ તો શબ્દ એટલે દીર્ઘ-લાભા મળે જાય કે, એક તો શું પણ હસ પુસ્તકોમા પણ એક શબ્દ પુરો લખી શકાય નહિ દર્શાવે તરીકે વસુપ્પાદ ત્રિ દસ્ત વૃષ્ટ વેદ્ય મુક્તિન વિલિખ નચિતાસનમ્

એટલે કે ચાર પગ, બે હાથ, પીઠ, નેતરથી શુધી ખીલા ખોટેતુ આસન આવેા મોટો શબ્દ એક ખુરસી જેવા પદાર્થને એળખાવવા માટે બનાવેા પડે છતા ખુરસીના તમામ ધર્મો તેમા આવી ન જાય માટે જે શબ્દથી, જે ચિન્હથી, જે Symbol થી વસ્તુ પૂર્ણ સમજી જવાય તો સિત શબ્દો એ વિરોધ નથી પરતુ ઇદ્રધનુષમા આવેલા સિત સિત રંગોનો સમ વધ છે—Heterogeny છે

હવે આપણે તત્વજ્ઞાનને, છેાડી આત્માનો પરમાત્માનો કે બ્રહ્મનો સંક્ષાત્કાર કેમ કરવો એ વિષય પર આવશુ થાજી બાહ્યદ્રષ્ટીથી પણ થાય છે તત્વજ્ઞાન આત્મ દ્રષ્ટિથી પણ થાય છે અને અનુભવ કે આક્ષાત્કાર જેમા અતર અને બાહ્ય બન્ને દ્રષ્ટિ સમાય છે એવી પૂર્ણદ્રષ્ટિ થી જાય છે

શબ્દ—નામ—અને મન—બુધ્ધિથી વસ્તુ—સત્ય આત્મા પર હોવાથી રૂપાતીત—શબ્દાતીત—વચનાતીત—બુધ્ધીત

માત્માની નિહા છે The relation between the soul and spirit is so pure, that to ask of help of any is blasphemy to God માટે આત્માએ બલે પ્રયત્ન કરી સમાધિથી તેનો સાક્ષાત્કાર કરવો શ્રી ગૌતમના કેવળ જ્ઞાનનો—અનુભવ જ્ઞાનનો પ્રસંગ પણ એવોજ છે

જ્યારે આપણે પોતાને દેહ નહીં, પણ આત્મા છીએ એમ જાણીએ, જ્યારે આપણે દેહરૂપી વ્યજન નથી, પરંતુ આત્મરૂપ સ્વર છીએ—વ્યજનની પેઠે અશાશ્વત દેહ નથી પરંતુ શાશ્વત સ્વર રૂપે આત્મા છીએ, ત્યારે આપણને કષ્ટક શાંતિ—શમ—પ્રશમ થાય છે અને આત્માની એ પ્રશમાવસ્થામા આપી થાય છે

એજ પ્રકારે અન્ય જીવોને પણ દેહરૂપી વ્યજનો નહિ પરંતુ સ્વર રૂપી આત્મા સમજીએ અને જાણીએ, ત્યારે આપણે સર્વાત્માનું અને સ્વાત્માનું દર્શન કરી શકીએ છીએ એ દર્શન યથા પછી જ્યારે આપણું વર્તન સર્વ અતરાત્માઓની સાથે આપણા અતરાત્માઓની સાથે, આપણા અતરાત્માની પેઠેજ યથા લાગે છે કે, આપણને પરમાત્માને જે જે ધર્મમા જે જે અનુષ્ઠાનો વિધાનો કહયા હોય, પ્રતિપાદન કર્યા હોય તે તત્વજ્ઞાનની દ્રષ્ટિ એ સમન્વયની દ્રષ્ટિએ—સ્યાદ્વાદ કે અનેકાતવાદે સમજ દર્શન કરી તેનો અનુભવ કરવા, પોતાના ધર્મમાં કહેલા અનુષ્ઠાનો આચારવા કે જેથી સાક્ષાત્કાર થાય

કોઈ નથી વગી આપણે જાણીએ છીએ કે બાજે જે મહે
નતથી એક પૈસાવાળો છે, તે કાલે ઉઘમથી એક રૂપિયા
વાળો થાય છે અને જે કાલે એક રૂપિયાવાળો છે તે પરમ
દિવસે સાહુસ વડે ગિનીવાળો પણ થાય તેમ બહિરાત્મા
પોતાનું સ્વરૂપ વિમર્શ—સમજી Reflection અતરાત્મા અને
પોતાના અનંતશુભો અનુભવી—વેગી—It is a great—પરમાત્મા
પણ થાય છે

અનુભવ કે સાક્ષાત્કાર કરનાર જ્ઞાત્રુને, યોગધ્યાન
એ સાધન છે, કારણ કે તેમા બાહ્ય સાધનોથી સ્થિરતા
તન-મનમાં લાવવા ઉપરાંત પોતાના અંતર સાધનને એટલે
આત્માના શુદ્ધથી આત્માને જાણવાને પ્રયત્ન કરવાનું રહે ॥
જેમ દિવાને જોવાને બીજો દિપક લાવવાની જરૂર નથી,
પણ જોઈ દીપકનો પ્રકાશ દીવાનું જ્ઞાન કરાવે છે, તેમ
આપણે જે, આ બધું જેના વડે જાણી રહ્યા છીએ તેજ
જ્ઞાન પ્રકાશ વડે, આપણે જાણનારને જોવાની જે વિધિ—
જે યોગ છે—જે ધ્યાન છે, તે જ્ઞાનપ્રકાશ વડે આપણે
જોઈ શકીએ છીએ—અનુભવી શકીએ છીએ.

એક અમેરીકન મહાત્મા એમર્સન અધ્યાત્મ નિયમો
Spiritual Laws નામના પોતાના નિબંધમા અત્યુચ્ચ આ
ત્માને સંબોધીને કહે ॥ કે, કે આત્મન્ તારો અને પર-
માત્માનો સંબંધ એટલો તો નિકટ છે કે તમારા ઉપરથી
દેખાતા ઉભયની વચ્ચે કોઈનું સહાય લેવું એ તો પર

વાહન છે, હૃદય એ દયાનું પાત્ર છે, અને તત્રીએ ગાનનું
 વાદ્ય છે હવે જ્યારે ગૌર્ય, જ્ઞાન, દયા અને ગાન એ
 આત્માના જૂઠા જૂઠા ભાવો કે શુભો છે અને આત્માએ
 ભાવોનો માલીક કે પ્રભુ છે, અને મીઝર, અર્જુન કે ણાહુ-
 ભળ, એ આત્મા છે, તો તે સૌર્યના માલીક છે, ખેટો,
 પ્રહર્યતી, કે અભયકુમાર એ આત્મા છે તો આત્મામા
 રહેલ જ્ઞાનના તે માલીક છે કાર્ધસ્ત, યુદ્ધ કે મહાવીર એ
 આત્મા છે તો તે દયાના-સમભાવના અને પ્રેમના પ્રભુ છે,
 અને શેકસપીઅર, કાલીદાસ અને શ્રી હેમચંદ્ર એ આત્મા
 છે તો તે કવિનાના, કાવ્યના, સ્વામી છે, આમ જ આત્મ-
 દ્રષ્ટિ છે તે શુભોનો પ્રભુ-નાથ-કે સ્વામી છે

દર્શન, જ્ઞાન, અને આરિત્ર-Life Light, Love સત્
 ચિત્ત અને આનંદ એ વસ્તુ તમે ઝા-હું છું

જેમકે જૈનોને સામાયિક યોગ, દ્વિશ્રીયનોને ભક્તિ-યોગ, ગીતા માનનાર હિંદુઓને કર્મ-યોગ, બુદ્ધગમ્ય કરી આત્મ સાક્ષાત્કાર થવા યોગને આચારમા મુકવો—આત્મ સાક્ષાત્કાર થયેલ એક પાશ્ચાત્ય વ્યક્તિનો સાક્ષાત્કાર હવે લઇએ Cosmopoliton એ ક્રિશ્ચિયન ગણાતા પરંતુ વિશ્વના વાસી કયે છે કે—

I am owner of the sphere
Of Seven stars and solar year
Of caesar's hand and Plato's brain,
Of lord Christ's heart and shakespeare's strain'

અર્થાત્—સકળ વિશ્વનો હું પ્રભુ છું પ્રભુ છું સમ જીવીનો (સર્વ દેશ ઠાળનો,) પ્રભુ છું અર્જુનની બાહુનો, પ્રભુ છું જહાસપતિના મગજનો પ્રભુ છું યુદ્ધના હૃદયનો અને પ્રભુ છું કાગીદાસની તત્રીનો

જેમ કેાઇ હિંદુ ઉપર કહેવ કયન પ્રમાણે પોતાનો સાક્ષાત્કાર અનુવાદ રૂપે જણાવી શકે તેમ જૈન વ્યક્તિ જૈને આત્મ સાક્ષાત્કાર થયો છે એ ગાઇ શકે કે—હું ત્રિલો ડીનો નાથ છું (હું આત્મા) બાહુજની બાહુનો, અભય કુમારના મગજનો, મહાવીરના હૃદયનો, અને હેમચંદ્રના તત્રીનો વારસ છું

આ કાવ્ય આ પ્રકારે બુદ્ધિ ગમ્ય થઇ શકે, પ્રતીતિ પામી શકે, બાહુએ સૌર્યનું ચિન્હ છે, મગજ એ જ્ઞાનનું

મદિરમા રહેલા આત્માને આત્મપ્રિય સૂત્ર બાધવો, અને સુશીલ બહેનો, એમ કહી મ બોધે છે આમ સ બોધવામા તમારા આત્માની સાથે, એ સબધ બાધવા ઇચ્છે છે એટલે કે—તમારા—આત્મામા એવો જાવ રાખવા માગે છે કે—જેવો પોતામા છે

બીજી આત્મા તો, શરીર છે, ત્યારે પણ છે, અને શરીર રૂપ ઉપાધિ નથી, ત્યારે પણ છે તો એ આત્મા સાથે સુગપણ રાખવું તમને અને જીને ઇષ્ટ છે એમ માને છે

આજ રાત્રીએ, જે વિષયની આપણે ચર્ચા કરવાની છે, તેનું નામ “આત્મ વિકાસ” છે આત્મ વિકાસ એટલે, આત્મામા રહેલા અનંતશુદ્ધિનો પૂર્ણ વિકાસ એટલે કે—Perfection of the soul આત્માની પૂર્ણતા એ આત્માની પૂર્ણતાએ પહોંચવા, કે જે પૂર્ણતાનીપર બીજી કોઈ પૂર્ણતા નથી, તે પૂર્ણતાને પહોંચવાને, સાધનો ત્રણ છે

જો કે, જૈનશાસ્ત્રમા યોગ અસખ્ય છે, આત્માને પહોંચવાના માર્ગો અનેક છે તથાપિ તે સર્વનો સમાવેશ હવે પત્રી જે ઠહેવામાં આવશે, એવા ત્રણ સાધનોમા સમાવેશ થાય છે

આજન્તા વિષયમા આત્મા અને તેના, ગુણ સામર્થ્યોનું આપણે જ્ઞાન કેમ થાય ? જ્ઞાન કેમ થાય ? અને તેનો અનુભવ કેમ થાય ? એ ત્રણે વિષય સમયાનુસાર ઠહેવામા આવશે

૩

આત્મવિકાસના સાધનો

(શ્રી પદ્મિત નાથને તહેર- (સુત્ર હોઈને) જૈન
ધર્મશાળામાં તા. ૨૧-૧૨-૨૬ ને રોજે આપેલું ભાષણ)

આત્માપ્રિય સુસ્ત બાધવો, અને સુશીલ બહેનો,

એક જન્મમાં, બે જન્મમાં, દસ જન્મમાં વીસ જન્મમાં
પચાસ જન્મમાં, સો જન્મમાં, હજાર જન્મમાં હસહજાર
જન્મમાં, લાખ જન્મમાં, કરોડ જન્મમાં, અને અજ્ઞ
જન્મની માળામાં જે કર્મબંધનરૂપ અધિકાર, આપણી
આસપાસ હવાઈ રહેલો હોય, શરીરના ચાર અધિકારમાં,
એલીબદ્ધ વરસાદ પડી રહ્યો હોય, કાળા જામર જેવું તમસ
સર્વત્ર છવાઈ રહ્યું હોય, પરંતુ તેમાં સૂર્યના કિરણો, સૂર્યો
દય યતા, વિસ્તારવાળા અધિકારને-અધિકારરૂપી પાપને
સણવારમાં નાસવું પડે છે, તેમ જે પ્રજુતા સમ્યગ્ પ્રકારે
સ્તવનથી સર્વ પાપનો સણ એકમા નાશ થાય છે, તે શ્રી
આદીત્યર ભગવાનનું સ્મરણ કરી આજના વ્યાખ્યાનનો
પ્રારંભ કરીએ

તમોને સંબોધન કરતા આ શરીર જેનું નામ લાલન
છે, જેમાં રહેલો આત્મા જેને આપણે વ્યાખ્યાન અવસરે
પ્રગ્ન મનામથી ઓળખીશું, તે પ્રશમ-આત્મા તમારા દેહ-

માનવ જન્મમા આવેલો આત્મા ઉતારશે એ આપણો નિશ્ચય છે

મોટે આત્મા એ આપણે છીએ, એ વાત એ આપણે યથાર્થ સમજીએ તો પત્રી આપણે વિશેષ બલવાનું હાલ કાઢ રહેતું નથી

આ દેશમા, મુલાગ્તે આત્મા છે, એવી મર્મ કોઈને મદા છે પુનર્જન્મ એ તો આ દેશના મનુષ્યનો સિદ્ધાંત છે કર્મની માન્યતા તો સર્વત્ર દેખાય છે, અને શુભ-અશુભ કર્મના ફળ વડે આપણી નાના પ્રકારની સ્થિતિઓ છે, એવી માન્યતા પણ હિંદુવામાં આર્યજનોના ચિત્તમા સ્થિત હોય છે

લાલન કહે કે,—લાલન જોયા પછી કહે કે,—આ દુનિયામા એ સીલાખ મનુષ્યોની વસ્તીવાળું એક શહેર છે, અને તે મે જોયું છે અને તેનું નામ London છે સામે ઉભેલો મનુષ્ય મને કહે છે કે—એવું શહેર હોઈ શકે નહિ, લાલન તેમને કહે છે કે—ચાલો બતાવુ, મને તે ઉત્તર આપે છે કે મારે આવવું નથી અને તમારી વાત માનવી પણ નથી, આવા અભિનિવેશ વાળા મનુષ્યોપર હયા ભાવ રાખવો, પરંતુ તેમની સાથે ચર્ચામાં ઉતરવું નહિ

જે મહાત્માઓને કોઈ પ્રકારનો સ્વાર્થ નહતો, જેઓને કોઈ પ્રકારની સ્પૃહા નહોતી, એવા અનેક મહાત્માઓએ

આત્મા અને શરીર એ બન્ને ભિન્ન કેમ છે ? એ વિષે ગર્ભ કાલના વ્યાખ્યાનમાં સ્વર-અને વ્યજન જેમ ભિન્ન હોય છે તેવો જ પ્રકાર આત્મા અને શરીર વચ્ચે છે એમ જણાવ્યું હતું હવે એ સ્વરૂપ આત્મા આપણે હો-ઈએ તો, જેમ સ્વરનો વિકાસ અનંતગણો લખાય છે તેમ આપણા આત્માનો વિકાસ સ્વરની પેઠે અનંતગણો થઈ શકે

જેમ ઘર અને ઘરધણી બન્ને ભિન્ન છે, અને એ ઘર-ધણીનો, બાહ્ય વિકાસ એક પ્રકારે એ ઘર રચનામાં છે, તેમ એજ ઘર ધણી જ્યારે રાજા-મહારાજા બને છે ત્યારે એનો બાહ્ય વિભાસ એના ઘરનો બાહ્ય વિકાસ પણ મહેલમાં પરિણમે છે તોપણ આત્માની બીજીરમાં રહેલા અનંત શુદ્ધોનો વિકાસ, થતા દેવો પણ એ માનવ આત્માને નમે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

પરંતુ આપણે શરીરને આત્મા માની તેની અઘોર અશાતના કરી છે મહારાજશ્રી આનંદધનજી કહે છે કે, શરીરને હું માનવું એના જેવું બીજું કોઈ પાપ નથી, સીતા ઉપર-જગદબા મીતા પર ખોટું આજ્ઞ થયું હતું તેમ આ શરીર આ લાલન એ હું છું એ આત્માશ્રી પવિત્ર સીતાપર ખોટું આજ્ઞ છે, અને સીતાના પરથી જેમ એ આજ નષ્ટ થયું-ઉતર્યું તેમ આપણું દેહાધ્યાસરૂપ આજ, આપણા પૂર્વ કર્મવડે, આપણાપર ચોટ્યું ॥ તે આ

ધર્મનો જે વિભાગ બતાવે છે તેને પરલોકવિદ્યા અથવા (એસ્ટેચ્યોલોજી) Estachology કહેવામા આવે છે

અત્યારે વિશેષે કરીને હું જૈન બાધવોને સંબોધી રહ્યો છું તથાપિ સર્વ ધર્મ વાળાએ પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વ્યાખ્યાનના મતલબની યોજના કરી લેવી એમ લાલન પ્રાર્થના કરે છે

બધા વિષય-બધા ધર્મ વિષય કહેવા માડું તો વ્યાખ્યાનનો પાર ન આવે, એટલુંજ નહિ પરંતુ સર્વ ધર્મતુ સર્વ જાણવા જેટલું વ્યાખ્યાતામા, સામર્થ્ય પણ હોવાનો હાલ તો સંભવ નથી તથાપિ પ્રસંગ જોઈ, યથાશક્તિ તેમની પણ સેવા ચતુર્કિચિત્ કર્યા વગર રહેશે નહિ

સત્ય કે પરમાત્મા સામાન્ય જનોની, બુદ્ધિમા આવી ગઈ, એવું એનું સ્વરૂપ હોતું નથી એ મહાન વિશાળ તત્વનો એક ઉદ્દેશ કે ભાવ તત્વજ્ઞોથી સમજાય છે અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરનાર બહુ વિરલ હોય છે, માટે પ્રથમ દરજ્જાના એટલે કે પોતાના ધર્મને, શ્રદ્ધાથી માનનારાએ અન્ય ધર્મોની સત્યતાના ન્યાયાધિશ થવું એ હિતાવહ નથી વ્યર્થ કાળમેષ છે ધર્મ શક્તિનો વ્યર્થ વ્યય છે માટે શ્રદ્ધાશુ જનોએ તો વ્યર્થ વ્યય નહિ કરતા, ધર્મની પ્રદાનુ ભગ, મહાપુરુષે દાખવેલા તત્વને પામવામાજી યોજવું જોઈએ

મત્યેક ધર્મવાળા એમ માનના જણાય છે કે-અમારો ધર્મ સર્વાંગ સંપૂર્ણ છે અને બીજાબધા અપૂર્ણ છે પણ

સર્વસ્વ છોડી હઠ મોટા મોટા રાજપાટનો ત્યાગ કરી
આત્માને સાધ્યો, જોયો, અનુભવ્યો, અને ત્યાર પછી આ-
પણા ૪ યાજ્ઞ માટે ઉપદેશ્યો. આપણે કાતો તેમનું જીવંત
માન્ય રાખી વર્તણુ અથવા તો તેમણે બતાવેલા મારગે
વિચરી, આત્માને જાણવો, જોવો અને અનુભવવો, સૂર્યો
હય યાય અને છતાં ધ્રુવડ ન દેખે, તેમાં સૂર્યનો શો દોષ ?

તેમજ અધ્યાત્મ સૂર્યોદય ત્યારે ઉદય પામે, ત્યારે
ઉત્તમ એવો મનુષ્ય પોતાના હૃદય વ્યક્ત કેમ બધ કરે ?

પ્રત્યેક પૂર્ણ ધર્મમાં ચાર બાબતનો નિર્ણય જોવામાં
આવે છે એ ચાર બાબતો આ પ્રકારે છે આ દૃશ્ય જગત
એ શું છે ?

તેનો જેમાં વિચાર કરવામાં આવેલો હોય છે તેને
વિશ્વવિદ્યા કે કોસ્મોલોજી Cosmology કહે છે,
જેમાં ધર્મ્વર એ શું છે ? એ જણાવવામાં આવેલું
હોય છે તેને પરમાત્મ વિદ્યા ‘ (બ્રહ્મવિદ્યા કે) થિયો-
લોજી (Theology) કહેવામાં આવે છે જેમાં
આત્મા એ શું છે ? શું કરી રહ્યો છે ? અને શું કરવું
જોઈએ ? એ ધર્મના જે વિભાગમાં જણાવેલું હોય છે, તેને
આત્મ—વિદ્યા અથવા (સાયકોલોજી) Psychology
કહેવામાં આવે છે અને આત્મા આ શરીરમાંથી નિકળી
ગયા પછી એ આત્માની શી શી સ્થિતિઓ થાય છે ? એ

ભગવદ્ગીતા કહે છે કે—

“ સ્વર્ગમે નિધન શ્રયઃ પરધર્મો મયાવહ ”

બાકી દેડકો, કાચબાને કહે છે.—જગતનું સર્વ જળ આજે કુવામાં હું છું ત્યાજ છે, કાચબો કહે છે કે જે તળાવમાં હું હતો ત્યાજ જગતનું બધું જળ એકત્ર થયેલ હતું એટલામાં એવું બન્યું કે કાચબાને અને દેડકાને અરબી સમુદ્રમાં જવું પડ્યું ત્યાંનું માછલું કહેવા લાગ્યું કે—જળતો બધું અમારા સમુદ્રમાંજ છે, આ દ્રષ્ટાંત પરથી જણાયે છે—જળ સર્વમાં છે તેમ ધર્મનો આત્મા સર્વમાં છે જળ ત્રણે સ્થાનમાંથી એક સ્થળે પૂર્ણ નથી એમ શદ્દા માત્રથી જ્ઞાન અને અનુભવ વિના પૂર્ણ જગા ધર્મજળ સર્વથા જણાતું નથી

વળી દેડકાને ઈષ્ટ, કુપજળ, કાચબાને ઈષ્ટ તડાગ જળ, અને મતસ્થને ઈષ્ટ સમુદ્રજળ તેમાંજ રહી તેમણે પોતાની આત્માસત્ત્વી કરવી જોઈએ. ૧

૧ કેટલાક ધર્મ છતાંજ બાધવો તો એવા ભોળા હોય છે કે પોતાના ધર્મનું પણ મંત્રિપાત્ર જ્ઞાન પોતાને હોતું નથી તથાપિ અન્ય ધર્મના કોઈ અથ જોઈ તેનાપર ટીન કરી જાય છે એ કેટલું તોચનીય છે? તથાપિ એમ કહવામાં પણ પોતાના ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધા દ્રવ્યર થાય એ કુદરતનો હેતુ ખોલો નથી પ્રકૃતિની લીલા તો એવજ છે

કરી આમ થવાનું કારણ એ હોય છે કે પોતાના ધર્મની પોતાને જેટલી માહિતી હોય છે, તેવી અને તેટલી સચોટ માહિતી અન્ય ધર્મની કહેનારને હોતી નથી અને તેથી અધ્યાત્મ ધર્મી પશુ કોઈ કોઈ વેળા અન્ય ધર્મની ખામીઓ ઉપર અણછાજતી અનિચ્છાએ પણ ટીકા કરતા જોવામાં આવે છે. મારો ત્રીજો રીમા નાણું કેટલું છે, તેની અને માહિતી હોય એ સંભવિત છે પરંતુ અન્યની ત્રીજો રીમા કેટલું નાણું છે એનું તો હું અનુમાન કરી શકું અને અનુમાન તો સત્ય હોય અને અસત્ય પણ હોય. મોટાભાગે દર્શનકારો પણ પોતાના દર્શનને કેપડું અને ખીજને આધાર ગણાવે છે. આના ઉપર હાથી અને છ આધ્યાત્મ પ્રચલિત, દ્રષ્ટાત આપે છે આ દ્રષ્ટાતની મતભેદ બાજીએના માટે બહુ સારી છે કારણ કે તેથી સ્વધર્મમાં અધ્યાત્મ જનોની એકાગ્ર યાચ અને પરધર્મમાં ડાકીયા કરી પોતાનું ધાર્મિક બાળ વ્યર્થ ન થુમાવે.

જે મનુષ્ય એકજ સ્થળે સતત પ્રયત્ન કરી પોતાનું બાળ સર્વશ યોદવામાં વાપરે છે, તો કુવામાંથી જળને પામે છે, પરંતુ પોતાના ધર્મમાં અધ્યાત્મ રાખી, જે અહિં તહિ ભટક્યા કરે છે, તેમને ધર્મ-જળ મળશે કે કેમ ? એ સશયવાળું છે માટે અધ્યાત્મ ધર્મને પ્રાપ્ત કરનારે તો પોતાના ધર્મને માનવો એ એયસ્કર છે, આટલા માટે

પામે છે માટે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના ઉપદેશોના ચારિત્ર મુજબ પાળી શકાય તો છત્તે દર્શનની આરાધના કરવી એજ તેનું કર્તવ્ય છે

દર્શનનો અભ્યાસ કરતા તત્વ કેવી રીતે જણાય અને બુદ્ધિ ગાંત થઈ એકાગ્રતા કેમ પામે ? તે માટે થોડા ઉદાહરણો લઈએ કે જેથી ઉપજ ઉપરથી જોનારને ન્યા વિરોધ ભાસે છે તે વિરોધ નથી પણ વિવિધ છે તેઓની માન્યતામાં વિરોધતા નથી પણ વિવિધતા છે ધે હેવ નો ડીફરન્સ બટ હેવ વેરિયેટીઝ (They have no differences but have varieties)

સાદ્ય—

જ અમેરિકાના બોસ્ટન નગરની કોલેજમાં બાપણુ આપવાની પૂર્વે, ત્યાની પ્રોફેસરેસ જાણએ ચાતચીત થતા હજુ કે-ચાઇના લોકો હજુ પણ કેવા જ ગણી છે ? કે ત્યાની સ્ત્રીઓનો પગોને મજબુત પાટાબાધી બહુજ દુકા કરી નાખે જ બાપણુમાં દ્રષ્ટાંત આપતા જણાવવું પડ્યું કે જોઇએ તો પૂર્વમાં આવેલા મારા ચાચનીઝ બહેનો હોય, અને પશ્ચિમમાં આવેલા મારા યુરોપીય, કે અમેરિકન બહેનો હોય એ ઉભય પ્રકારની બહેનોને “સુદરતા” પ્રિય હોય છે ચાચનીઝ બહેનો પગને દુકા કરી પોતાનું સૌદર્ય પ્રકટ કરે છે ત્યારે યુરોપીય અને અમેરિકન બહેનો કોરસેટો વડે પોતાની ઢમરોને હદ ઉપરાંત દુકા કરી

માટે શ્રદ્ધાના ક્ષેત્ર ઉપર જેમ લાભ અદ્ય છે, તેમ જોખમદારી પણ અદ્ય છે જ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં જેમ લાભ વિશેષ છે, તેમ જોખમદારી પણ વિશેષ છે માટે તત્ત્વ જીનામુખે, શ્રદ્ધાનું મેત્ર છોડતા પૂર્ણ વિચાર કરવાની જરૂર છે કારણ કે શ્રદ્ધા જાય અને જ્ઞાન ન મળે તે તમને અને વ્યાખ્યાતાને પાલવતું નથી માટે શ્રદ્ધાને જ્યાં સુધી ધર્મજીવનમાં ભાગપણ હોય, ત્યાં સુધી છોડવી નહિ અને ધર્મ-જીવન તરૂણાવાસ્થા પામે ત્યારે પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક જ્ઞાનભૂમિમાં ચડવા પ્રયત્નશીલ થવું એ કાળે જેમ જેમ જ્ઞાન મળશે તેમ તેમ ઉચ્ચતર શ્રેણીના સોપાનો ચડાશે અને શ્રદ્ધા તે વખતે ઉચે ચડાવવામાં સહાયકારક બની રહેશે

બુદ્ધિને-ચિત્તને શાત કેવી રીતે કરવું કે જેથી દર્શન દર્શનમાં પરસ્પર જે વિરોધ જણાય છે તે વિરોધ નથી પણ વિવિધ દ્રષ્ટિ છે એકજ સત્યને એકજ આત્મતત્ત્વને અન્યદ્રષ્ટિએ જોઈ પોતાની દ્રષ્ટિનું કૃણ પ્રકટ કરે છે આમ જોનાર શાત દ્રષ્ટિવાળા શ્રીઆનદધનજી મહારાજે ગાર્હ્ય કે,—

“ વહ્ દર્શન જીન અગ્ર ભણી જે

ન્યાસ પડગ જે ધારે

શ્રી નિમી જિનના ચરણ ઉપાસક, પડદર્શન આરાધે”

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનરૂપ જિનેશ્વરના દર્શનો તે છ અગ્ર જે હવે જો એ દર્શનો પ્રભુના ભિન્ન ભિન્ન અંગો ઉપર સ્થાપીએ તો છએ દર્શનો જિનધર્મમાં સમાવેશ

જીનું કહેવું ખરૂં છે—અને હિંદુસ્તાનમાં પ્રાણહોના માને છે અને મનાવે છે કે ગંગાસ્નાનથી પાપનો નાશ થાય છે.

ક્રીશ્ચીયનો બેપ્ટીઝમ જે પાટીના હોજમાં પુરૂં બંગોળીને લે છે અને જે ક્રિયા પાદરી કરાવે છે, એથી પણ પાપનો નાશ થાય છે, કેટલાએક ક્રીશ્ચીયનો બેપ્ટીઝમ નદીમાં સ્નાન કરે, કેટલા એક મનુષ્યો ચેતુષ્પદમાં સ્નાન કરે અને કેટલા એક ગંગામાં સ્નાન કરે તો શરીરના પાપ એટલે ગરીબનો મેલ તો જાય.

હવે જો બાઈબલના વચનોમાં શ્રદ્ધા હોય, અને તે વચન પૂર્વક બેપ્ટીઝમ એટલે સ્નાન કરવા કરાવવાની વિધિ પાદરી સાહેબ કરાવતા હોય, અને અનુષ્ઠાન કરનાર ક્રિશ્ચીયન પૂર્વે કરેલા પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરી હવે નહિ કરવા પ્રભુ સાક્ષીએ નિર્ણય કરી બેપ્ટીઝમ લે તો, એના હૃદયના પાપનો પણ નાશ થાય, એજ પ્રકારે પ્રાણહોથી હિંદુઓને કરાવાતા ગંગાસ્નાન વેળાએ ગંગાસ્નાન કરાવવા પૂર્વે પોતાના પૂર્વ પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરી, હવેથી પાપ નહિ કરવાનો નિશ્ચય કરી, વેદોચ્ચાર, વેદના ક્વનિ અને મંત્રો સહિત ગંગાસ્નાન કરે તો તેના હૃદયના પાપનો પણ નાશ થઈ આત્મા પવિત્ર થાય.

આમાં પવિત્રતા, જે અખિલ માનવ બાતનું લક્ષ્ય છે, અને ક્રીશ્ચીયનો બેપ્ટીઝમ લઈને, કે બેપ્ટીઝમ નદીમાં

સૌહાર્ય રહે છે પૂર્વમા પગ દુકા કરીને અને પશ્ચિમમા કમરને દુકી કરીને, જ્યારે એકજ સૌહાર્યને સર્વ જહેનો દાખવી રહે તો તેમાં વિરોધ શો છે ?

આવો વિવિધતાને તમે વિરોધ કહેશો શું ?

હવે વિવિધતા એ સૌહાર્ય છે ? કે બધી જહેનો પછી પશ્ચિમની હો પૂર્વની તે પગને જ દુકા કરી નાખે કે કમરનેજ દુકી કરી નાખે તેમાંજ સૌહાર્ય કે સુધરેલા પથ છે ?

જ પૂર્વમા ઝીઝો પોતાના મસ્તક ઉપર અને લલાટે સુવર્ણ અને માતીઓની માળાઓ પહેડી, અને પશ્ચિમની જહેનો પોતાના મસ્તક પર પક્ષિઓ અને પુષ્પોના ફલ સ્થાનો મસ્તક પર રહે એમાં, સર્વ જહેનોને સૌહાર્ય સિવાય બીજા શાનો ખ્યાલ આવે છે ? સૌહાર્ય સુવર્ણ, માતીની તાતો વડે, અને સૌહાર્ય પુષ્પ અને પક્ષીના પીછા વડે, રત્નવું એમાં વિરોધ ક્યા છે ? એતો રચનાની વિવિધતા છે પવિત્રતા —

હિંદુસ્તાનમા વસી આવેલા અમેરીકન પાઠશાળા જહેને અમેરીકામા લાપલુ કરતા એવું જણાવ્યું કે—હિંદુસ્તાનમા વસતા બ્રાહ્મણો-લોકોને એમ સમજાવે કે—ગંગામા સ્નાન કરશે એટલે તમારા પાપો ધોવાઈ જશે લાપલુ થઈ રહ્યા બાદ જ્યારે કહેવામા આવ્યું કે, તમારે કાઈ બોલવું છે ? ઉત્તર આપતા વડતાએ કહ્યું કે—પાઠશાળા

તત્વજ્ઞાન, આપણા મનજમા સ્થિરતા પામે એના માટે હવે આપણે એક દ્રષ્ટાંત લઈશું એક આમ્રવૃક્ષ છે, આ વૃક્ષ તરફ જ્યારે દ્રષ્ટિ કરીએ તો વૃક્ષના મુગીયા તેનું થઈ, તેની શાખાઓ, તેની પ્રતિશાખાઓ તેના પર આવેલાં પત્રો-પુષ્પો-(મોરો) અને આમ્રફલો આમ મર્વ ભક્ત ભક્ત એકજ વૃક્ષના અવયવ તરીકે જણાશે, એજ પ્રકારે, ધર્મ વૃક્ષનું પણ તત્વ સમજી શકાય એવું છે, ધર્મ વૃક્ષના પણ જૂદા જૂદા અંગો જોવામા આવે છે કોઈ તો વૃક્ષના મૂળ હોય તેમ ધર્મને માનનારા હોય છે, જેમકે હિંદુ ધર્મમા માનનારા વેદોને માને છે તેમ કોઈ વૃક્ષની શાખાની પેઠે, ધર્મના સમુદાયોને માનનારા હોય છે, જેમકે જે અદ્વૈત વેદાત વૃક્ષની ત્રણ શાખાઓ, એટલે કે શ્રી રામાનુજનો વિશિષ્ટાદ્વૈત, શ્રી વલ્લભનો શુદ્ધાદ્વૈત અને શ્રી શંકરાચાર્યનો કેવલાદ્વૈત એ અદ્વૈતવૃક્ષની શાખા હોય એવા લાગે છે અને શાખા ઉપર જેમ ફળો હોય તેમ એકજ અદ્વૈતને વિવિધ પ્રકારે સર્વ વેદાંતીઓ સાધતા હોય એવું જોવામા આવે છે વૃક્ષનાં મૂળ, સ્થાન શાખા, પ્રતિશાખા, પર્ણ, પુષ્પ અને ફળો જુદા હોવા છતાં પણ એક મુળથી માઠીને સર્વત્ર રસ વ્યાપી રહેલો હોય છે, તેમ વેદાત સર્વ વેદાંતીઓમા રસો વૈ જ એવો અદ્વૈત આત્માનો સિદ્ધાંત આત્મ દ્રષ્ટિથી જોતા જણાય છે.

, આજ પ્રકારે જૈન ધર્મ રૂપ વૃક્ષમા પણ તેવો ત્રણ

સ્નાન કરીને, હિંદુઓ ગંગાસ્નાન કરીને, ધર્મમત્રોમા શ્રદ્ધા પૂર્વક જે ક્રિયાઓ બુદ્ધા બુદ્ધા જળથી કરે છે તેમા વિરોધ કયા છે ? આ તો પવિત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની વિવિધ વિધિઓ છે હવે કોઈ એવી દલીલ કરે કે-અમુક નદીમા ન્હાવાથીજ પાપો જાય-અમુક હોજમા સ્નાન કરવાથીજ પાપો પનાયન કરે-નો એમ જણાય છે કે-સર્વ મનુષ્યો એક સ્થળે ન્હાવાથી એ જળાશય-પણ મલિન થશે માટે પાપ સુક્તિની ઈચ્છા રાખનારે મનુષ્યો પોતાના ધર્મની આજ્ઞાનુસાર ભક્તિપૂર્વક સ્નાન કરવું એટલે અન્ય માનવ બધુ જે અન્ય સ્થળે ભક્તિ પૂર્વક સ્નાન કરે છે, તેનું અનુસંધાન આત્મિક રીતે માનવ જન્મમા થયા કરે છે ।

આ પ્રકારે સમજાવ જ્યારે મધાય, ત્યારે જણાશે કે-જગતમા વિરોધ નથી-જગતના ધર્માનુષ્ઠાનોમા વિરોધ નથી પણ તેમા વિવિધતા છે અને તે સઘળાનું સાધ્ય એકજ છે કળાની દ્રષ્ટિએ જોતાંવિવિધતામાં સૌંદર્ય છે, માટે પોતાનું સૌંદર્ય માનવતા આ યના સૌંદર્યને પોતાના સૌંદર્ય સાથે જોડી ઈદ્ર ધનુષ્યના વિવિધ રંગોનો જેમ અનુભવ કરીએ છીએ તેમ અનુભવ કરવો એ માનવ જનતાને હિતકારક ■

૧ Ideal વિચારનું લક્ષ્ય એકજ સોનાથી તેઓનું અનુમધાન અનુભવમા જવું થયા કરે છે

ભૂમિકાપરથી ચડીને તત્વજ્ઞાનની ભૂમિકાપર આવતા જ્ઞાન દ્રષ્ટિ એવું એટલું બધું વિસ્તારે છે કે-તેથી જણાયેલા મત્યમા આશ્રહ બધાઈ જાય છે એટલે આ એકામતાના સત્યમા પણ આપણી એકતા-આશ્રહવાળી દ્રષ્ટિ ન થાય એટલે એકામતાનો નિરોધ કરા આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા સમ ભાવ કેળવવો જોઈશે.

તત્વ વિદ્યાથી સાધકને તોષ થશે, પણ સંતોષ નહિ વિશાળ સત્યનું એક કોણ, દ્રષ્ટિગોચર થશે પણ સર્વ સત્ય નહિ અખંડ સત્ય નહિ, અને એ અખંડ આત્માનો પૂર્ણ પરમાત્માનો અધ્યાત્મ વિદ્યાવડે, આત્મામા પ્રવેશ કરવા વડે પ્રાપ્ત થાય છે.

આ અધ્યાત્મ ઉપાયને માટે શાસ્ત્રયોગ અસંખ્ય છે અને તેમા ધ્યાન યોગ ચિરંમહિ છે યોગ કે ધ્યાન વડે જે જ્ઞાન સૂર્યોદય થાય છે તે સૂર્ય આપણે જે આ સૂર્યને દેખીએ છીએ તેના માફક અસ્ત પામતો નથી, પરંતુ તે સદા-સર્વદા ઉદય થયા પછી પ્રકાશી રહે ॥ જેમ આપણે રાત્ર-દિવસ, અધકાર ને પ્રકાશ પૃથ્વી પર જોઈએ છીએ તેમ નહિ પરંતુ આપણે જાણે સૂર્યના વિમાનમા રહેતા હોઈએ તો પછી રાત્રી કે અધકાર બીલકુલ હોય નહિ, તેમ યોગ વડે, ધ્યાન વડે, દેખાતા આત્મામા શાશ્વત દિવસના પેઠે મહા જ્ઞાન સૂર્યોદયનો આપણે અનુભવ કરીએ છીએ.

શાખાઓ રૂપ દિગ્ગંજર જોના, મૂર્તિદ્વારાએ શ્વેતાખર છને
 શ્વર પૂજકો, અને માનસપૂજા વડે એજ છનેશ્વરને
 માનનારા સ્થાનકવાસીઓ જૈનધર્મની જુદી જુદી શાખાપર
 આવેલા સઘળા જૈનો છે જેમ શાખાને પ્રતિશાખાઓ હોય
 છે તેમ-સ પ્રનાય રૂપ શાખાને પણ ગમ્મો સ ઘાડાઓ રૂપ
 પ્રતિશાખા હોય છે, તથાપ વૃક્ષમા સર્વત્ર રસ હોય છે
 તેમ જૈનતા રૂપ વૃક્ષના ફલોરૂપ આ જૈનોમા પણ-સર્વત્ર
 અહિંસા-દયા-સમભાવ રૂપ રસ તત્ત્વદ્રષ્ટિએ જોવામા
 આવે છે

આ દ્રષ્ટિએ જોતાં એકજ ધર્મના જૂઠા જૂઠા સ પ્રકારો
 ગમ્મો અને સ ઘાડાઓમાં વિરોધ કયા છે ? વિવિધતા સર્વત્ર
 જોવામા આવે છે અને વિવિધતામા-માળાઓના મણકાઓમા
 ફેરી હોય તેમ એકતા સર્વત્ર અનુસ્યૂત રહેલી દેખાય છે
 આ પ્રકારે તત્ત્વજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ જોતા આ વડે, એટલે
 વિશ્લિષ્ટ મનની ચચળ અવસ્થા જઈ એકાગ્રતા સાધકને
 પ્રાપ્ત થતી જણાયે એકાગ્રતાની મનુષ્યને જરૂર એટલા
 માટે છે કે એ એક વિચાર પણ જ્યારે મુઠી દેવામા આવે
 છે ત્યારે ચિત્તરૂપી સરોવરનું મનોજળ શાંત અને સ્થિર
 થઈ જાય છે, અને તે વખતે જેમ જળાશયમા સૂર્ય-ચંદ્રનું પ્રતિ
 બિંબ અને તેનો શાંત પ્રકાશ સર્વત્ર દ્રષ્ટિગોચર થાય તેમ મન
 ચિન્ન-તેમના મોખથી ચિન્ન તેમાં પ્રતિબિંબ પડે તેવી
 રીતે આત્માનો સાક્ષાત્કાર કે દર્શન થયે જેમ શ્રધ્ધાની

મૂર્તિ પૂજા કરનાર દેખાતુ નથી, આશ્ચર્ય તો એ છે કે જે મૂર્તિદારા પ્રજા પૂજન કરી રહ્યા છે તે પણ પોતાને મૂર્તિ પૂજક કહેતા શરમાતા નથી હાખલા તરફકે—

વક્તા એ મુંઝમુંમા આવેલા બુલેશ્વરના મહિરમાં આ પ્રમાણે બુલેશ્વર મહાદેવની સ્તુતિ કરતા પ્રાણજ્ઞ મિત્રને જોયો સાંભળ્યો. જોના સ્તવનમા-દર્શનમા મનમા મૂર્તિનુ બીલકુલ વર્ણન નહીં હતું કે બુલેશ્વર મહાદેવ । તને અમુક કહી-આજે લઈયો છે, અમુક ખાણમાંયો તને ખોદી કાઢ્યો છે, અમુક સલાટે તને લબગોગ બનાવ્યો છે, જોવા અપમાન સૂચક શબ્દો પણ તેના સ્તોત્રમા નહિ હતા તો પછી તેના મનમા કે હૃદયમા મૂર્તિ કે પ્રતિમા તો કયાથીજ હોય, જોનો આત્મા તો જે બુલેશ્વર મહાદેવનું દર્શન કરી રહ્યો હતો, એ જ બુલેશ્વર મહાદેવનું અવર્ણનિય વર્ણન પણ આ પ્રમાણે કરવા પ્રયત્ન કરતો હતો;—

હે ! પરમાત્મા, હે ! ઈશ્વર મેરૂ પર્વત નેટલી યોડી શાહી લઉં, સમુદ્ર નેપટો નાનો ચો ખડીચો કરૂં, સ્વર્ગ લોકમા આવેલા સદખા કદપ વૃગોની કલમો બનાવુ, અને પૃથ્વી નેટવો નાનો કાગળ લઈને હું તો શું પણ સાક્ષાત સરસ્વતી પણ તારા ગુણોનું સદા વર્ણન કર્યા કરે, તો પણ હે ઈશ તારા ગુણો પાર પામી શકાય નહિ ?

આમા પ્રતિમા કે મૂર્તિનું વર્ણન કર્યા આવ્યું ? આ

જેથી લેકો આપણને મૂવનો તારો દેખાડવા જ્યારે પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે એ તારો ગહુજ જારીક હોવાના લીધે આપણને પ્રથમ અરણીનો તારો જતાવે છે અને એ અરણીના તારાની આસપાસ જોતા આપણે પોતે મૂવનો તારો શોધી ઠાઠી તેનો સાક્ષાત્કાર કરીએ છીએ

આજ પ્રકારે શુર કે-શાસથી આપણે છેક આત્માની નજીક તેમણે દેખાડેલા માર્ગ પર પ્રવર્તતા આવી પડેા થીએ છીએ, પરંતુ જોડવે સૂધી આવ્યા પછી યોગ શાસ્ત્રમાં કહેલ પ્રથમ સવિકલ્પ, અને પછી નિર્વિકલ્પ ધ્યાન કરી ઈર્મથી છટી-સુક્ત યદ આપણે આત્માનો અનુભવ કરવાને શક્તિવાન બનીએ છીએ સવિકલ્પ ધ્યાન સાલબન અને નિરાલબન એમ બે પ્રકારનું હોય છે સાલબન ધ્યાનમાં પ્રતિમાનું-પ્રતિકનું આલબન લેવું પડે છે આવા સ્વૂળ આલબન વિના ચિત્તને સ્થિર કરવું તે સામાન્ય મનુષ્યથી બનતું નથી આ જગોએ વજ્જાને કહેવું પડે છે કે, -ધમ જગતમાં વિધિ વિધાનના જગતમાં એવા જે બે વર્ગ ગણાય છે કે જેમાંના એકને મૂર્તિપૂજક કહે છે અને બીજાને માનસપૂજા કરનાર તરીકે જોળખાવવામાં આવે છે તથાપિ પૂજા તો મનુષ્ય પોતાના ઇચ્છનીજ કરે છે વજ્જાનો પ્રવાસ યુરોપ અને અમેરીકામાં થયો, અને હિંદુસ્તાનના ઉત્તરથી દક્ષિણ સૂધી, અને પૂર્વથી પશ્ચિમ સૂધી તથાપિ તેમની જોગણોતર વર્ષની તરફાવસ્થા સૂધીમાં તો કાંઈ

પરિષિદ — શ્રી હિમાત્વાતિ સ્વામિના તત્વાર્થાધિગમ
સૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયના પ્રથમ સૂત્રનો આ વ્યાખ્યાન, ૫
તર્માન દેશકાલની ભાષામાં અનુવાદ છે એટલે કે

સમ્યક્દર્શનજ્ઞાન ચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગ ।

આ સૂત્રમાંના સમ્યક્દર્શનની જગ્યાએ શ્રદ્ધા, સમ્યક્જ્ઞાનની
જગ્યાએ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રની જગ્યાએ અનુભવ કે
સાક્ષાત્કાર એ પર્યાયો-શબ્દો જૈન પરિભાષા-હાલની ભાષા
માં સમજાય તેટલા માટે યોજવામાં આવ્યા છે તેજ પ્રકારે
જૈનેતર શાસ્ત્રમાં જેને ભક્તિયોગ કહે છે તેને જૈનશાસ્ત્રમાં
સમ્યક્દર્શન, જેને જ્ઞાનયોગ કહે છે તેને સમ્યક્જ્ઞાન, અને
કર્મયોગ કહે છે તેને સમ્યક્ચારિત્ર કહેવામાં આવતા હોય
એવું અનુમાન થાય છે માટે શ્રોતૃ વર્ગના ઘોષાઓને પોતા-
દર્શન કે શાસ્ત્રને આ શબ્દોમાં ગોઠવવા કે જેથી હાલમાં
મમજવું સગ્ગ થઈ રહે

વક્ત્રાના હાથમા આવેલા હસ રૂપિઆ તમને દેખાય છે
કે કાગળનો કટકો ?

શ્રોતૃમહાનમા આવેલા એક મોતા કહે છે કે-એના
કરતા સારા કાગળ આપવા છતાં પણ તમારા હાથમા રહે-
લા હસ રૂપિઆ, અમને ઠોઈ આપતુ નથી આજ પ્રકારે
જ્યારે આપણે આ નોટ કે કાગળના કકડામા હસ રૂપિઆને
દેખી રહ્યા છીએ તેમ-મદિરમા જે ભક્ત ધર્મ અનુષ્ઠાન
કરી રહ્યો છે, તે પ્રભુનું દર્શન કરે છે, પ્રભુનું પૂજન કરે
છે, પ્રભુનું ભજન કરે છે, ઠારણુ કે-એ ભક્ત જનનો આ
ત્મા પ્રભુને દેખી રહ્યો છે આ ઉપરથી એમ કહેવું કઠાથ
ઉચિત લાગે કે કેટલાએક મન વડે, સ્મરણુ વડે, પ્રભુ પૂજન
કરે છે, અને કેટલાએક મન વડે, સ્મરણુ વડે, અને તે ઉ
પરાત મુર્તિદ્વારાએ પામવા એનીજ પૂજા કરે છે, જાપ કર્યા
કરે છે, સ્તુતિ કરે છે, આજનું વ્યાખ્યાન આપણે વ્યવહારે
અહીં રાખશું પણ વિચારે તો તે ચાલુ ત્યા સૂધી રહેશે
કે જ્યા સૂધી આત્મદર્શન કરીએ

લડન નગરી ક્યાં છે — ઇંગ્લાંડમાં

આત્મપુરી ક્યાં છે — શરીરમાં

લડન કેવું છે ? હાલ જણાવેલી પૃથ્વીનું તે રાજ-
નગર છે તેમાં ૭૭ થી ૮૦ લાખ માણસો વસે છે, અને
ત્યાંના મનુષ્યો દુનિયાના ત્રીજા ભાગ પર રાજ્ય સત્તા
ચલાવે છે

આત્મજ્ઞાન, દર્શન, અરિત્ર, વીર્ય, આનંદ, સૌહાર્દ
આદિ ગુણોથી રાજ્યત અને આભાવિક ગુણોવાળો છે,
અને જે ત્રણે જગતમાં પોતાની સત્તા ચલાવે છે, અર્થાત્
પાતાળમાં, મધ્ય લોકમાં અને સ્વર્ગમાં પણ જેનું સામ્રા-
જ્ય ચાલે છે, એ આત્મા ક્યાં છે ? તો પૂર્વે કહ્યું તેમ
શરીર ભૂમિમાં છે

લડન લગી જવાને શું કરવું જોઈએ ? હિંદની ભૂમિ
છોડવી જોઈએ તેમ આત્મપુરીએ પઠાચવાને શું કરવું
જોઈએ ? જમભુમિને છોડવી જોઈએ.

જમ તે શું ? જે ન હોય તેને તે માનવું પોતે પક-
ડાએલો ન હોવા છતાં, કેઈ રોકનાર નહિ છતાં એમ
માની લેવું કે હું પકડાયો છું, અને કેઈ રોકે છે તેજ
પ્રમાણે આત્માનુભવ થવામાં તમે એમ જાણતા હો કે
અમને શરીર અને કષાય રોકે છે, તો તેમ નથી એ
કેવળ જમ છે જાનિત છે નૈનાત્મસારમાં જમના એ ઉદા-

। ॐ नमः शिवाय ॥

आत्माज्ञानના પ્રવેશ કરવાનો સહજ ઉપાય.

લેખક — કર્તા

જેમ નકશામાં લીડન દેખાડવામાં આવ્યા પછી લીડન નગર જવું સરલ પડે છે તેમ શાસ્ત્રમાં આત્મસ્વરૂપ કેવું છે અને કયા છે તે દેખાડેલું હોવાથી આત્મ નગરરૂપ લીડનનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે જેમ નકશામાં લીડન દેખાડવા પછી આપણે જમીન પર લીડન ભણી ગમન કરીએ છીએ તેમ શાસ્ત્રમાં આત્મા દેખાડવા પછી શરીર રૂપી જમીન ભણી ગમન કરવું જોઈએ વળી લીડન પહોંચતા પહર ત્રાન્સ અને પહર દિવસ થાય છે, તેમ આત્મા રૂપી નગરી કે શિવપુરીમાં પહોંચતા ત્રીશ ઘડી એટલે પહર સામાયિક જેટલો વખત લાગે છે જેમ લીડન જતા રસ્તામાં જમીન અને પાણી આવે છે, તેમ આત્મનગરીમાં પહોંચતા વચમાં ઈન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાન અને મનોજન્ય જ્ઞાન આવે છે જ્યારે પાણી અને જમીનને ઓળંગીએ, ત્યારે લીડન નગરીના દર્શન થાય છે, તેમ ઈન્દ્રિયજન્ય અને મનોજન્ય જ્ઞાનને ઓળંગતા અનુભવ જ્ઞાન વડે આત્મ દર્શન થાય છે.

શુક તેના પર જઈ બેઠે છે અને એ સસાર ચક્રની વિષય વાચના તરફ જાય છે, અને પોપટની માફક સમજી લે છે કે હું ક્રમાયો છું, હું પાસમા છું જેમ પોપટ કહેવાને ઇંદ ગણી, ભમતો હતો, તેમ આ વિષયોને ઇંદ ગણી ભમે છે પરંતુ જો એ મનરૂપી પોપટ વિષય વાસનારૂપ સસાર ચક્રની નાયડીપરથી ઉડી જાય, તો તે હાલજી મુક્ત છે, કાલ નહીં, પણ હાલ

વળી એજ જૈન તત્ત્વમાર પુસ્તકના કર્તા ધી મુરચ દ્ર સૂરી મર્કટ ભમતું ઉઠાહરણુ નીચે પ્રમાણે આપે છે -

મર્કટ (વાહરા)ને પકડવા માટે ચણા લારેલું એક પાત્ર-વામણ મૂકવામા આવે છે ત્યા ચણા ખાવા માટે મર્કટ આવે છે, અને પાત્રમા હાથ નાખી ચણાની મુઠી વાળી કાઢવા જાય છે, પણ પાત્રનું મુખ નાનું હોવાથી મુઠી વાળેલો હાથ નીકળતો નથી ત્યારે મર્કટ કોઈએ પકડેલા ન છતા ભ્રમથી અદગથી પકડાયો છે, એવું માની ચીંચી કરવા લાગે છે એટલે તેને પકડવાવાળા આવી બાંધી લે છે પણ જો ભ્રમ રાખ્યા વગર મુઠી વાળેલી છોડી દઈને મર્કટ ચા પો જાય, તો બધનમા-દાસમા આવતો નથી "

આજ પ્રકારે મનરૂપી મર્કટ સસારરૂપી પાત્રમા વિષયોરૂપી ચણાને વાસનારૂપી હાથવડે પકડવા જાય છે, અને પોતે તેને પકડીને પોતાને પકડાયેલો માને છે પરંતુ જો

હરણો આવે છે, અને તે પુસ્તકરૂપ નકશાને ચિતરનાર શ્રી સુરચદ્ર વાચકે મહારાજ આત્મા કયા, અને કેવો છે તે પણ કહે છે આત્મા કેવો છે તેને માટે લખે છે કે, તે શુદ્ધ છે, શુદ્ધ છે, નિરંજન છે (એટલે કર્મમલ તેને સ્પર્શ પણ કરતો નથી) તેમજ જ્ઞાનમય, દર્શનમય, ચારિત્રમય, વીર્યમય, ઉપયોગમય, આનંદ સ્વરૂપ, સૌંદર્ય રૂપ છે ભ્રમ ગુ? તેને માટે નલિનીશુક અને મર્કટના બે ઉદાહરણો આપેલા છે

“ શુકને (પોપટને) પકડવાને માટે જાડ ઉપર એક ચક્ર (પેડું) જોડવામા આવે છે અને એ ચક્રની ક્ષિત્તિકા (નલીની-નાયડી) ઉપર એક કારેલું મૂકવામા આવે છે કારેલું પોતાનું ભક્ષ્ય છે, એવા ભ્રમથી શુક ત્યાં આવીને બેસે છે, અને શુકના બેસવાથી તે ચક્ર ભ્રમવા માટે છે, ત્યારે શુક પોતે પકડાયેલો નહિ છતાં ભ્રમથી પકડાયો પુ અથવા પાસ [કિસા] માં નખાયો છુ એવું માની લઇ, ચક્રની સાથે પોતે પણ ભ્રમવા લાગે છે, એટલુંજ નહિ પણ ચક્રને પોતાનું ઇષ્ટ ગણી વગળી રહીને ચુ ચુ કરે છે, એટલે તેને પકડવાવાળા આવીને જાધી લે છે પણ તે વખત જો ભ્રમ-શ કા રાખ્યા વગર શુક ઉડી જાય છે તો મુક્ત થાય છે બધનમા આવતો નથી ”

આજ પ્રમાણે સસાર એ ચક્ર છે તેમા ક્ષિત્તિકા એ નાસના તેના ઉપર વિષયોરૂપ કારેલાં મૂકેલા છે મનરૂપી

શુક તેના પર જઈ બેસે છે અને એ સસાર ચક્રની વિષય વાસના તરફ જાય છે, અને પોપટની માફક સમજી લે છે કે હું ફેસાયો છું, હું પાસમા છું જેમ પોપટ કારેલાને ઇંછ ગણી, ભમતો હતો, તેમ આ વિષયોને ઇંછ ગણી ભમે છે પરંતુ જો એ મનરૂપી પોપટ વિષય વાસનારૂપ સસાર ચક્રની નાયડીપરથી ઉડી જાય, તો તે હાલજ મુક્ત છે, કાલ નહીં, પણ હાલ

વળી એજ જૈન તત્ત્વસાર પુસ્તકના કર્તા શ્રી મુરચ દ્ર સૂરી મર્કટ ભ્રમનું ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે આપે છે -

મર્કટ (વાદરા)ને પકડવા માટે ચણા ભરેલું એક પાત્ર-વાસણ મૂકવામા આવે છે ત્યાં ચણા ખાવા માટે મર્કટ આવે છે, અને પાત્રમા હાથ નાખી ચણાની મુઠી વાળી કાઢવા જાય છે, પણ પાત્રનું મુખ નાનું હોવાથી મુઠી વાળેલો હાથ નીકળતો નથી ત્યારે મર્કટ કોઈએ પકડેલા ન છતાં ભ્રમથી અદરથી પકડાયો છે, એવું માની ચીંચી કરવા લાગે છે એટલે તેને પકડવાવાળા આવી ખાધી લે છે પણ જો ભ્રમ રાખ્યા વગર મુઠી વાળેલી છોડી દઈને મર્કટ ચાલ્યો જાય, તો જાનમા-ફાસમા આવતો નથી ”

આજ પ્રકારે મનરૂપી મર્કટ સસારરૂપી પાત્રમા વિષયોરૂપી ચણાને વાસનારૂપી હાથવડે પકડવા જાય છે, અને પોતે તેને પકડીને પોતાને પકડાયેલો માને છે પરંતુ જો

મનુષ્ય વામના છોડી દે તો તેની વિવેક બુદ્ધિમા એવું બળ છે કે પૂર્વ કર્મથી બધાયેલો હોવા છતાં વાસનાથી મુક્ત થવાથી તેના બાહુઓ કર્મને તોડી મુક્ત થઈ જાય છે

મનएव मनुष्याणां कारणं बंध मोक्षयोः ॥

શાસ્ત્રમા કહે છે કે આત્મા એ નિરજન છે, મુક્ત છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, અને માત્ર મનથી એમ જાણે છે બૂલે છે કે મને બધાં આં મોક્ષ છે, જોટલા માટે ઉપરનું વાક્ય કહે છે કે બધાં અને મોક્ષનું કારણ મન છે એ મનને વશ કરવાની વિદ્યાને યોગ કહે છે યોગ અસંખ્ય છે તેમાં રાજયોગ કે જ્ઞાનયોગ મુખ્ય છે આપણે જોટલા માટે એક મુક્તિ કરીએ અને તે મુક્તિવટે જેમ કેટલાકને અનુભવ થયો છે તેમ જેને જેને એ દ્રષ્ટાંત લાગુ પડે, તેણે સ્થિર થઈ બાહ્ય-આત્મ વિચારોને રોકી અનુભવ કરવો.

ધારોકે પ્રશમની-અહીંથી છન્નું હજાર માઈલ દૂર એક પારણું છે પારણામા સુતેલું બાગક આશાશબ્દની નજર કરી હસ્યા કરે છે સમજે કે એ પારણામા સુતેલું બાગક લાલન છે-શરીર છે પારણું એ મન છે પારણાને બાધેલી દોરી જે પ્રશમના હાથમાં છે એ તેની વાસના છે અને એ વાસનારૂપી દોરી પ્રશમ પૃથ્વી ઉપરથી હલાવે જોટલે મન રૂપ પારણું અને શરીરરૂપ લાલન જે પારણામા સુતેલો છે તે આમ તેમ હાલે છે પારણાને સ્થિર રાખવા માગે

તો એ મનરૂપ પારણું સ્થિર ત્યારેજ રહે કે વાસનારૂપી
ઢોરી પ્રજ્ઞા ન ચલાવે

હવે વાચક વિચાર કરશે તો માણુમ પડશે કે પ્રજ્ઞા
રૂપ આત્માના જ્ઞાનમા મનરૂપ પારણું, વાસનારૂપ બાંધેલી
ઢોરી અને શરીરરૂપ લાલન એ ચાર એના જ્ઞાનથી બહાર
નથી, વાસનારૂપી ઢોરીને કા તો પ્રજ્ઞા છોડી દે, અથવા
તેને ન હલાવે તો મનરૂપ પારણું નહિ હાલે-નહિ હાવે
તેમાં રહેલ લાલનરૂપ શરીર પણ થોડી વખતમા આમ
થઈ કે છતાંમને માણુમ પડશે કે શરીરથી-લાલનથી તેનું મન
જુદુ છે, અને મનથી તેની વાસના જુદી છે વાસનાને
છોડતા મન અને શરીર સ્થિર થઈ જાય છે એટલે જ્ઞાન
પ્રકાશમા પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે

Emerson says when we reflect ourselves
in the mirror of our minds and when we look
at ourselves in the light of thought, we discover
we uncover that our lives are embosomed in
eternal beauty

અર્થાત્ “ જ્યારે આપણે પોતાને આપણા સ્થિર
મનોદર્પણમા નિહાળીએ છીએ, અને જ્યારે આપણે
એકાગ્રતાની જ્યોતિમા પોતાને અવલોકીએ છીએ, ત્યારે
આપણને એવું પ્રગટ થઈ શકે છે કે આપણા જીવનો શાશ્વત
સૌંદર્યમા વિલગી રહ્યા છે ”

સાક્ષાત્કાર કરવાનો આ પણ એક પ્રયોગ છે, એ ઉપરાંત એક બીજો પણ પ્રયોગ છે કે જેથી મન સ્થિર થઈ જાય

જેટલું આકાશ વિશાળ દેખાય છે તેટલો મનને વિસ્તાર કરવો—તમા પાંચરી દેવું અને એ વિસ્તૃત મનને બે ઘડી એક મુહૂર્ત તેજ સ્થિતિમાં રાખવું જો વિચારો આવે તો સમજવું કે એ મનરૂપી વિસ્તૃત કપડામાં કર ચલી પડી અથવા મનરૂપ સમુદ્રમાં મોજા ઉઠ્યા માટે તેમાં કરચલી પડવા ન દેવી અથવા મોજા થવા ન દેવા અને આ પ્રકારે ચિત્તવૃત્તિ નિરોધ થવાથી પણ ભગવાન પતંજલિના કહેવા પ્રમાણે તદ્વાગ્રદુ સ્વરૂપેઽવસ્થાતમ્ ॥ આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે—પરમાત્મ સ્વરૂપે સિદ્ધ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈ રહેશે

સપૂર્ણતા અને તેને પહોંચવાની કળા

ગ્રીયુત્ વક્તા પઠિત લાલને ૪૮ ૪ મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆના પ્રમુખપણા નીચેથી મહાવીર વિદ્યાલયમાં મુંબઈ શુક્રમે તા ૨૫—૧—૨૭ના રોજે આપેલું લાખણ)

નિશ્ચય અને વ્યવહારમાં કુશળતા ધરાવનાર પ્રમુખ સાહેબ અને સુસ જાણવો,

સિદ્ધાન્તથી પાક્ષીતાણા જનારી દ્રેષ્ઠન જેમા હું પાવી-
તાણા જતો હતો તેમાજ મારા સામેના કપાર્ટમેન્ટ પર
એક કચ્છી બાઈ બેઠેલા હતા ગાંડી મઠકાના સ્ટેશનપરથી
પસાર થતી હતી, ત્યારે તે કચ્છી બાઈએ બારીમાથી
નજર બહાર ફેરવી અને લાલન નિકેતન એણે બોર્ડ તેના
વાચવામા આવ્યું તે બાઈ અને પ્રત્યક્ષ ઓળખતા નહોતા
એટલે તેણે પોતાની બાજુમા બેઠેલા બાઈની તરફ ફરી
કહ્યું કે છવીસમા તીર્થકર તે અહીંયા રહે છે, હું સામે
બેઠો હતો તે હસ્યો, થોડી વાર પછી તેણે મારા સામે
ભ્રેષ્ઠ કપાળમાં કેસરનો ચાહલો દેખવાથી પૂછ્યું કે કપૂર્ણ
વિજયજી મહારાજ પાક્ષીતાણામા છે? મેં કહ્યું હા તેણે
જીલો પ્રશ્ન કર્યો કે આતુર્ભાસ કયા કરવાના છે? મેં કહ્યું
આપણા શ્રી તીર્થકર પ્રભુ સર્વજ્ઞ હોય છે એ વાત આપને
કબુલ છે ખરી કે? તેણે કહ્યું હા ત્યારે તો લાલન તીર્થ-
કર નથી કારણ કે મહારાજશ્રી કપૂર્ણવિજયજી વિહાર
કરીને કયા જવાના છે? એ તેને ખબર નથી કારણ કે
તે જ લાલન હું છું

ઉપરનો પ્રસંગ મને આજે યાદ એટલા માટે આવે
છે કે આજનો વિષય સપૂર્ણતા અને તેને પહોંચવાની કળા
એ વિષે છે અને લાલન પોતે સપૂર્ણ નથી એમ હું
ઉપલા દાખલાથી આપને જણાવી ગયો છું એ સપૂર્ણતા

કર્મ તે આપ સર્વ જાણતા હશે કે શ્રી મહાવીરના હૃદયમાં પૂર્ણાનંદ છે તે પૂર્ણાનંદપણની સ્થિતિ તેજ સંપૂર્ણતા.

ખગોળ શાસ્ત્ર શીખેલા આપણે સર્વ જાણીએ છીએ કે, સૂર્ય અસ્ત પામતો નથી, પણ જ્યાં પૃથ્વીની છાયા પડે છે તેને આપણે રાત્રી કહીએ છીએ, અને જે જાણુ છાયા નથી ત્યાં દિવસ કહીએ છીએ, પણ સૂર્ય અસ્ત થઈ રાત્રી આવે છે એમ હોતું નથી.

શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણાચાર્યાણ જેવા સમર્થ પૂરૂષની બુદ્ધિકાએ આત્માને સ્થિત કરીને આત્મ નિરિક્ષણ કરીશું, તો દૈનપણ જોવામાં આવશે નહિ આત્મા પોતાનો સતત વિકાસ અનવરતપણે કર્યાજ કરે તો આપણે તે સંપૂર્ણતાને યોગ્ય સમયમાજ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ આત્મા એ સૂર્ય છે, અને એ સૂર્યમાં-સૂર્યના વિમાને બેસી બોમ વિહાર કરનારને રાત્રી હોતી નથી પણ દેહરૂપી પૃથ્વીનો, આત્મરૂપી સૂર્ય આડે પડછાયો નાખવાથી, દુષ્ટ જેવા પ્રસંગો દ્રેષ તિમિર વડે આપણને આત્માનંદમાં જોવા દેતા નથી.

આપણા સર્વમાં આત્મા એ તત્ત્વ એક એવું તત્ત્વ છે કે તે સંપૂર્ણતાએ પટોળી શકે છે અને તે સંપૂર્ણતા પામ્યા પછી, નદોદિત જગવાઈ રહે છે તમે પ્રથમથી નિયત કરેલું કાર્ય જે જરાજર થઈ રહે છે ત્યારે તમે તેને સંપૂર્ણ થયું એમ માનો છો, દાખલા તરીકે તમે Honour

ની પરીક્ષા પાસ કરવા ધાર્યું હતું અને તે પરીક્ષા બરાબર પાસ કરી, ત્યારે તમને એમ લાગે છે કે આપણે કેળવણીમાં પૂર્ણ થયા, તેમ આપણા ધાર્મિક જીવનમાં પૂર્ણતાનું સ્થાન તે સ્થાન અચળ અને શાશ્વત છે એક ગેમન પ્રીવિલેજોફર કહેડેડે-Not all of man should die મારો મર્વસ્વ નાશ થવાનો નથી જ એ તત્વ આપણામાં કહ્યું છે કે જેને મૃત્યુ પણ અર્થ કરી શકતું નથી શું એ તત્વ અરૂપી છે ?

પણ માનવ બાધવો કહે છે કે તે તત્વ અરૂપી છે, અદ્રશ્ય છે, અને અગ્રમ્ય છે પણ કહું છું કે તેમ કહેનારા ભાઈઓ બરાબરે, પરંતુ તે આત્મ તત્વ, પ્રેમ તત્વ પ્રકટ થવા પાડે છે, ત્યારે કોઈ બીજા પદાર્થ કે બીજા વસ્તુના રૂપમાં દર્શન આપે છે દ્રશ્ય થઈ શકે છે કાબજા તરીકે-

વટોદરાના મહારાજ સયાજીરાવ મારા મુદ્દા છે મારા આત્મામાં તેમના માટે ઘણો પ્રેમ, અને ઘણી ભક્તિ છે, પણ તે તમારા મહેવા પ્રમાણે ભક્તિ અદ્રશ્ય છે મારે તો તે પ્રેમને પ્રગટ કરવો છે પ્રદર્શિત કરવો છે અને તે રાજસભામાં બેઠેલા રાજસેવકો અને મહારાજ પોતે પણ દેખી શકે, એ ભેદ છે, અને એ પ્રેમ તત્વ પોતે જ પ્રેરે છે કે હું આશા લઈ શકું છું એક પુષ્પદાન લાવો તેની પાખડી પાખડી અને પગમાં હું અવિચિત્રનપણે બાધી

રહીશ તે સુખન શુભમા હું વસી રહીશ, તે તમે મહા
 રાજની શિવામા પહેરાવજો, એ તેનું કહ્યું માન્યું, અને
 એક રૂપિયાનો હાર અને ગજરા બન્ને પ્રેમદર્શક છે તે
 લાવી મહારાજને પહેરાવ્યો, હરબારી જનો અને નાગરીકો
 જે હાજર હતા તે તેજ સમયે અદરો અદર વાતો કરવા
 લાગ્યા કે, લાલનને મહારાજ પ્રત્યે સારી ભક્તિ છે, ઉત્તમ
 પ્રેમ છે નિર્ણિત સમયે કચેરી બરખાસ્ત થઈ સીએ અરૂપી
 પ્રેમ જોયો અને મને કેટલાએક ભાઈઓ વિટળાઈ વળ્યા કે,
 જેઓ મહારાજની કૃપા ઇચ્છતા હતા મને તેઓએ કહ્યું
 કે મહારાજ અને આપના વચ્ચે આવો સબધ છે, એ
 તો અમને આજેજ ખબર પડી હવે આત્મ તરવ આ
 પ્રકારે વ્યક્ત થાય ■ કે નહિ ? વિગેરે હવે આત્મતત્વના
 અનતપણને તપાનીએ ગીરનારનો પાંચ માઈલ ઉંચો
 પર્વત, આપણે કલાક દોઢ કલાકમાં ચડી જઈએ છિયે
 છેક તેના શિખર પર જઈ ચોપાસ દ્રષ્ટિ ફેરવીએ છિયે
 અને તળેટીમા ઉભેલા મોટા વૃક્ષો આપણને નાના ઊંડવા
 સરખા લાગે છે, જુનાઘડ મોટું શહેર છતાં તળેટીમાથી
 જાણે નાનું નેસડું હોય એમ દેખાય છે, અને જે પર્વત
 ચડીને આપણે આટલે ઉપર આવ્યા તે, આપણી શક્તિની
 અદર લાગે છે એટલુંજ નહિ પણ હજી તો જાણે આપ-
 ãી શક્તિથી એવો બીજો પર્વત પણ ચડી જઈએ એમ

લાગે છે આ રીતે આત્માની શક્તિ અખુટ છે અને
પર્વતની દિવાલ હદ સુધી છે

આપણા જેન ધર્મની શરૂઆત, એ જી મી ડી જ
આત્માથી જન્મ પામે છે અને તેથી આપણે બધા આત્મ
વાદી છીએ આપણા કેપ્ટન શ્રી મહાવીર જેઓએ પોતાના
આત્મ સામર્થ્ય વડે શ્રી શી સિદ્ધિઓ મેળવી તે તમે સર્વ
તેઓથીની લાઇફ વાળી જાણી ચુક્યા છો માટે તત્સબ પે
કાઈ હું વધારે કહેવા નથી ઇચ્છતો

આપણા શાસ્ત્રીય ગ્રંથો પોતાની પ્રત્યેક પકિતમાથી
આપણને આત્મ પરિચય કરાવે છે અને કહે છે કે તમે
હાલ જે મનુષ્યત્વ પામ્યા છો તે પણ એ આત્મ સામર્થ્ય
વડેજ આ જગતની અદર ચોરાસી લાખ છવાયેલિમા
આપણા અનત વળત પ્રવેશ થઈ ચુક્યો છે આખરે
આપણને આ મનુષ્યપણું મળ્યું છે અને એ માનવ
બલમા જ શ્રી મહાવીરના પગલે ચાલી પૂર્ણત્વ કે સંપૂ
ર્ણતા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

આત્મ સામર્થ્ય પ્રકટવામા પ્રત્યવાયરૂપ થતા, અધ
કારો દૂર કરવાને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ત્રણેને સમાન
પ્રમાણમા વિકાસ કરવા આવશ્યક છે જ્યારે તેમ નથી
થતું ત્યારે કેટલાકને માત્ર જ્ઞાન, તો થોડાને દર્શન, અને
કોઈ વિરલને ચારિત્ર એમ અલેક વલ્લ ખીલે છે અને

સચુક્ત ખીલવટ ચતી નથી અને તેથી ધર્મનિર્ણિત ક્ષણ આવતું નથી સમજવા માટે એક દાખલો લઈએ કે જ્યારે નાન એકલું વૃદ્ધિ પામે ત્યારે જાણે માણસનું માથું મોડું અને ખીલત અવયવો સક્રિય, દર્શન એકલું વિસ્તરે ત્યારે હાથજ ખીલેલા બાકી અવયવો કૃશ દેખાય, અને આરિ ત્રનો વિકાસ એટલે છાતી મોટી, અને બાકીના અવયવો અણવિકસિત રહ્યા અને તેથી સર્વાંગ સંપૂર્ણ વિકાસ ન થવાના કારણે, બેડાળ અને કઠરૂપ દેખાય છે આત્માનું સરખી રીતે ડેવેલપમેન્ટ થવું જોઈએ છે

આપણે આતર ચક્રથી સૂક્ષ્મ વિચાર કરીએ છીએ તો આપણને જણાય છે કે આ બધું દુનિયાપર ચાલી રહેલું, બ્યાવહારિક કાર્ય પણ આત્મા જ પોતાના (ઇન્દ્રિયો રૂપી) સેવકો દ્વારા કરે છે તેની ખાત્રી માટે આપણે જોઈએ, આ શરીર જે બધું છે, તેમાંથી કેણું બાકી છે ? કેણું સાબળે છે ? મોડું ? કાન, નહિ, તેના મારફત આત્મા બાકી છે, અને સાબળે છે આમ હોવા છતાં આપણે પણ કેટલીક વખતે તે સચાલક આત્માને વિસરીએ છીએ પણ દેહ બાવથી સદતર અલગ થઈ, આત્મભાવ વડે દુવનમા પ્રવેશતા આપણને આત્મ સામર્થ્યની અસાધારણ પ્રતીતિ થશે કેટલાક બાઈબો જે પોતાની બુદ્ધિ વડે ઉત્તમ અત્યુત્તમનો ભેદ પારખી શકતા નથી તેઓ મુઝાઈને કહે છે કે દુનિયા પરના આટલાબધા ધર્મમાં

અમારે કયો ધર્મ પાળવો? મને કહેતા ખુશી ઉપજે છે કે જૈનધર્મ કે જોમા સ્વાધ્વાદ, બધા નયોને, સ્વીકૃત કરેલા છે, અને બધા ધર્મનો સમાવેશ તેમા થાય છે જ્યારે કોઈ એમ કહે છે કે જીન ધર્મ પ્રમાણે હાલ મોક્ષ નથી મળતું, તે બાઈજોને હું કહીશ કે હાલ મોક્ષ સાધ્ય પ્રવૃત્તિ કરી, મોક્ષદારપર પહોંચો અને પછી પ્રવેશદ્વાર ખોલતા હાથ વ થવું

શરીરને હું નહીં માનતા, તેમા રહેનાર હું છું આવી દ્રઢ સમજણવાળાને, અપ્રમત દશા પણ પ્રાપ્ત થાય છે કે અને તે દશાવાળો મહાવિદેહ ક્ષેત્રને ચોખ્ખો છે જાગ્રત સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિમા પણ આત્મભાવ રહે તે તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રનો સંપૂર્ણ અધિકારી બને છે

માનનો યુગ બુદ્ધિને આગળ કરનાર છે, એટલે વિચાર વિરોધતાનો સર્મન્વય કરી બુદ્ધિ સમાધાન કરી શકે છે, કવિવર રવિન્દ્રનાથ આજે વિશ્વભારતી પત્રદાશા બે ધમ્મી રહ્યા છે એટલે તમે યુવાનો અપેક્ષાઓ સમજી સમજાવી તેના સાથે અવાજ મેળવી શકો છો

જગતથી પર જોવો ધર્મ્યર આકાશમા બેઠો છે એવી એવી તેની માન્યતા નથી પરંતુ આપણા અતરતર રહેલો તેજ ધર્મ્યર છે

ધારો કે જૈનોને કોઈ નાસ્તિક કહે તે હું એ વાત ઘડીભર સમજી શકું પણ જૈન ધર્મને અનુસરનારો

ઈક, મનુષ્ય, અને હાથીના આત્મ પ્રદેશ પર દ્રષ્ટિ રાખી, તેને સમાન બાણી વર્તન કરે એટલે કષ્ટપ્રદ ન બને તો તે નાસ્તિકતા કેવા પ્રકારની ? માટે આવા આક્ષેપથી શું થયું ?

મનુષ્ય વર્તનની ઉચ્ચમા ઉચ્ચ કક્ષા એ છે કે અશેષ છવોમા-અશેષ પ્રાણીઓમા અશેષ સત્વોમા એવો ભાવ રાખી વસતે કે જેવો ભાવ રાખી પોતા તરફ વર્તવામા આવે છે

અધ્યાવધિ નેગેટીવ-નેગેટિવ વિચાર કરીએ છીએ, તે આપણે હવે પોઝિટીવ-વિધાયક વિચાર કરતા શીખવું જોઈએ, કારણ કે જૈન દ્રષ્ટિજ પોઝિટિવ વિશેષે છે કારણ કે તે દ્રષ્ટિ સર્વ દ્રષ્ટિનો જય કરનારી છે દ્રષ્ટાત તરીકે તમે આપણે રાખીને સર્વ મામાન્ય મનુષ્યો કરતા ઉચ્ચ હર-જાનો સમજીએ છીએ, એજ વખતે આપણે તેનાથી નિષે છીએ, એ વાત સ્વીકારી લઈએ છીએ, પણ આપણેજ તેને તે સ્થાન આપેલું છે, આપણેજ તેને રાખ તરીકે નિયત કર્યા છે અને તેથી રાખની મહત્તા એ આપણા વડે છે, એ વાત ભૂની જઈએ છીએ તે ભૂલની નથી જોઈતી દાખલા તરીકે

નેપો-નીયન જોનાપાર્ટ લંડન જાય, અને લંડનવાસી તેમને ફરજ પાડે કે તમારે લંડનમા રહેવાને અમારૂં

વર્તન સ્વીકારવું પડશે, તો નેપોલીયન નહિ સ્વીકારે અને કહેશે કે—હું કેન નિવામીઓએ મારા વર્તનનું અનુકરણ કરવું, અને તેમ ન બને તો પોતપોતાના નિયમ પૂર્વક ભલે વરતો, હું તો મારા નિયમનેજ સાદ્યત વળગી રહીશ.

તેમ જૈન દર્શન વિધાયક છે, પોલિટિક ઇ રચના રમક છે કન્સ્ટ્રિક્ટિવ છે.

જૈનો પોતાનો અજબ વિકાસ કરી શકે તેમ છે માત્ર તે વિકાસની આઠે આવડું એકજ વિધન છે તે એકે કર્મને મોટા માની આત્મસામર્થ્યને નહિ. પારખવાથી હતાશ બની જમ્બો જીવે સીતેર કોડકોડી સાગરોપમ સીધણ આઠડાઓવાળું મોહની આપણને હરાવનાર થવું ન જોઈએ પણ કર્મરૂપી વેરીઓનો જય કરનાર જૈન કુળમા ઉત્પન્ન થયેલા આપણે ! વચારવું જોઈએ કે એ મોહની કર્મ ડરતા કેટલો મહાન આત્મા કેટલા કોડકોડી સાગરોપમનો, આપણામા છે—આપણે છીએ આપણે જ્યારે મેરૂ જેવડા છીએ ત્યારે અર્થાત્ આત્મામેરૂ સમાન છે, ત્યારે મીતેરકોડકોડી સાગરોપમનું મોહનીકર્મ મીતેર ઇંચ જેટલું પણ નથી કર્મનો છેડો છે, પણ આત્માનો નથી કર્મો એ પત્થર જેવા છે તો આત્મા વજ્ર જેવો છે આમ સમજીએ તોજ કર્મને છૂતનાર એવા જૈન આપણે છીએ.

નિશ્ચયથી આપણે આત્મા છીએ. વ્યવહારે મનુષ્ય છીએ. આટલી વાત ધ્યાનમાં રાખીને વ્યવહારક્ષેત્રમાં ઉતરીએ તો ઘણા લાભ છે. પ્રસંગે પ્રસંગે પોતાને આત્મ-માન આવતા તે માનસિક દુઝોથી હું મેંશા મુક્ત રહેવાય છે.

કેટલીક વેળા એકજ સાધ્ય માટે જૂદીજૂદી ક્રિયા કરનારા વિરોધતા નહિ હોવા છતાં વિરોધતા માની લે છે. દાખલા તરીકે—

આરામ, આસાપેશ કે સુખ એ કમર્સ્ટના એકજ સાધ્ય માટે આપણે તકન એકે ખીલથી ઉલટી ક્રિયા ઉપર ઉપર થી જોતા દેખાય તેવી કરીએ છીએ. દાખલા તરીકે—પાશ્ચાત્યવાસીઓ પોતાના શરીરપર ગરમ અને જાડા કળદાર કપડા એકપછી એકે ખંડકયેજ નાવ, અને પોતાના શરીરની આસપાસ કપડાનો કિન્ચો બનાવી મૂકે કે જેથી પોતાના શરીરને ઠંડીની અસરથી બચાવી શકાય, જ્યારે પૂર્વના વતનીઓ મલમલના બારીક વસ્ત્રો પહેરી ગરમીથી શુભગાર્થ ન જપાય એટલા માટે હું મેંશા સાવધ રહે. આમાં બન્નેનું સાધ્ય શરીરનું રક્ષણ છે. ક્રિયાઓ ભિન્ન પણ સાધ્ય એકજ છે. તો ક્રિયા વિરોધી થઈ કે વિવિધ થઈ?

યુનિટીમાં જે મજા છે, જે સૌહાર્દ છે તે યુનિફોર્મ ટીમાં નથી અને તેથીજ હું કહિતો નથી કે તમે બધા સ્થાનકવાસી બની જાવ કે દીગમ્બર થઈ જાવ. પોતપોતાના

તાપ્રદાયિક ફરમાનને અનુસરે જુઓ પકિતછ તમે યુનિ-
ટીના હિમાયતી જણાઓ છો તમારો ડંગલો કાળો, તમારી
ટોપી જુદા રંગની, તમારૂં ધોતીયુ સફેદ વિગેરે-છતા
સુદર જણાઓ છો હવે એકબીજું દૃષ્ટાત લઇએ —

હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓ પોતાને સૂવર્ણાલકારો અને
મુકતાવળી જેવા અલકારો મસ્તકપર પહેરી સૌંદર્યવાન
હોવાનું માની લે છે ! જ્યારે યુરોપવાસી અને અમેરિકન
જેનો પોતાના માથા ઉપર પશ્ચીમીના પીછાઓનું પ્રદર્શન
રહે છે

ધર્મપ્રચાર માટે અત્યારે અનુકુળ સમય છે કારણ કે
આજે મુબઇનો વિચાર પ્રારભ તે કાલે આખા જગતમાં પ્રસંગે
જાય, એવા સાધનો આપણા પાસે મોજુદ છે ટેલીફોન
રફેલે વિગેરે, આવા સમયે આપણે ધર્મનો ફેલાવો કરવા
કટીબદ્ધ થવું જોઇએ

આજે આપણે શ્રી મહાવીર સ્વામીની આજ્ઞાથી બીજી
તરફ વર્તન કરી રહ્યા છીએ તેઓ શ્રી કહે છે કે તમારૂં
અપ્રિય કે અનિષ્ટ તમારા કર્મ ગિવાય બીજું કંઇ કરી
શકનાર નથી આજે એ વાત માનનારો આપણે આવક
વર્ગ નથી દેખાતા, એટલુજ નહિ, પણ સાધુ વર્ગ પણ
કર્મ પર શ્રદ્ધા નહિ રાખતા શ્રી મહાવીરની પાટે બેસી
તીરસ્કારનો ઠવાવ કરે અને આવકોની સલાઓ તેને

મોદનાનો ઠગવ કરે, આમા થી મહાવીરની આનાને
આપણુ કેટલા અનુસર્યા એ કહેશો ?

લાલ હેડળીવ લખનારપર દયાના ઠરાવ નીત તે
કરી શકે અગસ્તો એ અશુભ કર્મનો ઉદય સમજાવનારનો
ઉપકાર મુનીરાજે એ માનવો જોઈએ

દમદત રાજા એક અરણ્યમાં સમાધિ કરીને ઉભા
છે આ મુની અવસ્થા પૂર્વે દમદત રાજાએ, પોતાની
ગેર હાજરીમા છુનેચો પોતાતો મુલક પાડવ અને કૌશલ
પાસેથી પાછો મેળવ્યો છે, તે પાડવો નજદીકમાથી પસાર
થતા ચાલ્યા છે અને કહે છે કે આતો બળવાન રાજા
દમદત અહા તેમણે રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો ધન્ય છે, તેમની
ત્યાગ વૃત્તિને આમ કરી નમસ્કાર કર્યા, અને પછી પોતાના
સ્થળે ગયા, એટલામા કૌરવો અન્ધાડૂદ ચર્મ નિકળ્યા તેણે
ઓળખી બંધું કે આતો દમદત નેણે આપણા પરાભવ
કર્યો હતો, ઠીક લાગ આંચો છે એમ કહી તેને પદ્યર
વગેરે મારી, તેમની ચોપાસ દેખા વગેરેથી, ફાટી દેવાની થિટ્ટા
કરી દમદત રાજા વિચારમાં હતા કે પાડવો એ નમન કર્યું
તે મારા શુભ કર્મોદયના લીધે, અને કૌરવોએ મને હેરાન
કર્યો ને અશુભ કર્મના ઉદયથી વસ્તુત પાડવ-કૌરવો
બ ને મારા ઉપકારક છે

આવા સમજાવવડે પોતાનું જીવન જીવવું એવી શ્રી
મહાવીરની આજ્ઞા છે

પ્રમુખનો ઉપસહાર

વિશેષ સમય નહિ લેતા આજનું કામ હું આટોપી લઇશ, હું તમારા મર્વની વતી પડિત લાલનનો ઉપકાર માનુ છું તેઓને મેહમણા સાબળ્યા નહોતા, તેઓના પાસે વઠતૂતવનો અભ્યાસ કરવા નેવો છે

આ વિષય એવો છે કે તેને ન્યાય આપી શકાય નહિ, આત્મ શક્તિઓ વિકસાવવી જોઇએ, તેઓએ કહેલું બધું મનનીય છે મને નવાઇ એ લાગીકે તેમના આજના વિષય મળ ધેની પોઈટસ નોટ અહીં ટેબલ પર પડી હતી, તેમા મે વાચ્યુ કે અણક તેઓ ઊલવાના હતા પણ તમે અણક શીખો છો એમ ધારી જાણ્યા નહિ હશે અને તે યોગના સતત વાચન પછી સમજી શકાય એમ છે, યોગના પ્રકાર અનેક છે

કયો આત્મા કયા યોગનો અધિકારી છે તે કહી શકાય નહી

એક આચાર્ય મહારાજે મને કહ્યું કે તમે તો આનંદ ધનજીને બહુ ચકાવ્યા તમે આનંદધનજીને વધારે માનો છો કે ઉપાધ્યાયજીને -

મે કહ્યું કે બન્નેનું સાધ્ય એકજ છે, છતાં માર્ગો જૂદા છે સમન્વય કરતા બને પોત પોતાના ત્રેત્રામા ઉત્તમ છે, અને તેથી એકથી બીજાને ઉત્તમ કહેવામા અન્યાય થાય છે

મોક્ષ દ્વાર કયારે ખુલે ?

માર્ગાનુસારીથી માઢીને એક પછી એક પગથીઆ, એવી રચના પૂર્વક ઝાંધવામા આવ્યા છે, જેથી, આપણે મોક્ષ દ્વારને પહોંચીએ

આવા આવા પ્રસંગો લઈ તેઓ તમારા સામે વાતો કરશે તો તમને ઘણું જાણવાનું મળશે અને જેમ સાબળનાર વર્ગ વિશેષ હશે તેમ તેઓ ખીલશે સલાશોમ શું છે ? એની તો તેમને ખબર નથી વખતો વખત તમે વિનંતિ કરી તેમના સાપણો સામળવાનું શખશે હું પણ તમારાવતી વિનંતિ કરૂં છું કે તેઓ તમને લાભ આપ્યા કરે

। ૐ પરમાત્મને નમઃ ।

વિષય —

સામાયિક યોગ

(શ્રીયુત્ પડિત લાલને તા ૧૬-૧૨-૨૬ ના રોજે વડોદરા ઉપાશ્રયમા આપેલું વ્યાખ્યાન)

ત્રિયોકનાથ શ્રી મહાપીરના વડીલ પુનરત્ન મુનિ મહાશય અને આત્મ પ્રિય સૂત્ર જાધરો, તથા સુશીલ ખડેનો

તમે બધા મનુષ્ય છો, અને હું પણ હમણા જ
પર્યાય છે તે મનુષ્યનો છે પણ તે મનુષ્યપણું જ્ઞાન આપણા
આત્માને છે એટલે અણેદ પર્યાય છે, પરંતુ આ મનુષ્યનો
દેહ છે, એટલે પુણ્યલેખનો પર્યાય છે, અને આપણે તે
પુણ્યલેખને હું માનીએ છીએ, ત્યાં સૂધી આપણે દેહા-
ધ્યાસી છીએ.

જૈન ધર્મની સકળ ક્રિયા આત્માને હું મમન્યા
પછીની છે સકામ નિર્જરા કરી આત્મા પરમાત્મા ભણી
ત્યારેજ વળી શકે છે મનુષ્ય જન્મનું સાદ્યમણ તેને
ત્યારેજ પ્રાપ્ત થયું કહેવાય કે જ્યારે તે નિજસ્વરૂપ સમજી
શ્રી જિનેશ્વરને પગલે ચાલવા તત્પર થાય

આપણુ બધું બહેનોને ખબર હશે કે શ્રી મહાવીર
સ્વામીએ પોતાના શરીરની સુવાવસ્થાએ, મામાયિક ચારિત્ર
મહાત્મ્ય કથું અને એ ચારિત્ર સાદાબાર વર્ષ અને એક
પખવાડીઆ, સૂધી પાળ્યું, અને તે સામાયિક વઠે ઠવગ
દર્શન, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ ચારિત્ર તેઓશ્રીએ પ્રાપ્ત કર્યું

ખજવાન હાથીની પેઠે ઉપસર્ગોને ધૂળ અને પરિ
સહોને નાના ઠાકરાઓ ગણી, સહી લીધા અને પોતાના
મામાયિક ચારિત્રમા સ્ખલના કે દત્તિ પહોચવા દીધી
નહિ અને મક્કળ ડર્મથી નિવૃત્ત થઈ મનુષ્ય જન્મના
ધ્યેયને પહોચ્યા

શ્રી હરિભદ્રસૂરી ધર્મ ક્રિયાને પાંચ પ્રકારે કરવા
 કહે છે એટલે કે પ્રણિધિ એટલે આપણુ સાધ્ય નહીં
 કરવું તે, દાખલા તરીકે કેવળ જ્ઞાનાદિ, અનત સુખાદિ
 બીજે પ્રકાર તે પ્રવૃત્તિ એટલે કે સામાયિકમા અડચણુ કરનારા
 વીણુ વિઘ્નજન્ય એટલે કે સામાયિકમા અડચણુ કરનારા
 બત્રીસ કોષોને ટાળવા તે, અને એ બત્રીસ કોષો દૂર કર્યા
 પછી આપણુને ચોથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે એટલે આપણુ
 સાધ્યને, કેવળ જ્ઞાનાદિને પહોંચીએ છીએ પાંચમો પ્રકાર
 તે વિનિમય એટલે પ્રયોગથી જે સિદ્ધ થયું હોય તે
 સાધન-અનુષ્ઠાન બીજાને આપવું-જે બળવાન અને સર્વ
 વિરતિ પાળી શકે તેને સર્વથી અને દેશથી પાળી શકે
 તેને અમુક સમય પર્યંતનું સામાયિક આપવું એવું શ્રી
 મહાવીર સ્વામીનું દરમાન છે
 હવે સમજ્યા વિના આપણે વિધોનો જય કરી શકતા
 નથી કોના એકાદ જે દાખલા લઈએ —
 કેટલાક આપણા બધુઓ અને જહેનો ધમક્રિયા કરે
 છે, પરંતુ તે સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી, એમ ઘણા
 પ્રસંગે જણાય છે એક વખતે શુક્લ પંચમીના દિવસે
 મુબઈમા આવેલા લાલ બાગમાં આવેલા દેરાસરમાં પ્રભુની
 સામે બેસી એક બાઈ નીચેનું સ્તવન જોવતા હતા,
 “ પંચમી તપ તમે કરો, પ્રાણી ” આ જોલનાર જહેન
 કાઈ શ્રી પ્રભુની આશાતના કરવાના આશયથી જોલતા

ન હતા, પણ તેમણે એ વિચાર કરેલ નહીં હતો કે આ ક્યારે, અને કોના પાસે, કોને સંબોધીને બોલવાનું છે ? એથી તેઓ ઉપયોગ વગર બોલતા હતા, એમ તમે સ્નેહક્રમ્ભુલ કરશો.

દેવવદનમા આવતા બધા સ્તવનો અર્થ અને ભાવ સમજ્યા પછી બોલાય ત્યારેજ, હૃદયોદ્ઘાસ થાય છે

પચમીના દિવસે પ્રતિક્રમણ કરનાર, શુદ્ધ મહારાજ આપણને શુણ્ણુદરી અને, વરહતનું ચારિત્ર સમજાવે છે, અને કહે છે કે-હે આવકો ! તમે પચમી તપ કરો અને, શુણ્ણુદરી અને વરહતની પેઠે જ નાવરણીય કર્મનો નાશ કરી, જ્ઞાનભાત્ર પ્રકટાવો.

કેટલાક ભાઈ બહેનો સામાયિકનું પચ્ચખાણ લીધા પછી બેઠા બેઠા બોલે છે કે જેસને સંદિસાકુ ઉમેલો સાધક બેસવાની આજ્ઞા માગી શકે પણ બેમી રહેલો, સામાયિકનો સાધક એમ આજ્ઞા માગે કે, "હું બેસુ ?" એતો લલ્લરૂપક છે એ તેના ઉપયોગ શૂન્યપણાને વ્યક્ત કરે છે હા, રોગાદિ કારણે કદાચ બેસવું પડે તો તે જૂદી વાત છે પણ આપણે જધા તો રોગી નથી કે નેથી શુરનો એટલો વિનય પાગી ન શકીએ ?

જે સાધક સામાયિક રૂપી વિધાનને સમજે છે, તે સાધકને પ્રથમ તો 'એવ બાન હોય' છે કે-હ, આમા

અને આ, બધા મારા સમાન આત્માજી ॥ અને તેથી મારાથી કોઈને દુઃખ નહિ થાય પણ રક્ષણ થાય, ખોટું બોલાય નહિ પણ સત્ય, પ્રિય, અને હિતકર બોલાય, ચોરી થાય નહિ પણ અને તો દાન અપાય, વ્યભિચાર થાય નહિ પણ શિયળ પગાય, સામાયિકમાં, હોડે ત્યા સૂધી તો પરિભ્રમણ પ્રમાણ રખાય, અને જોની વૃદ્ધિની ઇચ્છાઓ પણ ન થાય, આ પાત્ર અણુવત ઉપરાત સામાયિક વેળાએ હું આટલી જગા ઉપરાત બીજા જગાનો ત્યાગ કરૂં છું આટલી સપતિ સિવાય મને બીજી સપતિ પરિહાર્ય છે અને જ્યા સૂધી સામાયિક કરૂં છું, ત્યા સૂધી રાજકથા, સ્ત્રીકથા, લોજનકથા નહિ કરૂં પ્રભુને નહિ રૂચે એવું નહિ બોલુ, નોંહ વિચારૂં અને નહિ આચરૂં, અનર્થક હનો હું ત્યાગ કરીશ, એટલે હું સામાયિકમાં આવના વિનોથી નિવૃત્ત થઈશ, સામાયિકમાં રહી મન, વચન અને કાયાનો યત્ન પૂર્વક શુભ ઉપયોગ કરવો એને સમિતિ કહે છે એટલે કે ચતના પૂર્વક બેસવું, ઉઠવું, હરવું, કરવું એનો સમિતિમાં સમાવેશ થાય છે

અને, મનને-અશુભમાં, જતું; અટકાવવું, વાણીને અશુભમાંથી અટકાવવી, અને કાયાનો અશુભમાંથી નિવૃત્ત કરવી તેને-શુદ્ધિ કહે, છે અને તે, શુદ્ધિ ને, પાળવાથી આત્મા, પોતાના સ્વભાવમાં-સ્વરૂપમાં રહે, છે

ત્યારે આપણે કોઈને હણતા નથી ત્યારે આપણે
હણતા નથી મારવાનું બધ કરતાં આપણે મરવાનું બધ
થાય. એટલા માટે સામાયિકના આરાધક, યજુ
એટલે, મોક્ષમાર્ગના આરાધકને તો આરોહણકલ (Lair)
પર ચઢવા બરાબર છે.

સામાયિકવડેજ સ્વર્ગના મુખો પગની પાસે હોટે
છે અને મોક્ષ-શુદ્ધિ પણ ઉપરથી આવી પોતાના
ખોળામાં આપણને કામળ હસ્તે ઉપાડી સ્થાન આપે છે.

ઉપમહાર.

આત્મજ્ઞાનના વિધાનને શ્રદ્ધાથી આપણે જોશું, પરંતુ
એ શ્રદ્ધા ત્યારે ભક્તિનું સ્વરૂપ લે છે, ત્યારે એ ભક્તિ
તત્ત્વવિદ્યાને જન્મ આપે છે અને એ તત્ત્વવિદ્યા પણ
ખીલવવામા આવે છે; ત્યારે એ ભક્તિ શુદ્ધ તત્ત્વવિદ્યાને,
પોતાના ઈષ્ટમાં એકાગ્રતા કરાવી-પ્રતીતિ કરાવે છે અને
પ્રતીતિ થયા પછી આત્માનો-શુદ્ધાત્માનો અર્થાત્ પરમા-
ત્માનો-પ્રવક્તા સાક્ષાત્કાર થાય છે એ વિષે આપણે ત્રીજા
ન્યાય્યાનમો વિવેચન કરીશું.

ૐ નમોઘીરામ

વિષય -

ઉપગોગ સહિત અને ઉપયોગ સહિત ધર્મક્રિયાના ફલોમા
દેખાતો મહાન્ અતર ।

દેખક -કર્તા

જેમ હુણુ વિનાની ખીચડી, દિવા વિનાનું ઘર, સૂર્ય
વિનાનો દિવસ, ચંદ્ર વિનાની રાત્રિ, દેવ વિનાનું દેહો, પતિ
વિનાની સ્ત્રી, ધર્મ વિનાનો સસાર, શુદ્ધ વિનાનો
ઉપાશ્રય, મુગધ વિનાનું પુષ્પ, તેમ ઉપયોગ વિનાની ધર્મ
ક્રિયાઓ લાગે ।

પરંતુ હુણુ સહિત ખીચડી, કેવી સારી સ્વાદિષ્ટ લાગે.
દિવાથી ઘર કેવું હીલે, દેવ સહિત દેહો કેવું ચાલે, સૂર્ય
સહિત દિવસ કેવો સુંદર લાગે, ચંદ્ર સહિત રાત્રિ કેવી
ખીલે, પતિ સહિત સ્ત્રી કેવી હસતી હોય, મુગધ સહિત
ફૂલ કેવું મગમગે, તેમ ઉપયોગ સહિત ધર્મક્રિયા કેવી
સુંદર, રમણીય, કલ્યાણ કારક, આનંદપ્રદ હોય ?

ઉપયોગ જો શબ્દનું જીવન ■ જેમ જીવસહિત માણસ
મગળ લાગે છે, તેમ ઉપયોગ સહિત ધર્મક્રિયા કેવી
માંગલિક લાગે, જેમ સજીવ મનુષ્ય કેટલું કામ કરે, તેમ
ઉપયોગ સહિત ધર્મક્રિયા કેટલું કામ કરે ?

સ્પષ્ટતાની ખાતર કહેવું જોઈએ કે મહા મગજકારી ધર્મક્રિયા પણ ઉપયોગસહિત હોય તોજ આપણને મમ-જકારી સત્વર થઈ શકે છે, નહિ તો કાલાતરે પણ તે મ-જકારી થાય કે કેમ તે સશય યુક્ત વાત છે હા, અમગજકારી તો નહીં જ

એટલું આપણે તો યાદ રાખવાનું છે કે ખાલી-ખાલી મોઢે માંડયાથી ઘટ ઘટ મોઢામાં દૂધ પડતું તથી, અને છુધા તુધા શાંત થતી નથી, તેમ ઉપયોગ સહિત ખાલી શબ્દોથી ચેતનની ધર્મ જ્ઞાસા રૂપ અનાદિ કાળની છુધા શાંત થતી નથી

સે કઠો નહિ પણ હબારો, હબારો નહિ પણ લાખો વાર ચેતન ધર્મક્રિયા રૂપ અમૃત લોજન કરવા બેસે છે, પરંતુ હજી તે જૂખ્યો અને જૂખ્યો લાગે છે તેનું કારણ શું? ધર્મ ક્રિયા રૂપ થાળી, રકાળી, ખાલા કે પાત્રોમા ઉપયોગ રૂપ અમૃત હજી ચેતનને ખાવા, પીવા મળ્યું નથી

જેટલા પ્રતિક્રમણ, જેટલા સામાયિક, અને જેટલા પ્રભુ પૂજન થાય છે, તેના દશમે દિસ્સે પણ ઉપયોગ સહિત ધર્મ આચરણ થતા હોય તો પ્રતિક્રમણવડે અશુભ નિવર્ત થઈ ચિત્તવિશુદ્ધિ સૌંદર્યવતી હોય! જેટલા આ પ્રભુ પૂજન થી પુણ્ય ઉપાર્જનના મેરૂ મેળવતા હોય, જેટલા સામાયિક વડે મોહાધિકારને પલાયન કરાવી આત્મ દર્શનના ઉત્તમસ્થા આનંદમગ્ન હોય ?

દાખલા તરીકે પ્રતિક્રમણ રૂપ ઉપયોગ સહિત ધર્મ-
ક્રિયા લક્ષ્યે અને પ્રતિક્રમણના પ્રમાણરૂપ તેના ગર્ભ-
હેતુની ગાયાનો અહીં વિચાર કરીએ

સ્વસ્થાનાત્પર સ્થાનં પ્રમાદસ્ય વશાદગત* ।

તત્રૈવ ક્રમણ મૂય પ્રતિક્રમણમુચ્યતે ॥

ભાવાર્થ — સ્વસ્થાનથી (સ્વસ્વરૂપથી) એટલે જ્ઞાનાદિ-
ઉપયોગથી, પરસ્થાનમાં પ્રમાદ વશતાથી જવાયું હોય, તો
ત્યાજ એટલે સ્વસ્થાન રૂપ, જ્ઞાન, દર્શન, ચરિત્ર, આનંદ
અને વીર્યાદિમાં ઉપયોગ વશતાથી વારંવાર લાવવાની ટેવ
પાડવામાં તો તે પ્રતિક્રમણ કહેવાય અને તેનો કેટલો
જ્ઞાન પ્રકાશ થતો હોય, સૂર્યની પેઠે સસારના અધકાર
મટાડી જગતમાં પ્રકાશ કરતો હોય, કેટલા દર્શન પ્રભા-
વથી ચંદ્રની પેઠે ભોહાધકારને દૂર કરી આકાશના ચારે દિશે
પ્રસરાવતો હોય, કેટલો સ્વાનદે હુ ખના હુ ગરના ધૂસ
કરી સુખના મેરૂપર સ્થાપિત થયો હોય !

બીજા દાખલા તરીકે ઉપયોગ સહિત ઉપવાસ લક્ષ્યે.

કપાય વિપયા દાર ત્યાગો યત્ર વિધિયતે ।

ઉપવાસ સ વિદ્યેયઃ શર્પ લઘનક મિદુ ॥

ભાવાર્થ — જેમાં ક્ષોધાદિ ચાર કપાય, પાચે ઇદ્રિયોના
ત્રેવીશ વિધયો, કવલાદિ ત્રણ પ્રકારના આહારનો ત્યાગ

થાય છે, તેનું જામ ઉપવાસ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રકારે જો 'ન યજ્ઞેતુ' હોય તો ત્યાં લાઘવું કહી છે, જોમ સમર્જવુ

હવે ઉપયોગ પૂર્વક ઉપવાસ કરતાં શી ખુબી થાય છે, તે જોઈએ ત્રણ પ્રકારના આહારનો તો ત્યાં થાય છે, એટલે જોજસ આહાર ને ગર્ભમાં લેવો પડે છે તેનો ત્યાગ, તેમજ રોમ આહારનો પણ ઘણુંક ભાગે ત્યાગ હોય, અર્થાત્ પરિમિત જળથી સ્નાન કરવામાં આવે, વળી ચરબી વાળા સોણુ ન વાપરવામાં આવે તો રોમ આહારથી પણ બચાય છે, તેમ કવલ-કોળીઆ આહારનો પણ ત્યાગ થાય છે, તથાપિ પ્રત્યાખ્યાન લેવી વખતે હાથ આહારના એટલે કવલ આહારના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર દેનાર તે ઉપયોગમાં છે હવે ઉપવાસ કરવાના સાયન્ડિક્કિ હેતુઓ પણ હોઈ શકે કે આહારથી કોઈ પણ જીવની હિંસા થાય છે હિંસાથી નિવૃત્ત થતા પોતાની હિંસા થતી અટકે, અર્થાત્ મરણથી બચાય જોમ ન્યાય પુરસ્કાર સમજાય છે વળી આહારથી શરીર થયું અને શરીર જો જન્મ, મરણ અવશ્ય લાવે છે માટે મરણ દૂર કરવાને જન્મ દૂર થવો જોઈએ અને જન્મ દૂર કરવાને શરીર દૂર થવું જોઈએ અને શરીરને આહારમાંથી ઘડાય છે તે આહાર દૂર કરવો જોઈએ. આત્મા અણુહારી છે તો હવે અણુહારી રહી પોતાની સાદિઅનુત, કે

અક્ષયસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ, પરંતુ ઉપવાસની વ્યાખ્યામાં જ્યાં મુખી વિષયનો અને કષાયનો ત્યાગ ન થાય ત્યાં મુખી જોઈતા આહારનો ત્યાગ કરવો તેને લાંબણ કરી કહેવાય. જેમ કેાઇ માણસ પાસે રૂપિયા 'માગતો હોય અને તે આપે નહિ તો લોકો તેને ત્યાં પૂર્વે લાંબવા બેસતા, એમ ધર્મ પાસે લોકો અમરપણ માગે. પણ તે આપતો નથી, તો આવતું બંધ કરી ધર્મ પાસે લાંબવા બેસવાથી અમરપણ આવતું નથી, પરંતુ ધર્મ એમ કહે છે કે કષાય અને વિષય તેમજ આહારનો ત્યાગ કરેા એટલે અમરપણ આત્માની પાસે રહેવાથી પ્રાપ્ત થયે, કારણ કે ઉપવાસ એટલે આત્માની સમીપમાં નિવાસ.

અર્થાત્ પ્રથમ સંતોષ, પછી રસે દિના વિષયનો ત્યાગ, પછી આહાર ત્યાગ, આમ ત્રણે કરવાથી આપણે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ, વીર્યાદિ શુભા રમી અત્યંત આનંદ પામશે. આનું નામ ઉપવાસ. આત્મ શુભે પાસે વાસ-આમ ઉપવાસ કરવામાં આવે તો પછી ઇન્દ્રિયો ઉપર કે શરીર ઉપર અર્થાત્ મન પર પણ જય મેળવી સંસારનો કટાળો-કટાળા રસ જઈ મૂઝિત મુખનો ઉપવાસાદિથી અહીં પણ આનંદ લેવાય.

ત્રીજી દષ્ટાત ઉપયોગ પૂર્વક સામાયિકનું લઈએ.

સમતા સર્વભૂતેષુ સયમઃ શુભમાવના ।

આર્તરોદૃ પરિત્યાગસ્તાદિ સામાયિકપ્રત્ય ॥

ભાવાર્થ—પ્રથમ સર્વ પ્રાણીમા સમભાવ ઝેટલે પોતાના સરખા ગણવા તે, આમ-ચતાન મનનો સયમ થાય અને સયમ થાય કે મૈત્રી જાવના સર્વ જીવમા ઉદ્ભવે, શુણ્ઠિ જ્યા ન્યૂન હોય, ત્યા કંઈક આંખે પણ તિરસ્કાર નહિ, કારણ કે સમાન છે, ઝેટલુંજ નહિ પણ મિત્ર છે, આમ થયું કે જે ધ્યાન થઈ રહે છે તે પણ આર્ત નહિ પણ ધર્મ, અને રોદ નહિ પણ શુદ્ધ આવા અવ્યાસ પૂર્વક એ ધડી સામાયિક કરતા પણ આ સમભાવ સામાયિક વધે અને શુદ્ધ આવકને પગલે આપણને ચલાવે !

ૐ

॥

કઈ અપેક્ષાપ જગત્કર્તા આત્મા છે ?

વિષય -

લેખક - કતા.

આ કલમ જે વઢે લખાય છે તે કોણ લખે છે ? લેખકમાં રહેલ આત્મા આમ લખાણનો કર્તા આત્મા કહે છે તેમજ આ લેખણ બનાવનાર પણ આત્મા, કારણકે આત્મા એજ સ્તીલ બનાવી, આત્માએજ હોદ્દર ધકકું માટે લેખણનો કર્તા પણ આત્માજ નિર્ણિત થાય છે. વળી જે લેખકમાથી સ્તીલ બની તે લેખકના પુરુષ પરમાણુ ને લેખકરૂપે, અને જે લોકકામાથી સ્તીલ બની, તે લોકકાના કકકાના પરમાણુને જાકરૂપે પણ તેમાં રહેલા આત્માએજ તે ઉગાડકું આમ આત્મા જાકનો, આત્મા લોકકાનો, આત્મા હુયિઆરોનો અને આત્મા હોદ્દરનો કર્તા ॥ તેમ આત્મા લેખકનો, આત્મા સાંચાઓનો, આત્મા એજ સ્તીલનો કર્તા ॥ આ પ્રમાણે લેખણનો કર્તા આત્મા અને લેખણના સાધનવઢે લખાતું આ લખાણ તેનો કર્તા તે આત્મા એજ પ્રમાણે આ જગત્ જેમાં કોઈ પૃથ્વીરૂપે પાણીરૂપે, અગ્નિ રૂપે, વાયુરૂપે, વનસ્પતિરૂપે, જતુરૂપે, મત્સ્યાકિરૂપે, પક્ષીરૂપે, પશુરૂપે, મનુષ્યરૂપે કે દેવતારૂપે, જે

દસ્ય થાય છે, તે સવળુ તે તે રૂપમા રહેલા આત્માએજ બનાવ્યું છે હોકા કહે છે કે આ હોલ્ડરનું લાકડું તો સુતારે ઘડ્યું, માટે તેનો સુતાર કર્તા, પણ જાડનો કર્તા તો ઇશ્વર । જો સિદ્ધાંત એમ કહે છે કે જાડા રૂપે પુદ્ગલને જોડવાનાર પણ જાડમાં રહેલો આત્માજ છે, માટે કર્તા આત્મા છે (મનુષ્ય પેઠે જાડમા શક્તિ છે તો એ કર્તૃત્વ શક્તિને કોઈ ઇશ્વર જાણે-કહે તેથી શું ઘડ્યું ?)

પ્રત્યેક શરીર બનાવનાર આત્મા છે અને પ્રત્યેક શરીરમા રહી બીજા અનેક દ્રવ્યોની રચના પણ આત્માજ કરે છે આત્મા ઈંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેન્દ્ર, તીર્થંકર થાય છે આત્માજ કીટ અને તેજ આત્મા પણ પતંગ, પક્ષી, તેજ મનુષ્ય, દેવતા થાય છે માટે કર્તા આત્માજ છે

આ પુસ્તક જે કાગળનું બનેલું છે, આ કાગળ જે કપડાનો બનાવેલો છે, આ કાપડું જે કાપુસનું બનેલું છે, અને આ કાપુસ જે વનસ્પતિ છે, તે વનસ્પતિમાં રહેલ આત્માજ કાપુસનું શરીરપણુ રચે છે, પછી મનુષ્યમા રહેલા આત્માએજ રૂ, સુતર, કાપડ, કાગળ બનાવ્યા, આમ આત્મા પડેજ-પોતેજ કાપુસ થયો, અને તદનંતરનાના પ્રકારની ક્રિયા થઇ કાગળ કે પુસ્તક થયું તે પણ કહ્યું— આત્માએજ, માટે કર્તા તો આત્માજ કરે આત્મા આમ વિદ્વાન, રાજા, દેવ, ઇન્દ્ર વગેરેના શરીરો બનાવે છે તદનુ-

કુલ શરીરો રચી શકે છે આમ બહાય વિશ્વ સકલનો કર્તા
 નાના પ્રકારનો આત્માજ છે એ આત્મામા 'રહેલું' રચન-
 સામર્થ્ય આત્મામા વિભાવિક છે તેમ આત્મા દ્રષ્ટા થવાથી
 આ નાના રૂપવાળું જગત દૃશ્ય થાય છે રચના-શક્તિ
 સ્વયંજી આત્માની હોવાથી, તે શક્તિને ધણા લોકો ઇશ્વર કહે
 છે, તો તે કહે, પરંતુ જોના તો કહે છે કે, એ રચન-શક્તિ
 તે આત્માનું કરેલું કર્મ-ક્રિયા છે અને એ કર્મના ન્યરૂપ
 કાર્ય પણ તે કરે છે બાહ્ય જગતનું કારણ કર્મ-ક્રિયા,
 અને તેનો કર્તા તે આત્મા આમ એક ભાગ તેને ઇશ્વર કહે
 છે, જેને બીજો વર્ગ કર્મક્રિયા શક્તિ કહે છે આત્માની
 ક્રિયા કે કર્મ જે વડે આ જગત રેખાય છે તે ક્રિયા શક્તિ
 તે ઇશ્વર સમજવું, પરંતુ એ ક્રિયા શક્તિનો કાળુ જેના
 હાથમા છે, જેનો તે ન્ય કરી શકે છે, તેને ઇશ્વર નહિ પણ
 પરમેશ્વર કહી શકાય છે,

વિ. વિ. યોગ્યાર્થી કુવરજી—આ ઉપરથી એટલું
 તો સિદ્ધ થઇ ચૂક્યું કે આત્મા એજ કર્તા-હર્તા-લોકતા
 છે સર્વ સત્તા સર્વ બાજી આત્માના હાથમાં છે એજ
 જીવે (કર્મ સહિત આત્મા) અત્યારસુધી લક્ષ્યોર્થાસી
 યોગિમાં અનત અનતીવાર ફરી આવી, દેવોનેપણ દુર્લભ
 એવું મનુષ્ય શરીર ઘડ્યું-રચ્યું, તો અતિમ આદર્શ રાખી
 એટલેકે perfection પૂર્ણતા મેળવનારા સુમુખુઓએ હૃદયસ્થ

એ જ્ઞાન કરી લેવું કે ‘આપણે જેવા થવા ઇચ્છીએ તેવા બની શકીએ છીએ, હિન્નતિ કમ-આત્માના વિકાસક્રમ ઇત્યાદિ સર્વ શુદ્ધોની પ્રાપ્તિ આપણી અહર ચૈતન્ય સ્વરૂપે રહેતા અત્મામાથીજ ઉદ્ભવે છે હાલ એ શુદ્ધો પ્રસુપ્તપ્રચીન થયે છે કર્મેન્દ્રુ નિષ્કલન કરીને-આત્માનો વિકાસ થઈ એ શુદ્ધો પૂર્ણ થયે પ્રગટશે ત્યારે ત્રિલોકના નાથ-પરમાત્મા સ્વરૂપ-સાચ્યજ્ઞાનક સ્વરૂપ- સિદ્ધમાપણ પ્રાપ્ત કરશે

મનુષ્ય કેવલ સ્વાધીન છે કે કેવલ પરાધીન ?

વિષય —

લેખક — કર્તા

મનુષ્ય કેવળ સ્વાધીન નથી, તેમજ કેવળ પરાધીન પણ નથી, સ્વાધીન પણ છે અને પરાધીન પણ છે, પૂર્ણ પરાધીન ન અને પૂર્ણ સ્વાધીન પણ છે

મનુષ્ય કેવળ શરીર નથી, પરંતુ મનુષ્યમા રહેલો જીવાત્મા, શરીર મન અને અત કરણ એ ત્રણનો બનેલો છે એટલા માટે આ વિષયનો વિચાર કરતા તેની શારીરિક પરાધીનતા અને સ્વાધીનતાનો, તેમજ માનસિક પરાધીનતા અને સ્વાધીનતાનો, અને આત્મિક-અથવા આર્મિક પરાધીનતા અને સ્વાધીનતાનો વિચાર કરવો જોઈએ આમ વિચાર કરતા શારીરિક પરાધીનતા સ્વાધીનતાની સાથે રાજકીય પરાધીનતા-સ્વાધીનતાનો પણ સમાવેશ થાય છે

સૂક્ષ્મ વિચાર કરતા મનુષ્ય જેમ જેમ પરાધીનતામાંથી છૂટી સ્વાધીનતામાં આવતો જાય છે તેમ તેને ચેતાનેજ માણસ પડતું જાય છે, કે કોઈ એક મારામાં એવી

શક્તિ શહેલી છે કે જે આખા જગતના સર્વ માનવ બાધ
 વોમા આ શક્તિ હાલ પ્રગટ નથી. તેમજ તેઓમાના
 પ્રત્યેકમા કોઈ એવી શક્તિ પ્રગટે કે જેથી કોઈ
 વ્યક્તિઓમા નથી માટે એ પ્રગટ થયેલી શક્તિને માટે
 હું સવ મારી માનવ પ્રજાનો રાજધિરાજ છું, તેમજ
 તેઓમાના પ્રત્યેકમાં જે શક્તિ પ્રગટ છે તે માટે તે પ્રત્યેક
 વ્યક્તિ રાજધિરાજ છે અને તેઓમાના પ્રત્યેકની હું
 પ્રજા છું હવે જેમ પિતા પુત્રને પોતાના સમાન બનાવવા,
 પોતાથી અધિક સામર્થ્યવાળો જોવા બાંધવા ઇચ્છે છે,
 તેમ હું પણ આ શક્તિ જે મારામાં પ્રગટ છે તે શક્તિ
 મારી પ્રજામા પ્રાદુર્ભાવવા, તેઓને મારા સમાન બનાવી,
 મારાથી અધિક જોવા બાંધવા ઇચ્છુ છું આ કાર્ય થઈ
 શકે પછી જે શક્તિને માટે હું હાલ રાજા છું, તે શક્તિ
 બીજા સર્વમા પ્રગટાવ્યા પછી, મારા સમાન કરવા પછી,
 હું મારામા તેથી ઉચ્ચ શક્તિની શોધ કરવા મડું છું
 તો તે પણ શોધતા પ્રથમની જેમ તે પણ અનુપમ સામ
 થ્યવાળી છે, અને તેનું, જ્ઞાન, શિક્ષણ આદિ પ્રજાને આપી
 મારા સહય કરવા કે જેને લીધે તેથી પણ ઉચ્ચતમ સ્થિ
 તિએ હું ચડું

ઉદાહરણ —

જુઓ, માલક, અચપણમા માની કેડ 'પર જોસે છે, તે

પોતાની મેળે ક્યાંય પણ જઈ શકતું નથી જો માતા તેને
લઈ જાય તોજ તેનાથી જવાય છે

દીવાનખાનાની મધ્યમાં આવેલા ટેબલ પર એક
સુંદર રમકડું છે તે પારણામા પોઠેલું બાળક તેને જોઈ
શકે છે અને તેને લેવાનું મન થાય છે, પારણામાંથી બહાર
આવી તે ટેબલ પરથી રમકડું તેને લેવું છે, છતાં કેમ
લેવાય? પોતામા તેટલી ચક્તિ નથી, તેથી આખરે રડવા
લાગે છ આ તેની પરાધીનતા જોઈ કોઈને ક્યા આવી
અને તેથી લેજે તેને બહાર મૂક્યું તો પણ તે બાળક
ટેબલ પાસે જઈ શકતું નથી ઉભું રહી શકતું નથી આ
જોઈ કહાય તેની સમજી પરાધીનતા પર ક્યા લાવી અથવા
તેના રડવાથી કટાણી તેને રાજી રાખવાની ફરજ સમજી,
તેને ટેબલ પાસે પોતાની કેડપર કે હાથ પર ઉઘડી લઈ
આવે તો તે બાલક કહાય તે રમકડું લે, લે તો પણ
પોતાના હાથમા પકડી ન શકે, તેથી તે રમકડું પડી
જાય, અને પડી જતા વળી રહે આવી પરાધીનતા જોઈ
તેને પોતાના હાથમા રમકડું રાખી રમાડે આમ બાળક
શરીરે પ્રથમ પરાધીન છે

પછી તે જ્યારે આવવા શીખે છે ત્યારે તે પોતાની
બહાલી માતાનો હાથ પકડી આવે છે, કઈક ચાલવા
જાયા પછી તેની માતાની આંખની પકડી આવે છે, એમ

કરતા કરતા છેવટે પોતાની માતાની મદદ વિના ચાલવા શીખે ॥

હવે આપણે વિચાર કરીશું તો માલુમ પડશે કે અત્યાર સુધી તે બાળકને ઘરમાંથી કંઈ વસ્તુ જોઈતી હતી તો તે મા, ખંડેન, ભાણ કે કોઈ માલુસ મદદ આપતું ત્યારેજ તે તેને મળતી અર્થાત્ જે કામ તેનાથી ચાલી ન થતું તે કામ બીજાને ચાલો કરી આપતું પડતું, જોઈએ કે તે ચાલવાની કિનામા પરાધીન હતું, હવે તે સ્વાધીનતા પામ્યું તે ચાલી શકે છે, ઘરમાં જ્યાં સુધી હાથ પહોંચે ત્યાં સુધી સ્વાધીનતાએ મહણ કરી શકે છે, આમ પરાધીનતામાંથી ચાલવા સંબંધી સ્વાધીનતામાં આવ્યું

હવે શું આ ચલનશક્તિ-ચાલવાની ક્રિયા બચ્ચાના માળાપે આપી ? નહિ, એમ નથી ચાલવાની શક્તિ તો તે બાળકના પગમાં હતીજ, પરંતુ તે પ્રચ્છન્ન-શુભ હતી, તે શક્તિ પ્રગટ થઈ બહાર આવી હવે વિચારો કે માળાપે, આ ચલન શક્તિ બાલકના પગમાં હોવા છતાં તે બહાર આણી શકાતી નહતી તે શક્તિ, પોતાની સહાયથી બહાર આણી, બચ્ચાને આભારી કર્યો નથી ?

જે બાળક ચલનક્રિયાને માટે પરાધીન હોય તો નથી પણ અત્યાર સુધી હતું, તે બાળક માતૃપિતાની સહાયથી ચલનક્રિયામાં સ્વાધીનતા પામ્યું, તથાપિ અહીં કહેવું

જોઈએ કે પરાધીનતામાજ સુખ માનનારા બાળકો “ મા મને તેડને, મા મને તેડને ” મા મને તેડને ” જોમ કરી પોતાની માની કેડે તેડાવી પોતે ચાલે નહિ, તેથી પગની કસરત વિના પગ પાતળા થઈ ચાલવાને અશક્ત થઈ પડે છે અને આખરે ઘસાર્ધ જાય છે.

આમ ચલન સ્વતંત્રતા તેમજ વસ્તુ ગ્રહણ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થવાથી બાળક પૂર્ણ સ્વાધીનતા પામી જતું નથી જેમ કે દુધ, પાણી માતાનો તેમજ જોરાક માટે માતા પિતાનો આધાર લેવો પડે છે કુધાનું દુધ મટાડવાને તેમનો આધાર લેવોજ પડે આમ બાળ અવસ્થા પછી કિશોર અવસ્થા પણ પસાર કરી યુવાન થતા જેમ શરીર મા સ્વાધીન થયો તેમ શરીરને પોષક જોવા અભ્યાસની પ્રાપ્તિ માટે પણ પિતા-કે વાલીની સહાયથી શીખી સ્વાધીનતા પામે છે, અને પરાધીનતામાથી છૂટે છે આજ પ્રમાણે ટાઢ અને તઠકાના સુસવાટ અને ઉકળાટથી બચવાને માટે જોઈતા, જાડા, પાતળા વસ્ત્રો પણ પોતાની સ્વાધીનતાના ઉલોગના ખર્ચનામાથી પૈસા પ્રાપ્ત કરી મેળવી શકે છે

આમ શરીર સજાથી સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરે છે અને જો સ્વાધીનતા પ્રગટ કરવામા જે માતાપિતાએ મદદ

આપેલી હોય છે, તેનો તે બાળક-કિશોર-યુવાન સદાને માટે એકમાત્ર મદદ કે ધરણી થઈ રહે છે

સુપિતા પણ પોતાનો બાળક, સ્વાધીન થયો, પોતે કમાઈ ખાતો થયો, પોતાના પગ પર ઉભા લાગ્યો- પોતાના પગે ચાલવા લાગ્યો- પોતાનું બાહુબળ અજમાવા લાગ્યો એ ભોઈ-દેખી આનંદ પામે છે, પણ ઇર્ષા ઝરના નથી એટલુંજ નહિ પણ પોતાના કરતા તે વધારે ચઢીખાતો થાય તે ભોવા મૂંઝે છે

‘ માનસિક સ્વાધીનતા—પરાધીનતા ’

આજ પ્રમાણે આપણા વિદ્યાગુરૂ પણ આપણા માતા યા પિતા છે, એટલું જ નહિ પરંતુ આ વિદ્યાગુરૂ, વિચાર ગુરૂ ખરા માતાપિતાજ છે કાણકે માતાપિતાએ કરેલો ઉપકાર તે પણ ગુરૂરૂપ માતા પિતાથી સમજાય છે, એટલું જ નહિ પણ તે ઉપરાંત મનુષ્યનું મૂખ્ય સ્થાન શરીર નથી પરંતુ વિચાર છે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ જ તુ અને પશુ એ ઘણા શરીરમા જઈ વસે છે, પરંતુ મનુષ્યનું સ્થાન શરીર નથી, પણ મન છે મનુષ્ય શબ્દનો અર્થજ મનન કરનાર—વિચાર કરનાર એવો થાય છે એટલા માટે જે વિદ્યા ગુરૂ શિષ્યને વિચાર કરતા નથી શીખવતા તે ગુરૂ નથી, તેમજ જે માણસ વિચાર કરતા નહિ શીખ્યો તે માણસ નહિ, પણ પશુ રહ્યો

આવા શરીરની ભવત્રાવાળા—સ્વાધીનતાવાળા માણસો ઘોડા-હાથી તો શું પણ છેવટે સિંહને પણ તેમના પોતાના વિચાર બળથી પરાધીન કરી મૂકે છે હ મેં માણસ જેઓ વિચારના નિર્જા હોય છે, અને શરીરમા બળવાન હોય છે, તેઓ વિચાર નિર્જા હોવાથી વિચાર બળવાળાના આધીન તો શું પણ શુભામ થઈ રહે છે

તો વિદ્યાગુરુ-વિચારગુરુ-તત્ત્વવેત્તાઓનું કર્ત્ત્વ્ય છે કે માણસ, જે તેમનું વિચાર આગ્રહ છે તેમને પ્રથમ હાથ, પછી આગલી ઝાઝી વિચારરૂપી મનરૂપી પોતાના પગે ચાલતા શીખવવા, નિરતર પરાધીન ન રાખવા જેમ સુપિતા પોતાના પુત્રના અધિક દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ કરવાની શક્તિ પ્રગટ થએલી જોઈ આનંદ પામે છે, તેમ સુગુરુએ પોતાના વિચાર પુત્રને અધિક સમજી જોઈ રાજી થવું જોઈએ એમ ન કહેવું જોઈએ કે શું તું મારા કરતા વધારે સમજી થઈ આ બધું ? પરંતુ વધારે સમજનાર-શિષ્યરૂપ પુત્રને જોઈ સુપિતાની પેઠે હર્ષિત થવું જોઈએ

મારે અત્યારે કહેવું જોઈએ કે શરીરના માતૃપિતા તો પોતાની દરજ્જા હાલ કઈક બળાવે છે, પરંતુ વિશેષ ઉપકારી એવા વિશેષ ઉચ્ચ દરજ્જાના એવા માતૃપિતા, અમને વધારે વિચારવાનું બનાવવા પુસ્તકોએ ભણાવે છે, પરંતુ વિચાર કરતા શીખવતા નથી

તેઓ જેમ નર્સ ગ્રીડીંગ જોટલમાથી દુધ પીવડાવે છે, તેમ અમારા જેવા વિચાર બાળકોને પુસ્તક રૂપી શ્રીડીંગ જોટલમાથી પીત્રના વિચારો પામ છે—સમજાવે છે વળી કોઈ એ નર્સ જેમ પોતાના દુધનું સ્તનપાન કરાવે છે, તેમ કોઈ એજ વિદ્વાન પોતાનાજ વિચારરૂપ દુધ પાઈ અમને કુદરતી દુધના વિચારરૂપી દુધ પાઈ બળવાન

પરતુ જેમ ઝીંડી ગ બોટલમાંથી દુધ પાનારી નર્સે કરતા,
 પોતાનું દુધ પાનારી નર્સે જુજ હોય છે તેમ મનો નર્સ
 રૂપી વિદ્વાન તો તેટલા પણ નથી લાગ્યો તો શું પણ કરોડો
 વિદ્વાનોમાંથી પણ એક ભાગ્યે પોતાના વિચાર-તરવો રૂપી
 દુધ પાઈ પાતાનાથી વધારે પુષ્ટ બાળકને કરતું હોય

આને લીધે આપણી દુનિયામાં તેમાં પણ આ હિંદુ
 સ્તાનમાં પોતેજ વિચાર કરનાર વિદ્વાનો, પ્રભાવિક ગુરૂ વિના
 કયાથી પ્રાપ્ત આવે? સઘળાળીજના વિચારરૂપી દુધ પીનારા
 બાળકો છે પાતાના વિચાર કોઈ કરતુંજ નથી

કોઈ પુસ્તકો વાંચી વાંચી એટલે પુસ્તકોરૂપી ઠેકપર
 બેસી બેઠી કરનારા ખરા વિદ્વાનો નથી, પણ માની ઠેકમાં
 બેઠી કરનાર બાળકો છે આવા તે શું પડિત નામને
 યોગ્ય છે? આમ મૂળ વિચાર કરનાર ગુરૂ નેહ્યો, અને
 વિચારના કરનાર આપણે થઈએ, એવું ઈચ્છીએ છીએ
 કેવળ નિચારરૂપ દુધમાં નહીં પણ શુભમાં પરાધીનતા છે,
 તો પછી સ્વાધીનતા ક્યાથી મળવે? સદ્ગુરૂનું સ્થાન મન
 નથી પણ હૃદય છે અને સદ્ગુરૂની શાળા એ શાળા નથી,
 પણ શુભનું ઘર છે ઘણા તો ગુરૂ કહે તેમજ આવે છે
 શુભમાં પરાધીન છે પોતાના શુભરૂપ પગવડે તેઓથી
 ટટાર ભા રહેવાતું નથી

સદ્ગુરૂએ આપણને પગે ચાલવા શીખવણ નેહ્યો

જેમ બાપ પોતાના પુત્રને પોતાના જેવા કરે છે કે જેથી તે પુત્ર તેના સમાન સ્વાધીન થયા પછી પોતે પિતા થાય પિતા જેવા થાય એટલે પોતે પણ પુત્રનો બાપ થાય અહીં પૈત્રને લેઈ પિતા વધારે રાજી થાય છે, પરંતુ શુર તો પોતાના જેવા કરતા નથી, અને પોતેજ સદા શુર બની રહે છે આજ પ્રકારે રાજાએ પિતા છે અને પ્રજાએ પુત્ર છે તો રાજાએ પ્રજાને-રાજા બનાવવી જોઈએ, જો તે એમ નહીં કરે તો તેના છોકરાના-તેમની પ્રજાના રાજ્ય રૂપી પગ ઘસાઈ જશે-રાજ્ય દ્વારી પગ ઘસાઈ જશે પરંતુ રાજા પ્રજા રાજ્ય કરવા સ્વર્થ થતી જોઈ ખુશી ન થાય તો તે રાજા એ રાજા નથી-પણ બાપ-ભુદ-ભુદની પોતાના પુત્રની ઇર્ષ્યા કરનાર હોઈ તે કુરાજ છે તેમ જ રાજાએ રાજ્ય કરતા શીખવું, તેનો ઉપકાર આ જન્મ તો શું પણ જન્મો જન્મ ન બદલો જોઈએ

ઉપમહાર

શરીર પિતાએ-શરીર સમાન	} પુત્રને
વિચાર પિતાએ-વિચાર સમાન	
સદ્ગુરુ પિતાએ-સદ્ગુરુ સમાન	

આજ પ્રમાણે મઘની કળામા થવું ઘટે એટલુંજ નહિ, પણ પોતાથી અધિક બળવાન શરીરવાળા, વિચાર બળવાળા અધિક શુભ બનાવવા જોઈએ કારણ કે—

સર્વ તો જયમાકાંક્ષેત્પુત્રાત્ શિષ્યાત્ પરાજય ।

સર્વ કોઈનો જય કરવો—પરંતુ પુત્રને અને શિષ્યને તો એવા બનાવવા કે આપણે તેનાથી હારી જઈએ

જેમ પુત્ર સ્વાધીન થતા પિતા વાનપ્રસ્થ retired થાય છે, જેમ શિષ્ય સ્વાધીન થતા ગુરુ વાનપ્રસ્થ થાય છે, જેમ પ્રજા સ્વરાજ્ય ચલાવે છે કે રાજા રીટાયર્ડ—વાનપ્રસ્થ થાય છે, તેમ મનુષ્ય સ્વાધીન થતાં—ઈશ્વર થતા ઈશ્વરે રીટાયર્ડ થઈ પરમેશ્વર થવા અન્ય વિધિનું પ્રભુત્વ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ સ્વાધીન કરનાર નિરતર સ્વાધીન થતો જાય છે, પરાધીન રાખનાર વિશેષ પરાધીનતામાં હેતરી પડે છે

ૐ નમો વીરાય । ઉપયોગે ધર્મ

વિષય —

લેખક —કર્તા

In consciousness enshrines Religion

“ ધર્મ ધર્મ કરતો મે રહે તો રહુ રાજ સમાન ”

આનંદધન.

અનુપ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવામા છેવટે તીર્થંકર ગોત્ર
પણુ બાધવામા મહાન્ ઉપકારક શ્રીજીનેશ્વરની પૂજા છે,
અશુભ કર્મની નિવૃત્તિ કરવામા આપણી પ્રતિક્રમણરૂપ
ધર્મ ક્રિયા સરસ સાધન છે અને અશુભ કર્મ તથા શુભ
કર્મ બન્નેની નિવૃત્તિને માટે આપણી સામાયિકની ક્રિયા છે,
આ ક્રિયાઓ ધણુ કરી આવા મનોરાક્ષણ આપનારી થાય છે

પ્રતિક્રમણથી જો અશુભ નિવૃત્ત કરીએ તો આપણે
જીનના પુત્રો નારક અને તિર્યચની ગતિનો જય કરવા પામીએ
પૂજનથીએ આપણે શુભકર્મ બાધીએ તો આપણે દેવ ગ-
તિએ ચડીએ કે હાલના કરતા ઉત્તમ અને વખતે દેવના
કરતા ઉત્તમ માનવગતિ પામીએ સામાયિકથી શુભ અશુભ
ઉભય પ્રકારના કર્મનો જય કરી સમસાવે રહીએ તો આ
પણે શિવ સુખ પ્રાપ્તિ-મોક્ષ સુખનો અનુભવ અહીં આ
માનવાવતારમા આ જીન દશામાજ આપણને થાય

પરંતુ આ ધર્મ ક્રિયામા જો ધર્મ હોય તોજ તે ધર્મ ક્રિયા અને ધર્મના હોય તો તે કેમ—?

કારણ કે જૈનશાસ્ત્રમા વચન છે કે ઉપયોગે ધર્મ, મારે ઉપયોગ વિના આ ક્રિયા થાય તો તે ધર્મક્રિયા નહિ પણ કર્મક્રિયા સમજવી

જેમ મનુષ્ય કે કોઈ પ્રાણી જીવ વિનાનો હોય તો તે સુડકુ ગણાય તેમ જો મન, વચન, કે કાયાથી ક્રિયા થાય તેમાજ આપણે ઉપયોગ ન હોય તો તે ક્રિયા સુડકા રૂપ છે

હવે જીન મંદિરમા કે ઉપાશ્રયમા કે પૌષધાનયમા કોઈ શય લાવે તો આપણે આસાતના ગણીએ છીએ તો પછી ઉપયોગ રહિત પ્રભુપૂજા પ્રતિક્રમણ કે સામાયિક હોય તો શું તે જીવ વિનાના નથી? કડછીને દુધપાકની રીત ખબર? તેમ ઉપયોગ વિનાની જીસને શું ખબર કે હું શું બોલી?

આ વૃક્ષ કેવું મનોહર છે? તેમા ફુલોની આકૃતિ કેવી મનોહર આપને લાગે છે અને ઠંડક ઉત્પન્ન કરે છે? તેની મુગધ નાસિકા ઇન્દ્રિયને કેવી તૃપ્તિ આપે છે? તેમનો પરાગ-રજ વાયુથી ઉડીને આવતા ગરીરને કેવી રીતલતા આપે છે? તેમજ તે પરાગ જોષ્ટરૂપી ગુણદ્વાર પર આવતા, જો જીવહાનો ત્યા સ્પર્શ થાય તો તે પુષ્પના પરાગનો સ્વાદ કેવો આનંદ આપે છે? આ પુષ્પમા આવું સર્વ પ્રકારનું મનોમપલ્લુ યાત્રી છે! જે વૃક્ષના તે પુષ્પો છે તે વૃક્ષના

મૂળમાં તેના થકીમાં તેની શાખા પ્રતિશાખામાં તેના પત્રમાં અને છેવટે ફલ અને ફુલમાં જોમ સર્વજન સ્થળે એક પદાર્થ તેમાં વ્યાપક છે વ્યાપક પદાર્થ તે રસ કે સેપ (sap) છે એ રસ નહોતો તો ફલ, ફલ સર્વ નકામાં થાય છે

કારણ કે એ ફલનું જીવન તે એ રસ કે જીવનવિના જોમ એ પુષ્પમાં મુગધ કે સ્વાદ નથી, તેમ ઉપયોગ વિના માનવદેહરૂપ વૃક્ષની ધર્મ ક્રિયારૂપી પુષ્પો પણ મુગધ આ નદ વગરના થઈ જાય છે

ઉપયોગ એટલે હું શી ક્રિયા કરું છું તેનું જ્ઞાન શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજ પ્રભુને સ્નાન કરાવતા આપણી પાસે ગવરાને છે કે—

“ પૂજા કરતાં પ્રાણીઓ પોતે પૂજનીક થાય ” અર્થાત્ પ્રભુ લોહના નાથ શ્રી જીનેશ્વરની પૂજા કરતાં ચોસઠ ઇંદ્રોને પણ પૂજનીક એવા પોતે ધર્મ શક્તિએ અહીં પ્રભુ પૂજનમાં શું ફળ છે ? પરંતુ હું પ્રભુ-પૂજનીય થાઉં છું એવું જ્ઞાન ઉપયોગ દેટલા મહારાજન જાણવોને કે લાલનને પણ ગહે છે ! કોઈ મહાધર્મી જાણવ કહે છે કે પૂજન, પ્રતિક્રમણ કે સામાયિક એ ધર્મક્રિયા કે માટે લાભદાયક છે લાલન કહે છે કે એ ધર્મક્રિયા નથી કારણ શાસ્ત્ર કહે છે કે ઉપયોગે ધર્મ એટલે ઉપયોગ વિના એ ક્રિયા કરાય તો ક્રિયા ખરી પણ ધર્મ ક્રિયા નહિ અને જ્યાં સુધી એ ઉપયોગ સહિત થાય ત્યાં સુધી ધર્મક્રિયા ગણાય ”

एकोजपि नमुवारो जिणवर वसदस्स उद्ध माणस्स ।

ससार सागराओ तारेद् नर वा नारि वा ॥

અર્થાત્ જનવરોમા ઉત્તમ જોવા શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને જોઈ પણ નમસ્કાર કર્યો હોય તો તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય તેને સસાર સાગરથી તારે છે આવા નમસ્કારો દેવતા કર્યા ? ઉપયોગ વિના ક્રિયા ખરી અને જોવી ઉપયોગ રહિત ક્રિયા કરવાથી તુકસાન છે એમ પણ લાલનનું માનવું નથી શુભ ક્રિયા છે અને વખતે શુભ ક્રાળને પણ આપનાર થાય છે, પરંતુ નિશ્ચયથી નહિ કારણ કે જે જે ક્રિયા કરવામા આવે તે વખતે પરિણામ કેવાં છે તે જોવું જોઈએ કારણ કે ક્રિયા કરતા કર્મ આવે, પરંતુ એ કર્મમા શુભ પરિણામ ઉપયોગ વિના કેમ ચેતનમા હોઈ શકે ? મારો ઉપયોગ હોય તો પરિણામ શુભ હોય અને પરિણામ શુભ હોય તો પોતે શુભ કર્મ ઉપાર્જન કરી પોતે પણ પૂર્ણ નિઃકલ્લિત-જન થાય, અને શુદ્ધ પરિણામ શુદ્ધ આત્મ ઉપયોગ પૂર્વક કર્મક્રિયામા હોય તો કર્મ નિર્જરા કરી મોક્ષ સુખ પણ અનુભવે.

ચોરાચી લાખ જીવાયોનિમા આવેલા સર્વ જીવોમા મનુષ્ય અને મનુષ્યમા નરેન્દ્ર અને દેવમા દેવેન્દ્ર જેને પૂજે છે તે અને માતા જેવો પૂજ્ય કરવાને આજે સાગ્યશાળી થયો ! કોની પૂજા ! જેની હૃદયવીણા જોવું ગાન કરતી હવી કે “ સખી જીવ કરે શાસન રસો ” જોવા પ્રભુની, તેનો

હું બાલ એવી ભાવના કરે આમ કરતા નિમિત્ત માત્ર પણ ઉપયોગ વડે તદ્દામર પરિણામ થાય તો કયા ન તીર્થંકર ગોત્ર બધાય ? શ્રીમદ્ હરિવાદ્સૂરી કહે છે કે જે સર્વ જીવનું હિત ચાહે છે તે તીર્થંકર ગોત્ર બધે છે પરંતુ ઉપયોગે ધર્મ કરે છે તો હું પણ ઉપયોગ પૂર્વકપૂજન ક્રિયા કરે .

લોકો ધનવાનને નમન કરી ધનવાન થાય છે તો આ તીર્થંકર થાય એ વાત શાસ્ત્રથી પણ અવિરૂદ્ધ છે, માટે આમ થવું શક્ય છે

એવટે ક્રિયા એ કર્મ, ઉપયોગ સહિત ક્રિયા એ ધર્મ, અને પરિણામે બધ

માટે ધર્મક્રિયા એ ઉપયોગપૂર્વક કરવા માહત્યુ તો જીનશાસનનો ઉદ્દયભાવુ જે દ્રષ્ટિ મર્યાદામા અરુણોદય રૂપે બાસે છે તે લાલનને અને તેના બાધવો-ખેડોને ઉદય થયેવો જણાયો, દેખાયો, માટે ચાલો ઉપયોગપૂર્વક ક્રિયા કર્મ કરીએ અને બધા જીવોને દહીએ કે -

ખમાવું બધા જીવોને આજ ંતે,
ખમો તે બધા મુજને સર્વ રીતે,
બધા જીવોમા મિત્રતાને પ્રસાદ,
નથી કોઈ સાથે હવે વૈર માડ

આત્મા

અને

તેની ગૂઢ શક્તિઓ .

વિષય—

સ યોજક -યોગાર્થી કુવરજી આમધરાકર
 ‘શ્રીમાન્ પડિત લાલનનુ વકનવ્ય-’

આત્મ પ્રિય સુક્ષ્મ બાધવો અને શુભીલ બહેનો

હાલની સ્થિતિમા આપણે શુ કરી રહ્યા છીએ, અને
 કેવા છીએ તે જોઈએ

કેટલા માટેજ આજનો વિષય આત્મા અને તેની
 ગૂઢ શક્તિઓ રાખવામા આવેલ છે

આપણુ સામાન્ય મનુષ્યને જીવો જે પ્રકારે માનવાના
 છે શાસ્ત્રાનુસાર માનવાના જે પ્રકાર છે કેટલાક દ્રશ્ય છે,
 અને કેટલાક અદ્રશ્ય, નારક અને દેવતા આપણે અદ્રશ્ય
 છે તે ઉપરાંત સિદ્ધ જીવો પણ અદ્રશ્ય છે

દ્રશ્ય જીવોમા તિર્યચ અને મનુષ્ય છે, તિર્યચમા
 પૃથ્વી, પાણી વાયુ, અગ્નિ, વનસ્પતિ તેમજ જીવુઓ
 સ્થળચર પશુઓ, અને જળચર મત્સ્યાદીઓ આવેલા છે

અને મનુષ્યોમા જૂદા જૂદા દેશોમા વસતા આપણુ માનવ સત્ત્વશાળી છવેા છીએ

દેવો પણુ તેમને નમે છે તેમને એટલેકાને! તેઓમા જેહલા મનુષ્યને-શ્રી તીર્થકરને કયા શુભોને લઈને દેવોએ મનુષ્યરૂપ તીર્થકરને નમે છે એનો વિચાર કરીએ

આપણું આ શરીર જે પાચ કુટ અને છ ઇંચનું દેખાય છે, એ શરીરને જોઈ, આપણુ મનુષ્યને દેવો નમે છે? શરીરતો મનુષ્ય ઠરતા દેવોનું ઘણું સુદર છે એમ શાસ્ત્ર કહે છે મનુષ્યો નમનીય એટલા માટે છે કે ખરેખર આત્મજ્ઞાન આત્માનો પૂર્ણ વિકાસ-ધર્મના હરેક જાતના સાધનો ક્ષણ મનુષ્ય યોની મિત્રાય કોઈ પણ ગતિમા યતા નથી એટલુજ નહિ પરંતુ અનંતા કર્મની વર્ગણને કાપીને-છિન્ન ભિન્ન કરી નાખીને અનંત સુખ-અનંત જ્ઞાનદ મૃત્યાદિ અનંતા શુભોની પ્રાપ્તિ કરે છે અને મોક્ષ પદ કે સિદ્ધાન્તમાપણુ પામે છે

આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિ મનુષ્ય જીવનમા હોવા છતા આપણે ઘણાખરે વ્યવહાર શરીરને હું માનીને કરી રહ્યા છીએ

શરીરને ખાવાનુ જોઈએ તેને માટે સવારથી ચા-સુધા આપણે મહેનત કરીએ છીએ, શરીરને રાખવા માટે છાપર જોઈએ એને માટે રાત્રિ દિવસ જમ વેડી રહ્યા

છીએ, અને હું બીજા કરતા શ્રેષ્ઠ કેમ ગણાઉં-મારી આખરે કેમ વધે એમ લોકવાસનાને માટે આપણુ જીવન એજે ગૂમાવીએ છીએ.

આ પ્રકારે જે પાથ, પચાસ, સો, સવાસો વર્ષ સુધી જે આપણી સાથે રહે છે તેની સેવામાં આપણે જન્મ ગૂમાવીએ છીએ, પણ શરીર એતો રહેવાનું ઘર ■ શરીર રૂપી ઘરમાં જે ઘરધણી-જે આત્મા પૂર્વે હતો, હમણા છે, અને હશે અર્થાત્ અનાદિ કાળથી આપણી સાથે એ છે, અને અનતકાળ સુધી એટલે મોક્ષમાં પણ આપણી સાથે એ રહેવાનો એવા શાશ્વત આત્માને માટે કેટલો વખત આપવો ઘટે તે જરા વિચાર કર્યો તો સમજાયે

અને જેમ જેમ આપણુ ખોતાનું એટલે ચૈતન્ય ધન આત્માનું જ્ઞાન-જ્ઞાન થતું જાયે તેમ તેમ આપણા કર્મ રૂપી અધિકારને જીતનારા થતા જઇશું અને યશાશક્તિ આપણે આત્મા છીએ, એવી નિશ્ચય દ્રષ્ટિ રાખી વ્યવહારમાં પણ વર્તીશું, કે જેથી સકામ નિર્જરા કરી-આસોઆસમાં કંઈ કર્મનો નાગ કરવા લાગ્યશાળી થઈશું

જે મહાપુરુષ-જે પરમ પુરુષ આપણા આદર્શ છે, આપણા મનુષ્ય જીવનના-દેવોને અને ઇંદ્રોને પણ વદનીય એવા મહાવીર પ્રભુ છે એઓથી મુજે વદે ■ કે-જેવા

તમે છો, તેવો હું હતો, અર્થાત્ શરીર ભાવે-દેહભાવે-
ગહિશત્રુ ભાવે હું બ્યારે હતો ત્યારે હું નિબળ હતો,
કર્મથી છૂટાતો હતો. પરંતુ બ્યારે આત્માનું જ્ઞાન થયું,
ત્યારે કર્મને યથાશક્તિ છૂટવા લાગ્યો અને છેવટે મધળા
ઘાતીકર્મેની સામાયિક રૂપ-સમભાવરૂપ વજ્ર વડે હણી
આ છનેશ્વર-પરમેશ્વર પદને પામ્યો તમે પણ એવાજ
આત્મા છો એમ જાણી-પછી માની પછી અનુભવી વર્ત્યો
તો કર્મરૂપ શત્રુઓને છૂટ્યો-છૂટીને મારા જેવાજ થયો.

પ્રભુશ્રી વીરે, પોતાના સ્વચારિત્રથી આપણને દેખાડ્યું
છે કે તેમણે ઈંદ્રની પણ સહાય લીધી નહિ, કર્મને છૂટવા
માટે આત્માજ પૂરતો છે, એ સિંહનાદ આપણને સલા
ળાવ્યો છે તો એ સિંહનાદ ત્રવણ કરી, આપણે એ શ્રીકેશરી-
સિંહના બચ્ચા ધાવક છીએ એમ માનવું જોઈએ એમ
માની આત્મજીવને જીવવું જોઈએ.

પરંતુ બ્યવહાર આપણા પર એટલો ભયો ચઢી
જેઠો છે કે આપણા નિશ્ચય-નક્ષીપણે આત્મા હોવા છતાં
જેમ ઉદમા છાતી ઉપર હાથ રહી ગયો હોય, અને જાણે
આપણા ઉપર હાથી ચઢી જેઠો હોય, અને આપણે બોલી
ના ચકીએ, તેમ મોહનિદ્રામાં સૂતેલા આપણા ઉપર દેહ
ભાવરૂપ હાથી જાણે ચઢી જેઠો હોય તેમ આપણે મુઝાઈ
ગયા છીએ માટે તોમાથી છૂટવાને જેમ ઉદમાંથી હાથ

ખસેડવાને જોર કરીએ છીએ તેમ મોહનિદ્રામાંથી ટેહલાવ
રૂપ હાથ ખસેડવા બળ કરવું પડશે એટલે આપણે આત્મા
જાગૃત થઈ ટેહલાવને સદાને માટે હઠાવી મૂકશે અને
હરાવી મૂકશે

આત્માની આખી યતા-દર્શન યતા-અનુભવ યતા-
સાક્ષાત્કાર યતા હું જો બધા પલાયન થાઉં છે સુખો સર્વે
પોતાની મેળે આવે ■ એટલુંજ નહિ પણ મોક્ષ સુખ પણ
આ માનવ જન્મમાં આત્મામાં પ્રગટે છે એ સર્વે આપણે
આત્માને હું માની અતરાત્મા થઈ અને શરીરને-મનુષ્ય
શરીરને આત્માનું સાધન-આત્માનો મેવક-આત્મારૂપી શહેન
શાહનો વોઈસદાય ગણી વર્તીએ તો આપણને એ સુખનો
અનુભવ થાય છે

આત્મા અને પરમાત્મામાં જે અતર છે તે કપાયનો
છે-મોહનો છે-રાગદ્વેષનો છે-ક્રોધ, માન, માયા, લોભનો
છે અને તે આપણે આત્મબળ વડે પથ પરમેષ્ઠીનું આલબન
લાઈ દૂર કરતા જઈએ તો, આત્મા પરમાત્માની ઐક્યતા
સહજ પ્રગટ થાય.

હવે આપણા અતરાત્મામાં પૂર્ણ સુખ પરમ જ્ઞાનદ
કેમ રહ્યો છે એ જ્ઞાનદધન આત્મા આપણામાં કેવી
રીતે વિલસી રહ્યો છે ? એ આપણે જ્ઞાનદષ્ટિએ જાણવા
પ્રયત્ન કરીએ

આ આપણા મિત્ર લાલનનો હાથ આપણુ સઘળા
જોઈએ છીએ એમના હાથની એક બાજુપર દીપકનો પ્રકાશ
છે બીજી બાજુ પર અધકાર છે

હવે આપણે જો પ્રકાશને દિવસ સમજીએ અને હાથની
બીજી બાજુના અધકારને રાત્રી સમજીએ તો સમજાશે કે
હાથની એક બાજુ પ્રકાશ અને બીજી બાજુ અધકાર છે,
તેમ શરીર આપણે છીએ એવું માનતા આપણે અધકાર
સમાન હું બા અને પ્રકાશ જેવું સુખ અનુભવીશુ, હવે જો
આ હાથને પ્રકાશમાથી ખેંચી લઈએ તો સર્વત્ર પ્રકાશ
દેખાશે, તેમ દેહદ્રષ્ટિને આપણે ખેંચી લઈએ તો સર્વત્ર
જ્ઞાનપ્રકાશ તેમજ સર્વત્ર સુખ સર્વત્ર આનંદ-સર્વત્ર બળ
જણાઈ આવશે એ જ્ઞાન પ્રકાશ વડે તો શરીર પણ સ્ફટિક
વત્તુ નિર્મળ હોઈ સર્વત્ર પૂર્ણ સામર્થ્યને, સર્વથા-અર્વદા
પ્રગટ કરે.

માટે જેમ સૂર્યમા અધકારનો અભાવ છે તેમ
આત્મામા અજ્ઞાનનો જેમ સૂર્યમા રાત્રિ દિવસ નથી પણ
શાશ્વત દિવસ છે, તેમ આત્મામા જ્ઞાન-અજ્ઞાન નથી,
સુખદુઃખ નથી પણ શાશ્વતજ્ઞાન અને સૂર્યની પેઠે
શાશ્વત સુખ છે

હવે જે પદ્ધતિએ આપણને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો-વિદ્યાનો-
વિધિઓ કરવાનું શ્રી મહાવીરસ્વામીએ અને આચાર્યશ્રીઓએ
કરમાવ્યું છે તેજ વિદ્યાનો-આપણે શાસ્ત્રાનુસાર અભ્યાસ

કરીએ-બલ વીર્ય ગૂપ્તવ્યા વિના કરીએ, તો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતા આપણને પ્રભુશ્રીના સર્વ સામર્થ્યો ક્રમશઃ પ્રગટ થાયજ એકજ સામાયિકત્વ શરણ લઇને જ્ઞાતનંદન વર્ધમાન સ્વામીએ-મહાવીર પ્રભુએ કેવળ જ્ઞાનાદિ અનંત શક્તિએ પ્રાપ્ત કર્યા તો એમને પગલે વ્યાસનાર આપણે આપણી આત્મિક શક્તિ વડે ક્રમશઃ એ સામર્થ્યો-શક્તિઓ-એ શુણ્ણ જરૂરથી પ્રાપ્ત કરી શકીએ

માટે જશ મનના, દશ વચનના અને બાર કાયાના દોષો સામાયિકની ક્રિયા કરતી વખતે પલાયન થઇ જવા જોઇએ અને છતાં અનાદિ દેહ ભાવને લઇને કોઇ દોષ આવી જાય તો એ દોષને હું નિહ છું શુર સાક્ષિએ ગર્હુ છું અને એવો દોષ ન કરવા નિશ્ચય કરી એવા બહિરાત્મ ભાવને વોસિરાવી પાછા અતરાત્મામા આવવા પ્રયત્ન કર્યા કરવો. અર્થાત્ જે દોષો લાગ્યા હોય તેટલા માટે પઠિકમામિ નિહામિ, ગર્હયામિ, અપાણ વોસિરામિ !

આ બત્રીસ દોષો જ્યારે એક પછી નહિ લાગશે ત્યારે સામાયિક સિદ્ધિ થઇ એમ સમજવું, અને આત્માના પુર્ણ વિકાસે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે. અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતા વિનિમય જેમ મહાવીર સ્વામીએ ઉપદેશ્યો હતો, તેમ દરેક જીવાત્માએ સામાયિકાથી એ એવા વિનિમયને પશ્ચ પ્રચરન ભાવ રાખવો. ઘટે અર્થાત્ સર્વાંજીવ કરુ શાસનરક્ષી

જૈન ધર્મનું મૂલ અને તે વડે સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ

વિવધ —

જૈન ધર્મનું મૂળ

(સવાદ મેસરીમલભાઈ અને લાલન)

લઘુતમ—જૈન ધર્મનું મૂળ શું ?

વડીલ—દયા.

અહીં આ લઘુતમ કહે છે કે બહુ આનંદની વાત એ છે કે જૈન ધર્મના આ સિદ્ધાંતને દુનિયાના તમામ ધર્મો માન્ય કરે છે જૈન ધર્મની આ આજ્ઞાને મા ય રાખી હિંદુ ધર્મ કહે છે કે ‘ દયા ધર્મકિા મૂલ છે, પાપમૂલ અભિમાન તુલસી દયા નવ છાડીએ જળલખ ઘટમે પ્રાણુ’ આર્થ શાસ્ત્ર એવો ઘોષ કરે છે કે ‘ઝહિસ્ટા પરમો ધર્મ’ પ-રમ ધર્મ તો અહિંમા (દયા) છે, શુદ્ધ ભગવાન સુર્વ મ નુધ્યોપર (દયા) રાખવાનું શીખવે છે અને મહાત્મા કા ઈસ્ટ Be kind to animals પ્રાણીઓ પર દયા કરો એવો આદેશ કરે છે

લઘુતમ—દયા કેવી ?

વડીલ—જીવની

લઘુતમ—જીવ કેને કહેવો ?

વડીલ—જે પ્રાણુ ખારણુ કરે છે તે જીવ

લઘુતમ—પ્રાણુ કેટલા પ્રકારના ?

વડીલ—બે પ્રકારના

લઘુતમ—કયા બે પ્રકારના ?

વડીલ—ભાવ પ્રાણુ અને દ્રવ્ય પ્રાણુ

લઘુતમ—ભાવ પ્રાણુ કેટલા છે અને દ્રવ્યપ્રાણુ કેટલા છે ?

વડીલ—ભાવપ્રાણુ ૪ અને દ્રવ્યપ્રાણુ ૧૦

લઘુતમ—સ સારી જીવોને કેટલા અંશે સિદ્ધ જીવોને કેટલા પ્રાણુ છે ?

વડીલ—સ સારી જીવોને વિશેષમા વિશેષ ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણુ અને ચાર ભાવપ્રાણુ અને સીદ્ધજીવોને ચાર ભાવપ્રાણુ હોય છે

ભાવપ્રાણુ દ્રવ્યપ્રાણુનો સબધ

લઘુતમ—ભાવપ્રાણુને દ્રવ્યપ્રાણુનો સબધ કેવો છે ?

વડીલ—જો સબધ સમજવા ખાતર એવી અસત્ રૂપતા કરીએ કે જાણે આખા અને ચરમા, કાન અને જીભળી, આખને સ્થાને ભાવપ્રાણુ સમજવા અને ચરમાને ઠેકાણે દ્રવ્ય પ્રાણુ જાણવા.
લઘુતમ—કોઈ જીવને દ્રવ્ય પ્રાણુ વિના ચાલે ?

વડીલ—હા જેમ ઘણા માણસોને ચરમા વિના પણ
આખ વડે દેખાય છે તેમ સિદ્ધ છવો દ્રવ્ય
પ્રાણ વિના પણ સર્વ જાણે ડે-દેખે છે, અક્ષય
સ્થિતિ (ચારિત્ર) એ વિલસે છે અને અનંત વીર્ય
પણ સિદ્ધ મહારાજને હોય છે

લઘુતમ—ચરમા તો જેમની આખનું તેજ જોણું
હોય તે ચડાવે તો શુ સસારી છવોના ભાવ
પ્રાણનું તેજ જોણું થઈ રહેલ છે કે તેને દ્રવ્ય
પ્રાણ રૂપી ચરમા (ઉપાધિ) ચડાવી પોતાનું કામ
ચલાવવું પડે છે

વડીલ—હા તેમજ છે

લઘુતમ—શાથી ભાવપ્રાણનું તેજ જોણું રહે છે ?

વડીલ—ક્રુપાયથી—એટલે ક્રોધથી, માનથી, માયાથી
અને લોભથી દુઝામા કઠીએ તો રાગ દ્રેષથી
કારણ કે રાગમા લોભ અને માયાનો સમાવેશ
થાય છે એટલે રાગના એ જ છોકરા છે અને
દ્રેષમા ક્રોધ અને માનનો આમ દ્રેષના પણ એ જ
છોકરા છે

લઘુતમ—જેમ આખનું તેજ કોઈને પણ આવે છે,
તેમ ભાવપ્રાણનું તેજ પણ પ્રકાશે ખરૂં ?

વડીલ—હા જો રાગદ્વેષ નીકળે તો

વિ વિ જેમ મોતીઓ પડલ કે છારી ઉપાયો વડે
ફર થાય છે, તેમ રાગદ્વેષ પણ ઉપાયો વડે ફર થઈ
શકે છે, અને તે ઉપાય તે સમદ્રષ્ટિ અને શુભદ્રષ્ટિ
છે સમભાવથી રાગદ્વેષ-મોતીઓને પડલ ઉભય
ભાય છે, અને શુભભાવથી દ્વેષ રૂપ છારી મટી
ભાય છે

લઘુતમ—ચાર ભાવ પ્રાણ કયા કયા ?

વડીલ—અન તજ્ઞાન, અન તદર્શન, અક્ષયસુખ (ચારિત્ર)
અને અન ત વીર્ય

લઘુતમ—દ્રવ્યપ્રાણ ૧૦ કયા કયા ?

વડીલ—આસોઆસ, પાચ ઇદ્રિયો, આયુષ્ય અને ત્રણ
જળ (મનજળ, વચનજળ અને કાયજળ)

લઘુતમ—કયા ભાવપ્રાણ અને કયા દ્રવ્યપ્રાણનો
સંબંધ છે ?

વડીલ—અન તજ્ઞાન રૂપ ભાવપ્રાણને આસોઆસ
રૂપ દ્રવ્યપ્રાણનો સંબંધ છે, અન તદર્શન રૂપ
ભાવપ્રાણને પાચ ઇદ્રિયો (અથવા ચક્ષુ અથવા
દર્શન રૂપ) દ્રવ્યપ્રાણનો સંબંધ છે અક્ષય
સુખ (ચારિત્ર) રૂપ ભાવપ્રાણનો આયુષ્ય રૂપ
દ્રવ્યપ્રાણનો સંબંધ છે, અન ત વીર્યને મન
વચન અને કાય જળ સાથે સંબંધ છે

હાથુતમ—આ દ્રવ્યપ્રાણની જીવને જરૂર કયા સુધી રહે છે ?

વડોલ—જ્યાં સુધી ચતુષ્ચોનું તેજ જોણું છે, ત્યાં સુધી ચરમા ઘાલવા પડે છે પણ જ્યારે આખનું તેજ સંપૂર્ણ હોય છે ત્યારે ચરમાની જરૂર રહેતી નથી, તેમજ જ્યાંસુધી કંઈએમાં ખામી હોય છે ત્યાંસુધી ભુગળી આંત્રિની જરૂર છે પણ જ્યારે આખ અને કાન નિરોગી થાય છે ત્યારે ચરમા કે ભુગળી વિગેરેની જરૂર પડતી નથી તેવીજ રીતે અત્રે ભાવપ્રાણની સદગ-અનંત શક્તિએ જ્યાં સુધી દેદિધ્યમાન, પૂર્ણ પ્રકાશીત થાય નહિ અથવા કેવળીપણાની સ્થિતિ કે સિદ્ધગતિ જીવ પામે નહિ, ત્યાં સુધી ભાવપ્રાણને દ્રવ્ય-પ્રાણોની જરૂર રહે છે અને તેથીજ ભાવપ્રાણ અને દ્રવ્યપ્રાણનો સંબંધ આખ અને ચરમાની માફક ઉપર હજી તેમ (સયોગ) સંબંધ છે

હાથુતમ—ભાવ પ્રાણ તેજ આ મા ?

વડોલ—હા ભાવપ્રાણ તેજ આત્મા સ્પષ્ટ રીતે દેહીએ તો સમવાય સંબંધે રહેલા (કોઈ દિવસ છટા ન પડે તેવા) અનંત જ્ઞાન, અનંત-દર્શન, અક્ષય સુખ અને અનંત વીર્ય એ આત્માના શાશ્વત ગુણ છે જેમ સૂર્ય અને સૂર્યનો પ્રકાશ અશક્ત

છે તેમ આત્મા અને આત્માના અનતજ્ઞાન-
દર્શન-સુખ-વીર્ય પણ તેની સાથે અભિન્ન રૂપે
રહેલા છે

લુપ્તમ—જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય એટલે શું ?

વડીલ—જ્ઞાન એટલે બ્રહ્મ, દર્શન એટલે હેખ, સુખ
એટલે આનંદ, અનત વીર્ય એટલે બળ-
પરાક્રમ.

લુપ્તમ—આત્માનું ભાવલક્ષણ અને દ્રવ્યલક્ષણ
અનુક્રમે કહો

વડીલ—આત્માનું પ્રથમ લક્ષણ જ્ઞાન

લુપ્તમ—જ્ઞાન કેટલા પ્રકારનું છે ?

વડીલ—બે પ્રકારનું ભાવજ્ઞાન તે અનતજ્ઞાન અને
દ્રવ્યજ્ઞાન તે આસોઆસ અર્થાત્ મતિ, શ્રુત,
અવધિ, મન પર્યંવ પણ હોય,

લુપ્તમ—દર્શન કેટલા પ્રકારનું ?

વડીલ—બે પ્રકારનું, ભાવદર્શન તે અનતદર્શન અને
દ્રવ્ય દર્શન તો અક્ષુ વગેરે પાચ ઇન્દ્રિયો.

લુપ્તમ—અક્ષય સુખ (ચારિત્ર) કેટલા પ્રકારનું છે ?

વડીલ—બે પ્રકારનું ભાવચારિત્ર અને દ્રવ્યચારિત્ર
આ બંને ચારિત્રના બે બે પ્રકાર છે એક પ્રવૃત્તિ
અને નિવૃત્તિ ભાવચારિત્ર પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ,
દ્રવ્યચારિત્ર પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ

લઘુતમ—આ ચારે ચારિત્રના લક્ષણો કહેયો ?

વડીલ—૧, દ્રવ્યનિવૃત્તિચારિત્ર—દ્રવ્ય ઉપાધિઓનો ત્યાગ જેમકે પુત્ર પરિવાર, ગૃહસસાર, પત્નિ, માલમીલકત આદિ સર્વનો ત્યાગ

૨ દ્રવ્યપ્રવૃત્તિચારિત્ર—મુનિના આચાર પાળવા વેશ, ઓપા વગેરે રાખવો તે

૩ ભાવનિવૃત્તિચારિત્ર—પરપરણુતિરૂપ રામદેવ (કૃષ્ણ) બહિરાત્મ ભાવ (દેહ ભાવ)નો ત્યાગ કરવો

૪ ભાવપ્રવૃત્તિચારિત્ર—આત્મરમણુતા—અનંતજ્ઞાન, દર્શનમા રમણુતા—આત્માની શક્તિમા રમણુતા

લઘુતમ—વીર્ય કેટલા પ્રકારનું તે સમજાવશે ?

વડીલ—જે પ્રકારનું

લઘુતમ—કયા કયા જે પ્રકારનું ?

વડીલ—ભાવવીર્ય અને દ્રવ્યવીર્ય

લઘુતમ—ભાવવીર્ય કયું તે કહેયો ?

વડીલ—આત્માનું અનંત વીર્ય

લઘુતમ—દ્રવ્ય વીર્ય કયું તે સમજાવશે ?

વડીલ—મનબળ, વચનબળ અને કાયબળ

હિંસા

લઘુતમ—હિંસા કેટલા પ્રકારની ?

વડીલ—જે પ્રકારની

લધુતમ—કઈ કઈ ?

વડીલ—ભાવપ્રાણ હિંસા અને દ્રવ્યપ્રાણ હિંસા

લધુતમ—દ્રવ્ય પ્રાણ હિંસા ચાથી ચાય છે ?

વડીલ—શસ્ત્રોથી—જેવા કે બહુકથી, તરવાર અને
વિષ વગેરેથી એટલુંજ નહિ પણ ઠોર શબ્દોથી
અને અશુભ વિચારથી

લધુતમ—ભાવપ્રાણ હિંસા ચાથી ચાય છે ?

વડીલ—કપાયથી એટલે ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભથી સંસ્પૃધથી કહીએ તો રાગદ્વેષથી

લધુતમ—કેઈ દ્રવ્યશસ્ત્ર ભાવ પ્રાણને હરે છે ?

વડીલ—ખીલકુલ નહિ

લધુતમ—જે આપણા ભાવપ્રાણ એટલે જ્ઞાનાદિ
ખીલ કેઈના દ્રવ્યશસ્ત્રથી હણાતા નથી તો પછી
આપણે નિર્ભય નથી ?

વડીલ—હા, તેમજ છે કેઈ આપણો શત્રુ નથી

લધુતમ—ત્યારે તો આત્મા પોતે પોતાની હિંસા
કરનારો રહ્યો અને તે કપાયોથીજ

વડીલ—હા તેમજ છે “આત્મઘાતી મહાપાપી”

લધુતમ—રાગદ્વેષ કયા ઉપજે છે ?

વડીલ—જ્યાં આત્મ પ્રદેશ છે ત્યાંજ

લઘુતમ--એ વાત સમજાવશો ?

વડીલ--હા, એક માણસ છે એ માણસને આપણે
દર્શન વડે દેખ્યો, જ્ઞાનવડે જાણ્યો, અને તેજ
જગોએ દ્રેષ સાથે એમ ચિતવાયું કે જોલાયું કે
'હા એ તો પેલો દુષ્ટ' દ્રેષથી જ્યાં જણાયું
ત્યાં જ બધન થયું હવે જો દ્રેષ ન થાય તો
દેખવું-જાણવું બાધક નથી એજ પ્રકારે તુ તો
મારો મિત્ર છે, એમ ચિતવતા રાગ પણ થઈ
આવે તો બધનકર્તા છે જાણવું-દેખવું માત્ર
બધન કર્તા નથી આત્માને દુષ્ટ સમજીએ અને
રાગદ્રેષને જળ સમજીએ તો જળ અને દુષ્ટ
લેખા થાય તેમ આત્મા અને રાગદ્રેષ મળી જાય છે
લઘુતમ--પોતાને હજીનાર રાગ દ્રેષ ત્યારે કેવી રીતે
ફર થાય ?

વડીલ--પોતા પ્રત્યેની અન્ય હવેની સર્વે ક્રિયા-
ઓમા શુદ્ધ જોતા આવડે તો રાગદ્રેષ ધોવાઈ
જાય છે જેમકે કોઈએ ગાળ આપી, તો એમ
સમજવું કે મારા આત્મામા અપયગ નામ કર્મનો
રાગ હતો તે મટાડવાની જોણી આપી માટે એ
ગાળ આપનારો ઉપકાર માનવા આશિષરૂપ
લક્ષ્મી આપવી જોઈએ આ પ્રકારે અપયગ નામ
કર્મ નાશ થાય છે

લગુતમ—ચારિત્ર એ અક્ષય મુખ કેમ છે અને આયુષ્ય
એ ક્ષયવાન મુખ કેમ છે ?

વડીલ—સિદ્ધ મહારાજ તેમજ કેવલી મહારાજ બંને
છે કે વર્તમાન કાળનો એક સમય બીજો સમય
આવતા ભૂતકાળમા ચાલ્યો જયો, એ પ્રજાએ
એ ચાલી ગયેલો એક સમય જગતમા આવેલા
તમામ જીવોનો જોડો થયો-ધન્યો-આયુષ્યમાથી
ચાલ્યો ગયો પરંતુ પોતાના અક્ષય મુખમાથી
એટલે બાવ ચારિત્રમાથી એક સમય પણ જોડો
થયો નહિ આમ દ્રવ્યપ્રાણરૂપ આયુષ્ય સ સારી
જીવનું કાલે કાલે ક્ષય પામે છે અને સિદ્ધ મહા
રાજ સાદિ અનંતમાગ મુખી અક્ષય સ્થિતિએ
રહે છે અને તે મુખરૂપ છે

લગુતમ—સ્વર્ગ જીવને જ્ઞાનની-દર્શનની-મુખની-
વીર્યની વાચ્છા રહે છે તેનું શું કારણ તે કહેયો ?

વડીલ—સ્વભાવે પોતે અનંતજ્ઞાનવાન અનંતમુખ
વાન, અનંત દર્શનવાન અને અનંતવીર્યવાન
હોવાથી તેમને એ ઇચ્છા રહે છે અને તે રહેવાની
જ પરંતુ એ જ્ઞાનાદિ અનંતશક્તિઓ કાપથી
દબાવાને લીધે દ્રવ્યપ્રાણ વડે જલ્દાતા પરપદા
કર્મા મુખાદિની ચાન્તિ તેમને થાય છે, જેમને
અનંત મુખરૂપ મહેલ ન મળે તો અમુક કાળતા

આયુષ્યે પડામા પહોંચેલું એમ તેને ગમે છે, પરંતુ કપાય દૂર કરે તો તેને માલમ પડે છે કે તે સિદ્ધ સ્થિતિરૂપ તે હાલજ મહેલમા છે

હયુતમ—પરના રાગદેવ આપણને હરે ?

વડીલ—નહિ સ્વયંત્રમા આવેલને પરચેત્રવાન હણી શકે નહિ

હયુતમ—કોઈ આપણા પર ક્રોધ કરતું જણાય તો આપણે શું કરવું ?

વડીલ—ક્રોધ એ પરિમિત પદાર્થ છે ક્ષમા એ અપરિમિત છે તો જેટલો ક્રોધ કરે તેના કરતા ડબલ ડબલ ક્ષમાજળ વરસાવવું એકલે

રક્ષાવમાથી નીકળી સ્વસ્થાવમા આત્મ-સ્થિતિ કરવાનો ઉપાય

હયુતમ—આત્મા પોતાને ન ઝાજખી દેહાદિને આત્મા શાથી માને છે ?

વડીલ—અનાદિ અજ્ઞાનથી

એવી અસત્ કલ્પના કરીએ કે જાણે ખાણુમાથી કળેલું કાચુ સોનું માટીથી મિશ્રિત છે એવી સ્થિતિમા છે રહેલી માટીમા સોનાની એવી જ્ઞાતિ થાય કે હું ટી છું તેમ નિગોદમાથી નીકળેલા છવને કર્મમા-દેહમા તિ થાય છે કે હું દેહ છું હું અને દેહ, એ બેમા દેહ એ નથી પણ હું તો ખરો છે, અને તે શાશ્વત છે

ૐ પૂર્ણ પ્રજ્ઞમાય નમઃ મોહનુ સ્વરુપ

વિવચ —

સાખી — પ્રથમ નમુ શુદ્ધેવને, જેણે આપ્યું નિજ જ્ઞાન,
જ્ઞાને ગોવિંદ જોળખ્યા, ટળ્યું દેહ અભિમાન.
ઘેલાભાઈ સર્પ જુએ છે સાજની વેળા છે અને
સર્પને લેધને બહુ ભય પામે છે જે જે માણસોને ઘેલા-
ભાઈ કહે છે કે આ સર્પ રહ્યો, તે તે માણસો પણ ભય
બીત થઈ ભય છે પાથ, પચ્ચીસ માણસોમાથી વાત દે
લાઈને સેકડો માણસોમા જી વાત પ્રસરે છે એટલામા
હાલાભાઈ જ્ઞાનસ લઈ આવે છે અને જુએ છે તો તે
દોરડું છે, સેકડો માણસોની સર્પ હોવાની જ્ઞાતિ દૂર થઈ
તેઓને દોરડી દ્રષ્ટિમા આવે છે, અને તે ઘેલાભાઈ પણ
દોરડી બગેબર ભણુતા સર્પની જ્ઞાતિ દૂર કરી હાલાભાઈ
wise થઈ ભય છે

આજ પ્રકારે અજ્ઞાની પોતાને મનુષ્ય જુએ છે હજી-
રને પણ મનુષ્ય જો એમ કહે છે, વળી કેટલાએકને
પશુઓ જુએ છે, અને કેટલાએકને જીવંત જુએ છે
એટલામા જ્ઞાનીજન તેની પાસે જ્ઞાનદીપ લઈ આવે ॥ કે

શરીરરૂપ રાત્રિને લઈને તમને આવું દેખાય છે, પણ વિચારદીપથી તમે જુઓ તો તમને જણાયે કે તમે જ તુ નથી, પશુ નથી, પક્ષી નથી, જલચર નથી, માછી નથી, નારક નથી, દેવ નથી પણ આત્મા છે-પરમાત્મા છે.

માટે જેમ અધારાને લઈને હવે દોરડી અને દેખાય છે સૂર્ય તેમ મોહરૂપ અધકારને લઈને છે આત્મા-એ પરમાત્મા અને દેખાય છે મનુષ્ય, તિર્યચ નારકી અને દેવ, પરંતુ હીવો આવતા જેમ સૂર્યની પ્રાતિ ઉડી જાય છે તેમ વિચારરૂપ-જ્ઞાનરૂપ હીવો આવતા મનુષ્યાદિ પ્રાતિ ઉડી જઈ પરમાત્મા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

મોહ વસ્તુ કે ?

જે અધાર વસ્તુ છે તો મોહ વસ્તુ છે અધારાને જે દેખે છે તે અજવાળું છે એક વેળા ઇન્દ્ર મહારાજ પાસે અધાર ફરિયાદ કરવા જાય છે કે સૂર્ય મને ક્યા પણ ટકવા દેતો નથી માટે સૂર્યને શિક્ષા થવી જોઈએ ઇન્દ્ર મહારાજે અધારાને કહ્યું કે હમણા તું જા સૂર્યને બોલાવીને જે યોગ્ય હશે તે કરવામાં આવશે પણ ઇન્દ્ર મહારાજે સૂર્યને બોલાવ્યો અને હકીકત બહાર કરી પ્રત્યુત્તરમાં સૂર્યે કહ્યું કે મહારાજ, અધાર જુદું છે સાચું હોય તો પુઠે વાત કરે ? નહિ માટે આપ બોલાવો મારી

સમક્ષમા આવીને જે કહેવાનું હાય તે કહે, કે હું એને ભગાડું છું કે પોતે ભાગી જાય છે તેમ આત્મજ્ઞાનરૂપી સૂર્ય જ્યારે પ્રકાશતો હોય ત્યારે મોહને ભગાડવો પડતો નથી, પણ પોતેજ ભાગી જાય છે

હવે પ્રકાશ જે જાતના છે જે પોતાને દેખાડે છે અને પરને દૂર કરે છે, અને બીજો પ્રકાશ એવો છે કે પરને લેહીને રહ્યો, જે પોતાને છૂપાવે ॥ અને પરને દેખાડે છે જેમકે દિવસે સૂર્યનો પ્રકાશ સૂર્યને દેખાડે છે અને અધારાને બગાડે છે, અને રાત્રે સૂર્યનો પ્રકાશ જે અધારાને લેહી રહ્યો છે તે પોતાને છૂપાવી રાખે છે અને અધારાને દેખાડે ॥ એથીજ આપણે રાત્રે અધાર દેખીએ છીએ, પરંતુ એકનું કારણ સૂર્યનો શુભ પ્રકાશ છે-શુભ એટલા માટે કે જેમ એક માણસ પોતાની આખ આંટો હાથ આપે તોપણ તે અધારાને દેખે તેમ સૂર્યના પ્રકાશના વિસ્તારમા પૃથ્વીરૂપી હાથ આંટો આવે તોપણ સૂર્યનો પ્રકાશ પૃથ્વીરૂપી હાથે કરેલા અધારાને કે રાત્રને દેખાડે છે

માટે જ્યાં સુધી મોહ દશા છે-દેહભાવ છે ત્યાં સુધી માણસ કીડીના જેવો છે, અને જ્યારે મહા માના સર્ગર્માં આવે છે ત્યારે-જેમ એક માણસને મોટી પુઠ હોય તો તે બળવાન રહે છે-તેમ કીડી જેવો મનુષ્ય પણ

મહાત્માના સસર્ગથી-યુદ્ધથી હાથી જેવો છે કીડીને ઠાકરો
 લાગતા તે મરણ પામે છે, પણ એ કીડીમા ગહેલો આત્મા
 મહાત્માના સસર્ગથી હાથી જેવો થઈ કાકરાની પીડાને
 ગણકારતો નથી, માટે મોહને દૂર કરવાને મનમાથી તમો
 ગુણ-રત્નોગુણ દૂર કરવા તમોગુણ દૂર થવાથી ચિત્ત નિ
 ર્મળ થશે, જોગુણ જવાથી ચિત્ત શાન્ત થશે શાન્ત
 અને નિર્મળ ચિત્તમા મોહ મરી જશે, અને નિર્મળ,
 શાન્ત અત કરણમા આત્માનું પ્રતિબિંબ પડી, પાતે બિંબ
 છું-આત્મા છું-પરમાત્મા છું-મિહાત્મા હું એવો અનુભવ
 -એવો માક્ષાત્કાર થશે

ॐ શાન્તિ ।

ॐ अर्ह नमः ।

आत्मनिंदा ए गुण के अवगुण ?

विषय —

द्वेषक — કર્તાઈ

ગુજરાતી ભાષામાં નિંદા શબ્દ એ અગ્રુસ અર્થમાં વપરાય છે સંસ્કૃતમાં પણ તેમજ છે નીતિશાસ્ત્રમાં પણ નિંદાને અવશુભ કહ્યો છે, ત્યારે આત્માની નિંદા કરવી એ પણ અવશુભ કહેવાય તે છતાં નિંદા કેાંઈ પણ અર્થમાં સારી ગણાતી હોય તો તે અવશુભની-દોષની નિંદાને ગણવી જોઈએ પછી એ દોષ પોતામાં હોવા ખબર હો પરના દોષની નિંદા પણ નીતિશાસ્ત્રમાં બ્યાં જખી નહિ ગણાય, પરંતુ પોતાના દોષની નિંદા કેટલાએક શુભી પુર્યોએ પ્રશસનીય ગણી છે પરંતુ પોતાના દોષની નિંદા, તેમાં પોતે કોણ ? જીવ કે આત્મા કે કર્મ કે પુણ્ય કે કર્મ સહિત જીવ ? અને પોતાની નિંદા તે કર્મની નિંદા, કે જીવની નિંદા, વા આત્માની નિંદા ? આ બધામાં આત્મનિંદા તે શું ?

વગી આત્મનિંદા શબ્દ બોલતા-સાબગતા, ને જે અર્થમાં તે શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે તે અર્થનો વિચાર

કરતા તેમા આત્મનિંદા થતી હોય તેમ જણાતું નથી પરંતુ આત્મામા થતા પુદ્ગલભાવની નિંદા કે ઈર્ષ્યાભાવની નિંદા કે દોષ ભાવની નિંદા યાવ છે અને એમા આત્માની નિંદા આવતી નથી જ્યારે પુદ્ગલ ભાવની નિંદા યાવ છે, ત્યારે પુદ્ગલ નિંદા એવો જન્મ કેમ ન લખાયો ? આતો આત્મનિંદા, એ શબ્દથીજ પુદ્ગલ નિંદા સમજવી પુદ્ગલ નિંદા કે પુદ્ગલ ભાવ નિંદા માટે શબ્દ એવો જોઈએ કે અર્થ શબ્દમાજ પ્રગટ થઈ રહે તો જા માટે 'આત્મનિંદા' શબ્દ વાપરવો અને તેનો અર્થ પુદ્ગલ ભાવનિંદા સમજવો ? આત્મામા થતા પુદ્ગલભાવની નિંદા તો પુદ્ગલ નિંદા વા પુદ્ગલ ભાવનિંદા એવો જ શબ્દ વાપરવો જોઈએ વળી આત્મનિંદાને પ્રથમ સ્વીય જલ્પનારે ખુબ યાદ રાખવું જોઈએ કે આત્મા એ કેવળ મલીન નથી, તેમજ કેવળ કુદ નથી તો આત્મનિંદા કરતા જે નવીન ભાગ છે, જે સુવર્ણમા માટી ભાગ કે તેનીજ-તેટલાનીજ નિંદા થવી ઘટે, માટે પૂર્વ આત્માને મમજીને અથવા સર્વ કાલે આત્માને એવો સમજી, જા માટે નિર્પેક્ષ આત્મનિંદાને સ્તુતિપાત્ર ગણવી જોઈએ ?

શું સોનામા એક જે વસ્તુ કે દરા વીસ ટકા ભેગ હોય તો બધા સોનાને નિંદવું ? શું ચંદ્રમા જરા સરખા કલકને લીધે આખા ચંદ્રને નિંદવો ? તેમજ જરા મરખા પુદ્ગલ ભાવના દોષને લીધે શું મમજ આત્માને નિંદવો ?

જેના એક દેશનો અનતમો ભાગ મકળ કર્મભળ ઉપર
અજવાળુ પાડી રહ્યો છે, એવો જ્ઞાનવાન આ મા છે વળી
જેના એક દેશનો અનતમો ભાગ સકળ કર્મભળનો નાશ
કરે છે એવો વીર્યવાન આત્મા છે તો શું તે સમગ્ર આ-
ત્માની નિંદા ? જમ, આતે કેવો અનર્થ ! આ કેવો
અન્યાય ! જેનો જેટલો દોષ તેને તેટલી શિક્ષા નહિ,
પરંતુ સમજને ! આતે શું કરેવાય ! અરેખર આ પોતાની
આત્માની નિંદા કરીનેજ, આ મા શુદ્ધ-દોષવાન હોવા છતાં
તેને દોષવાનજ સમજીને બહુજ બળથી તેની નિંદા કરીને,
શુભીના શુદ્ધ ન જાણીને-પરંતુ સઘળું દોષમય જાણીને તેની
નિંદાથી જાણે જેનો અને આર્થો આને હૃતવીર્ય થયા
હોયની એમ જણાય છે માટે ન્યાય તો એ છે કે જેમા
જેટલો દોષ હોય અને ત્યારે દોષ હોય, ત્યારે તેટલી
નિંદા ! પુદ્ગલભાવની નિંદા પરંતુ આત્મભાવની નિંદા
નહિ થવી જોઈએ

નીતિવેત્તાને આત્મનિંદા અને આત્મપ્રત્યાપ્તિ
સખધર્મા ઉત્તર

આ મપ્રશ્નમા ઠરતી વખતે આત્માના શુદ્ધો યથાર્થ
દાખવવા અમે એમ માનતા નથી કે હું મોટો ને તું નહિ
તું પણ ઠરતું કે તારામા પણ તે કે જીભ તેવાજ ઉચ્ચ
શુદ્ધો છે માટે આત્મપ્રશ્નમાં આ અર્થમા હોય કે

મોટો, હું પણ હું નાનો, તુ પણ મારી નિંદા એટલે
 મારા અવશુષ્ઠ અશની, તારી નિંદા એટલે તારા અવશુષ્ઠ
 અશની મારી પ્રશસા મારા શુદ્ધ આત્માની, તારી પ્રશસા
 તારા શુદ્ધ આત્માની સાર નીતિ એ છે કે આત્મ-
 પ્રશસા નહિ, તેમજ આત્મનિંદા નહિ પરંતુ આ-
 ત્મપ્રયાતિ નહિ પોતાનું અસિમાન, નહીં પોતાનું અપ-
 માન, પરંતુ પોતાનું સ્વમાન, પોતાનું પોતાપણું જેવું છે
 તેવું સધાર્યું સાખવું, પણ હાન તેમ નહોવાથી હિંદુસ્થાન
 હતધીર્ય થઈ ગયેલું જણાય છે

ૐ

ૐ

આત્મા એવ પરવલમ્ ।

વિષય —

લેખક — કર્તા

આ જૂમિ પરના છ ખડોને સાધી ચક્રવર્તિ થવું
 એ શ્રેષ્ઠ છે ? કે આ વિશ્વના પડ દ્રવ્યો સાધી ત્રિલોક
 ચક્રવર્તિ થવું એ શ્રેષ્ઠ છે ?

આ જૂમિ ઉપરના છ ખડોને ભરત મહારાજે
 સાધ્યા. સાધી જે જૂમિ ઉપર તમે વાયકો અને લેખક
 હશો પણ વસી રહ્યા છે, તેને ભરતખંડ એવું પેલ્લોને

નામ ઉપરથી નામ આપવામા આન્ધ્રુ લગતના છ ખંડ સાધી તેઓ મનુષ્યમા ચક્રવર્તિપદ સંપાદન કરવા ભાગ્ય યાગી થયા, પરંતુ આત્મા તો પોતાનું આત્મભળ સમજે તો આ વિશ્વના છએ દ્રવ્યોને સાધી જેમા એવા અતત ચક્રવર્તિ રાજ્યો સમાઈ જાય, તેવો તે વિશ્વ ચક્રવર્તિ થઈ શકે છે જેમ એક મહારાજાની સેવામા તેમના સેવકો નિરતર હાજર રહે છે તેમ છએ દ્રવ્યોરૂપી સેવકો આત્મારૂપી મહાન ચક્રવર્તિ રાજાની સેવામાં સદા હાજર રહે છે—એમને વશવર્તિ રહે છે

જુઓ ! આકાશદ્રવ્ય, જે આ વિશ્વરૂપ ચૌદરાજ હો કમા ભરેલું છે, તે પણ આત્માને વશવર્તિ રહી આત્માની સેવામા ઉભું છે, જ્યારે આત્માને અવગાહના-અવકાશ-પ્રાપ્તિ જોઈએ છે, ત્યારે આત્માની ખીજમતમા રહેલું આકાશાસ્તિકાય તેમને અવગાહના અર્પી પોતાની સેવા કરવાની વૃત્તિને અહા કરે છે જ્યારે આ માને ગતિની અ પેક્ષા હોય છે ત્યારે આત્માની હબ્બુરમા રહેલો આમા જગતનો બીજો મહાખંડ જે લોકાકાશમા રહેલ છે એવું ધર્માસ્તિકાય આત્માને ગતિ આપી પોતાની સેવા ભક્તવે છે તેજ પ્રમાણે આત્મારૂપી મહાન ચક્રવર્તિ મહારાજને સ્થિતિ જોઈએ તો અધર્માસ્તિકાય નામનું દ્રવ્ય તેમની સેવામા વત્પર હોય છે તેજ પ્રમાણે આત્માને વર્તના કરવી

હોય-પરાવર્તના કરવી હોય transformation કરવા હોય તો કાળદ્રવ્ય તેની સેવા કરવા તત્પર રહે છે વર્ણ, ગંધ, સ્પર્શ, રૂપ, અને રસરૂપી પુણ્યલ દ્રવ્ય પણ આત્મારૂપી મહારાજની સેવામાં મદદ ખડુ રહે છે આ દ્રષ્ટિએ વિચાર કરતા આ ભૂમિ ઉપરના છ ખંડ સાધનાગ ભરત મહારાજને આપણે ભરતચક્રવર્તિને નામે ઓળખીએ છીએ, તેમ એક અપેક્ષાએ આત્મા તો છે એ દ્રવ્ય-રેખા લોક અને અલોક ભરેલા છે એના આખા વિશ્વને-આખા પ્રણાલને-ત્રિલોકને સાધી શકે છે

દોષ કહેશે કે આત્મા શુદ્ધદ્રવ્યને કયા સાધે છે ? તો તેમને વિચારવું કે જ્યારે ભગત મહારાજ છ ખંડના રાજાને જીતી લે છે ત્યારે તેને છ ખંડના રાજાઓ જેમ નમન કરે છે-જેમ જીતાયેલા હોવાથી નમન કરે છે-આજ્ઞામાં રહે છે, તેમ મનુષ્યમાં રહેલો આત્માજ જ્યારે શ્રી તીર્થંકર પદે પહોંચે છે ત્યારે ચૌદરાજ લોકના સર્વ જીવો પણ શ્રી તીર્થંકર આત્માને વદન કરે છે-નમન કરે છે-પૂજન કરે છે મનુષ્યમાં રહેલા ચક્રવર્તિઓ અને દેવોમાં રહેલ, ઇન્દ્રો પણ તેમની સેવામાં-તેમની હંભુરમાં નિરતર હાથ જોડી ખડા રહે છે આ આત્માનું-તમારામાં અને મારામાં રહેતું પ્રચ્છન્ન-પ્રસુપ્ત ગળ પોતાના પૂર્ણ વિકાસમાં ખીલતું નથી જણાતું ? માટે લેખકને તો જણાય છે કે પૃથ્વીપરના છ ખંડના મનુષ્યમાં ભૂમિ-ચક્રવર્તિ

છે ત્યારે તીર્થંકર મહારાજ રૂપ ઉત્તમોત્તમ મનુષ્યનો આત્મા ત્રિલોકનો શાહરાજ લોકનો અને તેના છઠ્ઠે દ્રવ્યનો સાધનાર હોવાથી મહાન્ ચક્રવર્તિ છે આટલા ઉપરથીજ ઈદ્ર મહારાજ સ્તુતિ કરતા ધર્મમચક્ર પ્રદિયાણુ । અર્થાત્ ધર્મરૂપ ચક્રવર્તિને હું નમન દરૂ છું

પરંતુ એજ ભરત મહારાજ જ્યારે પૃથ્વી ઉપરના છ ખંડની મૂર્છા ઉતારી આરીસાણુવનમા કેવળજ્ઞાન^૧ પામે છે, ત્યારે તેમનોજ આત્મા પૃથ્વી પરના છ ખંડ કરતા આખા વિશ્વના છ દ્રવ્યનો રાજાધિરાજ થાય છે માટે આત્મ અપેક્ષાએ જોતા માનવ બાધવો । અને જહેનો । સર્વસ્વ તમારે વશ આ વિશ્વના છ ખંડ જેવા છ દ્રવ્યો તમારા

૧ જ્યારે ભગત મહારાજ આરીસાણુવનમા પોતાના પૂર્ણ અલકૃત શરીરના પ્રતિબિંબને નિહાળે છે ત્યારે પોતાના હાથની એક આંગળીમાંથી મુત્રિકા-સીંગી મરી જાય છે મુક્તિની ગોબાવડે અશ્રુયિ । જે મનોહર દેખાતી હતી તે હવે દેખાતી નથી આ પ્રકારે મર્વ આ પ્રકારેને જ્યારે ઉતારવામાં આવ્યા એટલુંજ નહિ પરંતુ શરીરની શોભા પણ ક્યાંથી આવી ? તેને વિચારે ચઢવા કે આત્માની અખૂટ સ્વાભાવિક સુદરતા તેમને પ્રત્યક્ષ થઈ અને એ સુદરતાની છાયા માત્ર પુરુષન-બમા પડતી હતી એ પુરુષન દ્રવ્યમાંથી મૂર્છા ઉતરી આ મ દ્રવ્યની સ્વાભાવિક સુદરતા-ગમજાલતા વિગેરેનો સાક્ષાત્કાર થતા કેવળજ્ઞાન પામ્યા આમ *castration* એટલે સ્વાભાવિક સૌંદર્ય વડે પણ કેવળજ્ઞાન પમાતું હોય એમ અનુમાન થાય છે

આત્માને વશવર્તી રહેવાના છે ખરા જોનો પણ જોનો
ત્યારે ડહેવાય કે ભરત મહારાજજી પ્રથમ, ભૂમિ ઉપરના
છે જડ સાધ્યા અને પછી આત્મ વિચાર-શ્રાવ્યે ચઢતા વિ
શ્વના છ દ્રવ્યોને સાધ્યા તેમ જોન શાસ્ત્રને અનુમગ્નાર જોનો
જો પણ આત્મ આમર્થ્ય વડે છ દ્રવ્યોને સાધી પોતાના
જોનત્વ-જોતાપણને સિદ્ધ કરવું જોઈએ
કર્તા કોણ ?—

આખા જગતનો સમાવેશ જડ અને ચૈતન્ય એવા
જે પદાર્થોમાં થઈ જાય છે જડ, નિર્બળ-અજ્ઞાન-નિરસત્વ છે
ચૈતન્ય, સખા, સજ્ઞાન અને ચસત્વ છે આત્મા ચૈતન્ય છે
માટે સજ્ઞ, સર્વોર્થ અને અમુખરૂપ છે, પુરુષ જડ હો-
વાથી અજ્ઞ, અબળ અને અમુખરૂપ છે

૨ જોન તાજ પ્રમાણે અજ્ઞ એટલે જ્ઞાન રહિત એમ આ
ત્માને એકતિ સમજવો એ મોટા નથી આત્મા જ્ઞાનવાન છે પુરુષ
મોહોવાથી કષ્ટ મોહોવાથી દેહપામે જોડાયેલો હોવાથી તેસર્વથી
અજ્ઞ થતો નથી, પરંતુ અત્પ ગદ છે જેમ જ્ઞાની સર્વજ્ઞ છે તેમ
સસારી અ પદ છે જેમ એક માણસ પાસે કાઢવાવધિ થત હોય
અને બીજા પાસે એક પૈસો હોય તો આ બે તેમા નિર્ધન કોઈ નથી
બે તે મધન છે એકની પાસે મહાન દ્રવ્ય છે અને બીજાની પાસે
અ પમા અત્પ ન પ છે, તેમ જ્ઞાની પૂર્ણજ્ઞાની છે તેમ મંસારી
અજ્ઞ એટલો અપજ્ઞાની છે તાજ કહે છે કે આદિ રૂચક પ્રેશ ઉગા
ન હોય તાજ અજ્ઞ એટલે જ્ઞાન રહિતો અજ્ઞ હોઈ શકે

આત્મા પોતાના બાહ્યબળવડે પોતાની આસપાસ આવેલા જડ ભાગમાથી પરમાણુઓ ગ્રહણ કરી પત્થરોમા, રત્નરૂપ, સખમા દક્ષિણાવૃત, પશુઓમા સિંહરૂપ, પક્ષીઓમા ભારડરૂપ, મનુષ્યમા ચક્રવર્તિરૂપ, અને દેવોમા ઇન્દ્રપણું પણું મેળવી શકે છે, અને પોતાના આત્મરબળવડે દેવગ પોતાના સ્વભાવમા-પોતાના ગુણોમા-પોતાના વીર્યના મહાન્ વીર્યરૂપ-મહાતીર્થરૂપણું પણું પ્રાપ્ત કરી મહાન્ જ્ઞાનરૂપ, મહા સુખરૂપ, મહા શાન્તિરૂપ, મહા પ્રેમરૂપ એવું પરમાત્મત્વ પ્રાપ્ત કરે છે

આ જગતમા દૃશ્ય થતી સઘળી રિદ્ધિઓ આત્માએજ પ્રાપ્ત કરી છે સઘળા શહેરો, સઘળા ગામો, સઘળા રાજ્યો, સઘળી ઠળાઓ, સઘળા દેશો, અને સઘળા ખંડો એ આત્માનાજ બનાવેલા છે

આજે પૃથ્વીનું પૃથ્વીસ્વરૂપ, જડનું જડસ્વરૂપ, અગ્નિનું અગ્નિ સ્વરૂપ, વાયુનું વાયુસ્વરૂપ, વનસ્પતિનું વનસ્પતિસ્વરૂપ, જલનું જલસ્વરૂપ, માછલાનું મત્સ્ય સ્વરૂપ, પક્ષીનું પક્ષીસ્વરૂપ, પશુનું પશુસ્વરૂપ, મનુષ્યનું મનુષ્યરૂપ અને દેવનું દેવસ્વરૂપ એ બધું આત્માએજ પોતાની પુણ્યત પરમાણુઓને પરિણામવાની શક્તિવડે સર્જ્યું છે-રચ્યું છે-બનાવ્યું છે આખા જગતના બાહ્ય સજીવ પદાર્થોના રચનારા આત્માઓ છે આત્માનેજ બળે જડ પદાર્થ સજીવ-સખળ

—સમ્રેમ અને સુદર જાણે છે અને જડમાં જો જો આત્માનો અજાવ હોય તો જડ નિસ્તેજ, નિસ્સત્ત્વ અને નિર્બળ હોય છે આ શરીર જે મગજમય દેખાય છે તે તેમા આત્મા હોવાને સ્વીકારે જો આત્મા કે આપણે તેમાથી નીકળી જઈએ તો અમગજ, વિરૂપ અને થોડી વારમા મધાતુ માલુમ પડે છે માટે આ વિશ્વના છોડોને રચનાર-કર્તા-સૃષ્ટા આત્માઓજ છે

જુદા ધાતુનો અર્થ સમજવું અને છોડવું to create and to leave એવા બે પ્રકારે માય છે

આત્મા પોતાની બાહ્યશક્તિ વડે પરપુદ્ગલમા મોહ પામી સૂતે છે અને આત્મા પોતાની જ્ઞાનાદિ શક્તિવડે પરને તણ આ મપૂર્ણતાને પામે છે

આમ છતાં તે પોતાના નિત્ય સ્વરૂપનો જ્ઞાનાદિ સ્વાભાવિક સ્વરૂપને છોડતો નથી, કારણ કે સ્પર્શ, વીર્ય, કે આનંદ એજ પોતે છે, અને પોતાને પોતે છોડી શકે નહિ, માટે આત્મા પર એવા પુદ્ગલોને જોડે છે અને છોડે છે

કોઈ એવું માને છે કે Man can make a boat, Can he make a tree? માણસ પેટી બનાવે છે, પરંતુ તે કંઈ વૃક્ષ બનાવી શકે ! લેખકે ઉત્તર આપે છે કે હા, જ્યારે આત્મા વૃક્ષરૂપે દેખાય છે ત્યારે એ સજીવ વૃક્ષ ટોણે રચ્યું ? એ વૃક્ષમા રહેલા આત્માએ પોતાની પુણ્ય

પરમાણ્વને પરિણામવાની બાહ્યશક્તિથી વૃક્ષ રચ્યું, અને વૃક્ષમાથી પેટી બનાવી, માટે વૃક્ષસ્વરૂપનો જેમ કર્તા આત્મા, તેમ પેટીને આકાર આપનાર પણ આત્મા

જડ પદાર્થ બિન્ન કિતરૂપો બને છે તે આત્માની શક્તિવળે જડપદાર્થ માત્ર એ પ્રકૃતિનો સમૂહ છે તેને પથ્થરરૂપ, પાણીરૂપ, મનુષ્યરૂપ, દેવરૂપ આપણે એ આત્મા આપે છે, અર્થાત્ તેમાથી તેવા તેવા શરીરો રચવા, બનાવવા-સર્જવા એ આત્માવડેજ બને છે હા! શક્તિ તો તેમા પણ અભીમ છે, છતાં જે કાળે જેટલી શક્તિ ફેલાવે, તેમો તે થાય છે એટલે પથ્થરરૂપ, કે મનુષ્યરૂપ બનાવુ એ પોતાની યૂન કે અધિક શક્તિ વિશેષ વડે થયું છે, અને યાય છે જેમ એકજ પદાર્થ હીમરૂપે, જળરૂપે, કે બાષ્પરૂપે પ્રતીત થાય છે આમા માત્ર તે સ્વરૂપોમા—formsમા આત્માની ન્યનાધિક શક્તિ-વિશેષનું જ કારણ છે જ્યારે આત્મા ઉઘવા જેવી સ્થિતિમા હોય છે ત્યારે તો પોતાનું પથ્થર જેવું બાહ્યરૂપ ઘડે છે જ્યારે મુક્ત હોય છે ત્યારે માટીરૂપતા રચી લે છે જ્યારે ઝોઝા ખાતો હોય ત્યારે વનસ્પતિરૂપ બનાવી લે છે, જ્યારે શ્વાસ ઉશ્વાસ લેતો હોય ત્યારે પ્રાણીરૂપ-પશુરૂપ કરી લે છે જ્યારે મનન કે વિચાર કરતો હોય ત્યારે મનુષ્યપણું ઉપન કરે છે, જ્યારે પ્રકાશતો હોય ત્યારે દેવયોનિ રચે છે આમ એજ પુણ્ય પરમાણ્વોને પરિણામવાની યોગી

યા ઘણી કે નાના પ્રકારની શક્તિવડે-પર્યાસિવડે-Capacities
વડે નાના પ્રકારના રૂપો રચી બારણુ કરે છે—નાના પ્રકારના
વસ્ત્રોરૂપી અલ્પકારો ધરનો ચાલી છે

એક માણસ પ્રથમ પર્ણકુટી-*Paṇḍita* પગી ઝુપડું,
પગી ઘર, પછી હવેલી, પછી બગલો અને પગી મહેલ
બનાવે છે એટલું જ નહિ પણ હવે વિમાનો બનાવે છે
ઘણા માણસો મગી ગામડું, ગામ, શહેર, નગરી, નગર
પ્રાંત, ઇલાકા, ખંડ પણ રચે છે આ કોણે રચ્યા ?
આત્માએ તેમજ આ પૃથ્વી કોણે રચી ? પૃથ્વીમા
ગહેલા આત્માએ પૃથ્વીને રચી, તેમજ પૃથ્વીમાથી ખડાદિ
બનાવ્યા, એ પણ માણસમા રહેલા આત્માએ ગંધા
આત્મારૂપી ઇન્દ્રિયે પૃથ્વી રચી—આત્મારૂપી ઇન્દ્રિયે શહે ।
બનાવ્યા, એ પોતાની બાહ્ય શાન્તવડે અને આત્માજ પોતાની
આંતર શક્તિ વડે સિદ્ધ સ્વરૂપ-પગ્માત્મ સ્વરૂપ પણ
રચી શકે છે અર્થાત્ આત્મા એ ઇન્દ્રિયજ નથી, કારણ કે
બાહ્યશક્તિ ઉપર વિજય મેળવી, પોતાનું આંતર સ્વરૂપ
પણ પ્રગટ કરી પરમેશ્વરરૂપ સિદ્ધરૂપ પણ આત્માજ છે

કર્મનો કર્તા પણ આ મા છે અને એ કર્મવડે પશુ-
આદિ સ્વરૂપ પણ આત્મા જ રચે છે, દેવતા દેવતાઈને મ
નુબ્યાદિના માનવ શરીરો શુદ્ધા કર્મના ઘટેલા કહેવાય છે
આત્મા પણ કર્મો રચી પછી એ કર્મ વડે—એક કર્મશક્તિ
વડે—એ પોતે આપેલી પરની શક્તિવડે દેવાદિરિદ્ધિ અને
અકર્મવર્તિની સિદ્ધ પણ આત્માજ રચે છે

જેમ એક સુતાર હથિયાર બનાવે અને પછી હથિ
આર વડે પેટી બનાવે તેમ જીવ કરેલા કર્મરૂપી હથિયાર
બનાવે એટલે જડ એવા પરમાણુઓમાં પોતાની શક્તિ
ફેલાવે એટલે એ પરમાણુઓ—એ સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ શક્તિ
વાળા થઈ કર્મ બને અને એ કર્મો વડેજ નાના પ્રકારના
શરીરો આત્મા બનાવે એ શરીરો વડે નાના પ્રકારની રિ
ત્તિ પ્રાપ્ત કરે આ પ્રકારે સર્વ કર્તા આત્માઓજ જલ્લાશે
મનુષ્યાદિ, દેવાદિનો ખરો કર્તા કર્મ નથી, પણ આત્મા છે
કારણ કે એ તો આત્મા કર્મ પ્રયમ બનાવી પછી મનુ
ષ્યાદિ શરીરો રચે છે, અને જેવા જેવા કર્મ રચે તેવા
તેવા ઈર્મીથી, સારા-વિશેષ સારા એવા શરીરો રચી શકે છે
જન્મ-મરણ

આત્મા ક્રિયા કરે છે, ચાલવું, ઢોલવું, ભાવવું, ફરવું,
લેવું, દેવું એ બધી એની ક્રિયા છે તેમ જન્મવું અને મ
રવું એ પણ એની ક્રિયા છે, જન્મવું એટલે બાહ્ય પુદ્ગ-
લોનો પ્રાણરૂપે સચય કરી, શરીર ઘડવું, અને મરવું
એટલે એ પુદ્ગલરૂપી પ્રાણને છોડી દેવા, એ દૃતિ પણ
આત્માનીજ છે જેમ ચાલવું, ભાવવું, વિગેરે ક્રિયા કરતાં
પોતે કાયમજ હોય છે, તેમ પુદ્ગલોનો સચય કરવો એટલે
જન્મવું, અને પુદ્ગલોને અમુક કાળે છોડી દેવા એટલે
મરવું એ ઉભય ક્રિયા કરતા આત્મામા ખરેખરો ફેરફાર
થતો નથી એની સચય કરવાની શક્તિ અને છોડી દેવાની

શક્તિ એજ ક્રિયા કરતી જણાય છે જેમ સુતાર કે કડિયો એક ઘર બાંધે, પછી તેમાં રહે કે તોડે તો તેમાં સુતા રમાં કે કડિયામાં વસ્તુત દેશ્કાર થતો નથી, તેમ શરીર રૂપી ઘર જીવ બાંધે તો તેમાં રહે કે તેને તોડી નાખે અર્થાત્ પાછો થવાને-નવો થવાને મરી જાય કે નિરતરને માટે મરી જઇ પુદ્ગલોને-કર્મને સર્વથા છોડી દે એટલે મોક્ષ પામે, તેમાં જીવમાં કંઈ વસ્તુત દેશ્કાર થતો નથી વસ્તુત એટલે નિશ્ચય એટલી વાત લક્ષમાં રાખવાની છે આજ પ્રકારે જન્મવું એટલે ડગલો બનાવી પહેરવો, અને મરવું એટલે ડગલો જુનો થતા ફેંકી દેવો, તેમાં આત્માને હર્ષ થોક શો છે ? આત્મા કાયમ છે તો પછી રાગ, દ્વેષનું કારણ શું રહે છે ?

બાહ્ય અને આત્મશક્તિ —

જોઈએ તો પૃથ્વીમાં રહી હીરાપર્ણ રચો, જોઈએ તો પક્ષી બની બારડ થાઓ, જોઈએ તો મનુષ્યમાં થકવર્તિ થાઓ, અને દેવોમાં ઇંદ્ર થાઓ, પરંતુ એ બાહ્યશક્તિ ફેરવતા એટલે નાના પ્રકારના પુદ્ગલો રચી તેમાં બસતા જ્ઞાન બૂલે એટલે પોતે પુદ્ગલમાંથી રચેલા શરીરને હું સમજે, તો મોટી બૂલથોવ ખાય છે કારણ કે પુદ્ગલાદિ રચવામાં શક્તિ સ્ફેરવવી એ પોતાનો વિભાવ ■ સ્વભાવ તે જ્ઞાનાદિ વીર્ય છે, માટે સ્વભાવમાં રહેતા શિવગતિ પામે છે, અને વિભાવમાં રહેતા દેવાદિ સ્થિતિપણુ પોતે

રચે છે પુદ્ગલનો સ્વભાવ પઠવાનો હોવા છતાં પણ જીવ
ચઢવાના સ્વભાવે દેવાદિપણું પામે, પરંતુ ખરેખર દેવાદિપણાના
શરીરોને પણ પર સમજી આત્મસ્વભાવમાં રહેતો જીવ
શિવગતિ પણ જરૂર પામે, કારણ કે ચઢવું એ એનો
સ્વભાવ છે

વિભાવ અને સ્વભાવ —

વિભાવે રહી શરીરાદિ રચવા, અને રિદ્ધિ મેળવવી
એ પ્રયત્ન સાધ્ય છે, સ્વભાવે જ્ઞાનાદિમાં રહી માફક ચઢી
જવું એ અપ્રયત્ન સાધ્ય છે, કારણ કે જ્ઞાનાદિ તે પોતે છે
અને પોતે તેજ મોક્ષ છે પરંતુ એ જ ધન છે, એ એ મૂલિત
છે આટલું છતાં કે જીજ્ઞાસુ ! ત્હને એવો પ્રશ્ન રહે કે
હું કોણ છું ? તો તારે સમજવું જોઈએ કે આ શરીર-ધ દ્રિયો,
મન, અહ કાર, એ સર્વને બાંધનાર આત્મા છું, તું પોતેજ
જ્ઞાન છે-દર્શન છે-ચારિત્ર છે-વીર્ય છે-આનંદ છે આદિ
અનંતરૂપ છે-અરૂપ છે-અશુદ્ધ અને અવધુ પણ તુંજ છે
આત્મા ભારે અને હલકો નથી પુદ્ગલ દ્રવ્ય ભારે અને
હલકું હોવાથી શુદ્ધ અને લઘુ પણ હોય છે, પણ આત્મા
અરૂપી હોવાથી નથી એ શુદ્ધ કે નથી એ લઘુ શુદ્ધ અને
લઘુ એવા પુદ્ગલને બાંધીતો રહ્યો છે ત્યારે શું હું મનુષ્ય
નહિ ? ના મનુષ્ય, વીર્ય ચ, નારકી કે દેવ એ ઈર્મમાં હું
પણના વિષયાસથી પોતે છે એમ સમજી જાય છે બાકી
એતો મનુષ્યાદિને બાંધનાર ॥ સ્વભાવે જ્ઞાનરૂપ-આનંદ-

રૂપ-વીર્યરૂપ છે માટે આત્મા સ્વભાવે રહેતાં રહેતા પોતે
 પૂર્ણ વિદ્યારી એટલે પૂર્ણજ્ઞાને-પૂર્ણ દર્શને-પૂર્ણચારિત્રે
 સુવિચ્છાનદરૂપે સર્વદા રહી શકે છેx

x સને ૧૯૧૪ માં હપાયેલ લામન-આત્મવાટિકાના મૂળ લેખ
 મનન-આનુભવિક લેખ (મમાલ ત્વામાનુભવ) કૅપરથી સુરક્ષા
 થયેન આ લેખ અત્ર મૂકવામાં આવ્યો છે આમાં Conviction
 પ્રતિત થશે અને વિચારોની પરાકાષ્ટા થતા realization અનુભવ
 થઈ જશે પ્રયત્ન સામ્ય છે

(ચોગાથું કુવરણ)

પડ્દ્રવ્ય નીચેના કોષ્ટકમા બતાવ્યા પ્રમાણે
છે:—સચોજક કુવર.

નં	નામ	પ્રમાણ	એક કે અનેક	રૂપી કે અરૂપી	સ્વભાવ
૧	ધર્મોસ્તીકાય	લોકપ્રમાણ	એક	અરૂપી	કાષ્ઠપથુ વસ્તુને ગતિ આપવાની મદદ કરનાર—જળ જેમ માછલીને તરવામાં મદદ કરે છે
૨	અધર્માસ્તિકાય	લોકપ્રમાણ	એક	અરૂપી	વસ્તુને સ્થિર રાખવામાં સહાય કરનાર, જેમ સ્થૂળ દડાનો આશ્રય લઈ પથિક—મુસાફરજન જેસે છે તેમ
૩	આકાશાસ્તિકાય	લોકલોક પ્રમાણ	એક	અરૂપી	અવકાશ આપનાર જેમ વાસણમાં હવા
૪	પૃથ્વીસ્તિકાય	પરમાણુ પ્રકેશ દેશ અને સ્કંધ	અનેક	રૂપી	મડલુ પડલુ અને વિખસ પામલુ એ ધર્મવાળા જગતના હસ્થ પદાર્થો તે પૃથ્વી
૫	કાળ	૦	એક	અરૂપી	વસ્તુને જુની નવી રૂખાકનાર વસ્તુમાં ચતી ક્રિયાએ વર્તી નાને આરોપ
૬	જીવાસ્તિકાય	વ્યવહારે સરીર પ્રમાણ નિશ્ચયે ચક્રિરૂપે લોકપ્રમાણ	અનેક	અરૂપી	જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ

‘ નવીન આનુભવિક રત્નો ’

વિષય —

(૧) જ્યારે આત્મા વિચાર કરે છે—When the soul reflects ત્યારે તે મનુષ્ય છે

(૨) જે વિચાર કરી શકતો નથી તે મનુષ્ય નથી બીજાના વિચારથી જે આવે છે તે હજી પશુ છે કે જતુ છે કે પૃથ્વી-અપ-તેજ-વાયુ-વનસ્પતિ જેવો છે

(૩) મનુષ્ય સ્થિતિમાજ આત્માજ પરમાત્મા ચર્ચ શકે છે એવો મનુષ્યદાવો કરે છે, કદાચ પશુઓ અને દેવો પણ પોતાના સ્થાનમા અને સ્થાનમા તેઓ દાવો કરતા હોય તો ના કહેવાય નહિ

(૪) પ્રેમની-પ્રજ્ઞાની કે પ્રાણની પરાક્રાષ્ટા અનુભવ્ય હોય તો મનુષ્ય જીવનમા અનુભવાય છે, અને તેની સાથે વેરની-ઝેરની અને ટટા ફિસાદની પરાક્રાષ્ટા જેવી હોય તો પણ તે મનુષ્ય જીવનમા અનુભવી શકાય છે

(૫) શરીરભાવે મનુષ્ય પ્રભુનો પ્રતિનિધિ છે, જીવ ભાવે તે પ્રભુનો સુવરાજ છે, અને આત્મભાવે પોતે પ્રભુ છે

(૬) વર્તનમા બાલક ચર્તુ, સત્યમા સુવાન ચર્તુ

અને જ્ઞાનમા વૃદ્ધ થવું એજ મુક્તિપુરીએ પહોંચવાનો મુલમ રસ્તો છે

(૭) પોતાના મુખની વૃદ્ધિ એજ ફરક જીવનું અતિમ સાધ્ય છે મુખ મનુષ્યને દુખ વિનાનું એટલું જ નહિ પણ શાશ્વત ભોધએ છે અને એ શાશ્વત મુખ-આબ્યા ભાષ મુખ તેજ અતિમ સાધ્ય. વિ. વિ રોગ વિનાનું આરોગ્ય, જરા વિનાનું તારૂંચ-મરણ વિનાનું જીવન એની આશ હાથા પણ મનુષ્યને પુરી પાડવી હોય તો તેણે વગર વિવ બે-વગર ત્વરાએ without haste and without rest આત્મ જીવનમા વર્તવા શીખવું

(૮) આપણા વ્યક્તિત્વનો એવો વિસ્તાર કરવો કે જગતની તમામ વ્યક્તિઓનો વિપૂલ-સમૂહ બાણે એ કેજ વ્યક્તિ હોય અને તે આપણે પોતે એવી પ્રતીતિ રાખી વર્તણુ એ આત્મવિકાસનો અને પરમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનો હેતુ છે

(૯) સર્વ પ્રકારની નિર્જાળતા ઉપર માણસ જય મેળવે છે અને એ જય ઉપર પણ નિરાશિમાનથી વિજય મેળવી શકે છે

(૧૦) જેમ નાનાં, મોટાં કે સમાન એ ત્રણે પ્રકારના બચ્ચાઓ ઉપર માનું બહાલ સમાન જેમ હોય છે તેમ જગતના તમામ જીવોની બાણે પોતે માતા હોય, અને નાના, મોટા કે સમાનને માતા જેવું યથાર્થ બહાલ રાખી શકે

તેના સર્વ પાપો નષ્ટ થાય છે એટલુજ નહિ પણ દેવો
પણ તેમને પૂજે છે પ્રયત્ન સાધ્ય છે !

(૧૧) કસ્તુરી જેમ મૃગની દ્વિતીયા ભરેલી હોય છે
તેમ શાશ્વત સુખ આત્મામાજ ભરેલું છે, છતાં જેમ
કસ્તુરી-મૃગને પોતાની નાભિમા રહેલી કસ્તુરીનું જ્ઞાન
નહિ હોવાથી આસપાસના વૃક્ષોમાના પોતાની નાભિમાંથી
ઉડેલી સુગંધનો વાસ લેવાને દોડે છે, તેમ સુખરૂપ
સુગંધ મનુષ્યના નાભિરૂપ આત્મામાજ રહેલું છે,
તથાપિ વિષયોરૂપ વૃક્ષમા સુખની સુગંધ લેવા મનુષ્યો
હોડી રહ્યા છે એ જે જેનું દુઃખ અને હાસ્યકારક છે હવે
જે દુઃખ અવસ્થા અને હાસ્યજનક સ્થિતિ દૂર કરવા
મૃગ જેમ અતરદ્રષ્ટિ કરતા કસ્તુરીનો દડો પામી શકે,
તેમ મનુષ્ય જો અતરદ્રષ્ટિ કરે તો અનંત સુખનો દડો
પણ તેમને પ્રાપ્ત થાય એટલુજ નહિ પરંતુ કસ્તુરી મૃગ
પોતાના સુખજ્ઞાન વિના અથ વૃક્ષોમા રખડતું હતું,
તેમ ન રખડતા પોતાની તરફ વળે-આત્માભિસુખ થાય,
તેમ મનુષ્યો પણ વિષયરૂપી વૃક્ષોમા રખડવાને બદલે પો-
તાના આત્મા ભણી વળે અને એ સુખ પ્રાપ્તિ કરીલે તો
વિષયો પણ તે આત્મસુખના પ્રવાહથી અમૃતમય થઈ જાય

(૧૨) સવળા સસાર—દુઃખસાગરનું મૂળ દેહદ્રષ્ટિ
છે અને સવળા સુખસાગરનું મૂળ આત્મદ્રષ્ટિ આત્મદ્રષ્ટિ

પૂર્વક પરમાર્થ અને વ્યવહાર બન્ને મુખમય છે દેહદ્રષ્ટિ
પૂર્વક મુખ પણ વિનસી અને અધ્યાત્મ છે

(૧૩) પચ પચ્ચેદિમા-નવકાર મહામત્રમા સાધુ,
ઉપાધ્યાય, અને આચાર્ય સર્વ પાપનો એટલે સર્વ દુખનો
એટલે મોઢનો સપૂર્ણ નાશ કરે છે અરિહત એ પુણ્યા-
નુભધી પુણ્ય ઉપજાવે છે અને સિદ્ધ એ સસારને
બગીચો બનાવી મોક્ષપદ અપાવે છે માટે અવશ્ય પ્રેમ
પૂર્ણ નવકારનું સ્મરણ કરવું ઉચિત છે

(૧૪) શુદ્ધાત્મા યર્ષને પાપમય ક્રિયાનો નિવેધ કરવો
એ મહજ્જમાં સહજ છે સમભાવમા રહીને સાવધ યોગ (મન
વચન-કાયાને પાપવ્યાપારમાં જોડવા) રૂપ પચ્ચખાણુ-પ્રતિ
જ્ઞા-પાલન સહજમા સહજ યર્ષ ભય છે, કારણકે સમભાવે
રહેલો આત્મા દોષથી મુક્ત છે એટલુંજ નહિ અર્થાત્
બીજાને હાનિ કરતો નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાનામાં
રહેલા સધળા શુભો બીજામાં-બીજાસર્વમાં પરિપૂર્ણ રહે છે,
અને એમ કરીને પોતાની સમભાવની ભાવના સક્રિય કરે છે

શુદ્ધાત્મામા રહ્યા પછી એટલે દેહાત્મભાવ અને કર્મ
ભાવથી સપૂર્ણ વ્યાવૃત્ત (પાછા હઠવું) થયા પછી એજ
શુદ્ધાત્માનો પ્રવેશ મન, વચન અને કાયામાં તેમજ કર્મમાં
કરવા યકી મન વિષદ-નિર્મળ સત્વગુણમયી અને શુદ્ધ
જ્ઞાનપાણી થાય છે, વચનમાં, નિર્મળતા, નિષ્કપટતા,
સરળતા આવવાથી વચન પ્રિય, સત્ય, અને પરમ-હિતકર

સર્વને થાય છે કાયામા પ્રવેશતાં કાયા ચોક્ષી સત્વગુણના પરમાણુથી બનેલી-નિરોગી-આરોગ્યથી પૂર્ણ-સખલ બને છે અને—

કર્મ અશુદ્ધ (ધોળા નહિ-ગુણ નહિ,) અકૃષ્ણ (કાળા નહિ-અશુભ નહિ) થાય છે એટલે કર્મપણુ શુભ અશુભપણુ મૂકી શુદ્ધ અવસ્થામા આવના પુદ્ગલસ્થિતકાયમાં પાછા પુદ્ગલ થઈ મળી જાય છે અર્થાત્ કર્મની મૂલિત થાય છે

માટે શુદ્ધ અવસ્થામા આત્મા મુક્ત થી અને શુદ્ધ અવસ્થા વટે થયેલા શુદ્ધ કર્મો પણ મુક્ત થઈ પાછા પુદ્ગલમાં મળે છે માટે સમભાવની નીચેની ભાવના કેળવવી યથાર્થ છે મૈત્રી કરુણા મુદિતોપેક્ષાણ સુતરદુઃસ્વ પુણ્યાપુણ્ય વિપયાણા ભાવના તથિત્ત પ્રસાદનમ્। અર્થાત્ મુખી તરફ મૈત્રી, ક્રોધી ભણી ક્રોધી, પુણ્યવાન પ્રત્યે હર્ષ, અપુણ્યવાન તરફ ઉપેક્ષાની ભાવના કરવાથી ચિત્ત પ્રમજ્જ ચિત્ત સ્થિર થાય છે—સમભાવ કેળવાય છે, આથી રાગદ્વેષાદિ છતી આત્મસ્મરણતા પ્રાપ્ત થયે

૧૫ પરમ સુખ પ્રાપ્તિની કળા—

સ સારમા પૃથ્વીકાયથી માડી ઇન્દ્ર સુધીના સુખોનો સરવાળો કરી, અને અને તે સુખીયે એટલે વીર્યકર નિર્વિહારી હોવાથી એ સુખ આલ્યાભાષ પણુ-એમના એ અતિમ જીવન સુધી રહે, કારણકે સુખનો કર્તા આત્મા પૂર્ણ જાગૃત છે, માટે ક્રોધ વિનાનું સુખ-વિકાર વિનાનું સુખ-મોહ

વિનાનું સુખ પ્રાપ્ત કરવા અરિહત લગવાનું સ્મરણ કરવું, અને અરિહત અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય એટલે સર્વને અરિહત બનાવવા સર્વ જીવ કરે શાસન રસી ॥

(૧૬) જગતમા બે પદાર્થ છે તે શાશ્વત છે—અણુસરનેલા છે—જન સાથે રહે છે, અને સ્વતન્ત્ર છે અને તે જીવ અને અજીવ—જડ અને ચૈતન્ય, પુરુષ અને પ્રકૃતિ, બ્રહ્મા અને માયા આત્માએ અજીવથી—પુદ્ગલથી, કાળથી, આકાશથી, ધર્માસ્તિકાયથી અને અધર્માસ્તિકાયથી જૂદો છે ગતિ સહાયક દ્રવ્યને ધર્માસ્તિકાય, સ્થિતિ સહાયકને અધર્માસ્તિકાય કહે છે આત્માએ ઉચ્ચામા ઉચ્ચો પદાર્થ છે આત્મા નિશ્ચયનયથી અનંત શક્તિ બરેલી છતાં પોતાની અતિમ સ્થિતિ કે નિર્વાણ કે પૂર્ણતા Perfection એ પહોંચતો નથી ત્યાંથી પુદ્ગલની સાથે સદા સંયુક્ત ભાવે રહે છે, અને જો આત્મા અને અનાત્મા—અથવા જીવ અને અજીવની વચ્ચેની સાકળ તે ઈર્મ છે, એટલા માટેજ કર્મો અનાદિથીજ છે, છતાં પરિણામી છે, અને આત્મા અપરિણામી છે આત્મા સર્વ પુદ્ગલથી સ્વતન્ત્ર થઈ પૂર્ણજ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય અને પૂર્ણ જ્ઞાનદ એવા અનંતા ગુણોને પ્રાપ્ત કરે છે—પૂર્ણ વિકસિત કરે છે ત્યારે તેજ આત્મા તે પરમાત્મા છે, અને એજ લક્ષ્યબિંદુ હોયું જોઈએ

(૧૭) પ્રજ્ઞાન્તવાહિતા વિશ્વને બળીચો બનાવે ॥

મનુષ્યમાં જે પાપ ન હોય તો દુ ખ ન હોય અને દુ ખ ન હોય તો સસાર ઉપવન હોય

(૧૮) ઇન્દ્રિયો જે પ્રકાન્ની છે, અને મન પણ જે પ્રકારનું છે, દ્રવ્ય ઇન્દ્રિય અને ભાવ ઇન્દ્રિય, દ્રવ્ય મન અને ભાવ મન

દ્રવ્યઈન્દ્રિય જડ છે, ભાવઈન્દ્રિય ચેતન છે, દ્રવ્યમન જડ છે, ભાવમન ચેતન છે ભાવઈન્દ્રિય અને ભાવમન ઘણા ઘણાને અમળતા નથી, કારણ કે આપણે દ્રવ્યઈન્દ્રિય અને દ્રવ્યમન જે જડ છે એનો ઉપયોગ અને તેના સ્વરૂપ જોટલા બધા ઉઠા અને મનજીવ આપણા ઉપર પડેલા હોય છે કે ભાવઈન્દ્રિય અને ભાવમનને, દ્રવ્ય ઇન્દ્રિય અને દ્રવ્યમનથી જૂઠા પાડી શકતા નથી હવે જૂઠા પાડવાની કળા —

જેમકે શરીર, જેને આપણે જોઈએ છીએ, તે આપણે દ્રવ્ય-અણુઈન્દ્રિયથી જોઈએ છીએ અને જે દ્રવ્ય-અણુ-ઈન્દ્રિયથી જે શરીર દેખાયું તેમા હું એવી બુદ્ધિ ચર્ચા જે ભાવઈન્દ્રિયને લઈને બુદ્ધિ ચર્ચા એવું જોડું જ્ઞાન ચેતન્યને યથું જે જોડું જ્ઞાન જે અશુદ્ધ ઉપયોગ છે જે હવે ભાવઈન્દ્રિય જોટલે અશુદ્ધ ઉપયોગ આપણામાં ન હોય તો દ્રવ્ય અણુ-ઈન્દ્રિયથી દેખાયું શરીર હું છું એવું આપણે કાંઈ કાંઈ માનીએ નહિ

અ. ~ ~ ~ કરીએ છીએ તે દ્રવ્યમનથી

છીએ, અને દ્રવ્યમનથી કરેલા વિચારોમા હું વિચાર કરે
 છું એવું જે જ્ઞાન થાય છે તે જ્ઞાવમન છે, અને એ જ્ઞાન
 આત્મગત હોવાથી—એ જોડું જ્ઞાન આત્મગત હોવાથી
 ચૈતન્યમય છે, અને એ જોડું જ્ઞાન તેજ અશુદ્ધ ઉપયોગ
 છે હવે જે આપણે દ્રવ્યમનને દ્રવ્યમન સમજીએ અને
 મનમા હુંપણું જોડેલે અશુદ્ધ ઉપયોગ ન રાખીએ તો
 આપણને માત્ર દ્રવ્યમન રહે, અને જ્ઞાવમન રહે નહિ
 કે નેથી આત્માનો ઉપયોગ સદા શુદ્ધજ રહે. કેમકે દિવસ
 પણ દ્રવ્યક્રિયા, અને દ્રવ્યમનમા અશુદ્ધ ઉપયોગવાળાને
 જ્ઞાતિ થશે નહિ માટે જ્ઞાવમન અને જ્ઞાવક્રિયાને દૂર
 કરવાથી આત્મા શુદ્ધ ઉપયોગમા રહે છે અને દ્રવ્ય મન
 અને દ્રવ્ય ક્રિયાથી સ્વયં કામ નિર્જાપણે કરી
 શકાય ॥

(૧૬) Man is the text to which this world is
 nothing but a Commentary'

અર્થાત્ મનુષ્ય એ મૂળ સૂત્ર છે અને વિશ્વ તેના
 પરભાષ્ય છે, કારણ કે—મનુષ્યમાં રહેલા આત્માની કૃતિ જે
 ત્રણે કાળમા ચાલુ છે એ કૃતિ ઉપરથી તેનો કરનાર આ-
 ત્મા કેવો ॥ એ સ્પષ્ટ સમજાય છે

(૨૦) 'know in thyself, and in the world
 the self-same soul,

And banish the dream, that sunders the
 part from whole' અર્થાત્ તારી અંદર અને તારી બાહ્ય

તેજ આત્માને તું ઓળખ, અને જો સ્વપ્નને તું દેશનિઢાલ
કરે કે જે સ્વપ્ન પૂર્ણ ને અપૂર્ણ દેખાડે છે—અખંડને
ખડિત દેખાડે છે

(૨૧) Man is not a body, but he is soul having
a body (Henry Wood-America)

(૨૨) મનુષ્યમા રહેલો આત્મા કકર નથી-નન્દુ
નથી-પશુ નથી, પણ ત્રિલોકનો નાથ છે

(૨૩) મનુષ્યમા રહેલો અનંત સામર્થ્યમાનું પ્રત્યેક
સામર્થ્ય પણ અનંત છે, અને તે વહેજ ખીલે છે

(૨૪) જોકે મનુષ્યમા આખા જગતની તમામ વ્ય
ક્તિઓ સમગ્ર બળ જેટલું બળ છે, અને તે સર્વ વ્ય
ક્તિઓથી વિચિત્ર છે Every soul is a new force
of nature

(૨૫) કરેલી મેવાનો બહોળો ઇચ્છવો જો કેટલું દદુ
છે ! તથાપિ આત્માને બહોળો મોઢા તે બહોળા અજ્ઞેય
પડે છે

ૐ

સક્ષેપ નવતત્ત્વ-જોડે સુચારુ

લાલન-કુવરજી

કુવરજી—ગાયુ ! મ મેપમાં ૧૨૨૨ :

લાલન-હા તમારું નામ મુકેલ છે અરે

પ્રગય છે, તમારા શરીરનું નામ કુવરણ અને મારા શરીરનું નામ લોકન. તમારા આત્માનું નામ સવેગ મારા આત્માનું નામ પ્રશય

કુવરણ ઉપયોગ એ અણવ	૧
સવેગ ઉપયોગ એ જીવ	૨
કુવરણ ઉપયોગ એ કર્મ (પાપ)	૩
સવેગ ઉપયોગ એ ધર્મ (પુણ્ય)	૪
કુવરણ ઉપયોગ એ આશ્રવ	૫
સવેગ ઉપયોગ એ સવર	૬
કુવરણ ઉપયોગ એ ઝાઝ	૭
સવેગ ઉપયોગ એ નિર્જરા	૮
કુવરણ ઉપયોગ એ (ભવજનમણ)	
સવેગ ઉપયોગ એ સુકિત-મોક્ષ	૯

વિ વિ હું કુવરણ છું કે લોકન છું એ જાણ ઉપયોગ કે જ્ઞાન સહિત જ્યારે કંઈપણ વિચાર-ઉચ્ચાર કે આચાર કરવામાં આવે તો સમજવું કે સસાર જનમણ છે એટલે કે અણવ, કર્મ, આશ્રવ, અને ઝાઝ તત્ત્વમાં દેહાધ્યાત્મી થઈ કુવરણ ભટકે છે અને જો દેહમહિરમાં રહેલ સવેગ કે જ્ઞાન સહિત જ્યારે વિચાર-ઉચ્ચાર અને આચાર પ્રવર્તતા હોય ત્યારે તે જીવ, ધર્મ, સવર, નિર્જરા અને સુકિત એ તત્ત્વમાં જીવ રમે ॥ અને લોકલોકના નાયકપણા બધી અનુક્રમે ચલેલો રહે છે

કુવરજી—ભાપુ! બીજે પ્રકારે નવતત્વ કહેયો ?

લાલન—હા, થોડા ફેરફાર સાથે

દેહ ઉપયોગ એ મિથ્યાત્વ—અજીવ

આત્મ ઉપયોગ મમ્યકૃત્વ—જીવ

હું કર્મનો કર્તા એ ૧ આશ્રવ

હું જ્ઞાનાદિ સ્વભાવનો કર્તા એ સવર

હું કર્મથી બધાઉ છું એ બધે

હું જ્ઞાનાદિ સ્વભાવે રમું છું એ નિર્જીવ

હું સ્વભાવે સ્થિત છું એ મોક્ષ ૨

નોંધ—કોઈ પણ વસ્તુનો વિચાર કરતા તે વસ્તુનું
છદ્મસ્તને જ્ઞાન થાય છે, કારણ કે તે સમયે હું દેહ છું
એ જ્ઞાન (મતિજ્ઞાનાવરણ) દૂર થયેલું હોય છે

કુવરજી—ભાપુ ! શ્રી આર્હત મુદ્રિ શી છે !

લાલન—

આશ્રવ સર્વદા હેય ।

ઉપાદેયસ્તુ સવર ।

ત્રીતીય માર્દનિ મુદ્રિ ।

શેષાસ્તસ્યા પ્રપચ્ચનમ્ ॥

૧ હું શુભ કર્મનો કર્તા એ પુણ્ય, હું અશુભ કર્મનો કર્તા એ પાપ

૨ હું દેહ સ્થિત છું એ સસાર

અર્થાત્ આશ્રવ-કર્મને આવવા દેવા એ માર્ગ ત્યાગવા યોગ્ય છે અને કર્મને આવતાં અટકાવવા એ માર્ગ ગ્રહણ કરવા જેવો છે. આટલામાં જૈનધર્મ સમાઈ જાય છે. માટે તેને આહતિ મુદ્દિ કહે છે, કારણ કે એ સિવાય જેટલું જૈન ધર્મમાં લખાયું છે કે જોવાયું છે તે સર્વ એ બેનો વિસ્તાર છે.

આશ્રવ=મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષયાય, યોગ
સુવ્ર=સમ્યક્ત્વ, વિરતિ, અપ્રમાદ, સમાધિ, વીર્ય

ॐ શાન્તિ ! શાન્તિ ! શાન્તિ !

૧ ક્રોધ મન, માયા લોભ એ કષાયો છે

૨. ધ્વજ નમ્રતા સરળતા સતોષ એ દ્વિમાદિ ગુણો છે

રિદ્ધિઓ	સિદ્ધિઓ	૧૩	૧૩
આનંદવનઝ	આનંદ ધનઝ	૧૭	૧૧
પરમાત્મા	પરમાતા	૧૭	૧૭
વર્ણવેદી	વર્ણવેદી	૧૮	૧
અને	અને	૧૮	૨
તે	તેમને	૧૮	૩
સૂર્યનાં	સૂર્યનાં	૧૮	૩
આત્માને	પોતાને	૧૮	૨૨
ગર્ભ	મરો	૧૯	૩
જિજ્ઞાસુને	જિજ્ઞાસુને	૨૦	૯
હોય તો	હોય	૨૩	૨૦
કરે	કરે	૨૪	૧૬
દેખશો	દેખાશો	૨૫	૧૧
હિ મતવાન	હિ મતવાન	૨૭	૨
જન	જનને	૨૭	૧૩
ગદિત	રહીત	૨૭	૧૪
રીતિએ	રીતિએ	૨૮	૯
જણુશો	જણુાય છે	૨૮	૧૮
શકે છે	જકે છે	૨૦	૭
સૂત્ર	મુત્ર	૩૦	૧૧
ધુપા	મુપાતે	૩૧	૨
એનીમધ	હેલીમધ	૩૮	૬
અર્થાત્	અર્થાત્	૩૯	૧૮
દેખતો	દેખાતો	૪૦	૧૬

પૂર્વે	પૂર્વ	૪૦	૧૮
સમ્યક્ત્વ	સમ્યક્ત્વ	૪૧	૩
સામર્થ્યો	સામર્થ્યો	૪૧	૮
આનંદધન	આનંદધનની	૪૨	૧૫
આનંદધનજન	આનંદધનને	૪૨	૧૮
દાન	દાન	૪૪	૨૧
રક્ષો	રક્ષા	૪૭	૧૮
શક્ય	શકે	૪૯	૧૨
એથી	એની	૬૦	૮
•	હાથી	૬૦	૨૧
હુમ્મતીત	હુમ્મતીત	૬૩	૧૬
•	આપણા અતરાતમા		
	ઓની માથે	૬૫	૧૬
પરમાત્માએ	પરમાત્માને	૬૫	૧૮
દ્રષ્ટિએ	દ્રષ્ટિ એ	૬૫	૧૯
પ્રથમ નામથી	પ્રથમ મનામથી	૬૮	૨૦
સંપૂર્ણ	સંપૂર્ણ	૭૩	૨૨
એમઅતા	એકામ	૭૪	૧૪
પાદરણજનું	પાદરણજનું	૮૦	૨૨
બેખીજમ	બેખીજમ	૮૧	૪
રાખનાર	રાખનારે	૮૨	૮
મનુએ	મનુએ	૮૨	૮
ભક્તિ પૂર્વક	ભક્તિ પૂર્વક	૮૨	૯
જેનો	જેન	૮૪	૧

નયાપિ	તથાપ	૮૪	૬
આવડે	આ વડે	૮૪	૧૪
દહેડે	દહેડે	૮૬	૧૧
પોતાના	પોતા-	૮૬	૧૨
તેમ	તેમા	૯૦	૫
પામા	પામ	૯૨	૧૫
ચળે	ચાર	૯૫	૫
મહા	મહા	૯૭	૩
લુનાગ	લુનાવ	૧૦૦	૧૭
માગરોપમના	માગરોપમ	૧૦૫	૧૧
૦	કે	૧૦૬	૮
કે	એ	૧૦૬	૮
દેખતા	દેખાતા	૧૦૭	૧૯
ચાનો	ચાના	૧૦૮	૩
પોતાનો	પોતાનો	૧૦૮	૮
ચાન્યા બધા છે	ચા-ચા છે	૧૦૮	૧૦
તે	ને	૧૦૮	૧૯
કર્ચા	કર્ચુ	૧૧૧	૧૬
બીજી	બીજા	૧૧૪	૮
દુણાતા	દુણતા	૧૧૫	૨
દેખાતુ	દેખાતો	૧૧૬	૪
મગમરી	મગ મરી	૧૧૭	૩
નથી	તથી	૧૧૭	૭
પ્રતિકમણ	પ્રતિકમણ	૧૧૭	૧૬

ઉત્તમસથી	ઉત્તમસથી	૧૬	૩૧
હાથ આધારના	હાથ આધાર	૧૦	૨૧
ગાંધી	ગાંધી	૧૫	૪
સરીરો	સરીરો	૧	૧
માહય	બહાવ	૨૧	૧
આત્મામાથીજ	આત્મામાથીજ	૧૧	૪
મિહાતમાપણું	મિહાતમાપણું	૧૧	૭
ચક્તિ	બ્યથિતિ	૧૧	૭
માગક	બાલક	૧૧	૧૧
જોધને	લોઈ	૧૧	૪
કિયા	કિયા	૧૧	૧૨
જીવમા	જીવોમા	૧૧	૧૬
સુધી	સુધા	૧૧	૧
ગોપાન્યા	ગૂપ્ત્યા	૧૧	૧
જરૂર	જરૂરથી	૧૧	૧
દોરોમાથી	દોરો	૧૧	૧
થયુ	યથ	૧૧	૧
મામાયિનર્થ	સામાયિનર્થ	૧૧	૧
આપનારનો	આપનારો	૧૧	૧
પ્રમાણે	પ્રમાણે	૧૧	૪
હજે	હરે	૧૧	૧૬
આથી	સાથી	૧૧	૧
તેમજે	તેમને	૧૧	૧૬

સમત્વ	સસત્વ	૧૭૭	૧૦
હા	હ	૧૭૩	૧૯
પતર્થના	પતર્થ	૧૭૪	૪
અનુભવવી	અનુભવ	૧૮૧	૧૩
અન્યાબાધ	અન્યા બાધ	૧૮૨	૫
અભિવાધા	આભાસાધા	૧૮૨	૭
સાવધ	સાવધ	૧૮૪	૧૦
રૂબે છે	રૂં છે	૧૮૪	૧૫
અન્યાબાધ	અન્યાબાધ	૧૮૫	૨૦
બન્ને	બન્ન	૧૮૬	૫
પ્રશાન્તવાહિતા	પશાતવાહિતા	૧૮૬	૨૧
વ્યક્તિઓના	વ્યક્તિઓ	૧૮૬	૧૧
પ્રશમ	પ્રશમ	૧૯૦	૧
પ્રશમ	પ્રશમ	૧૯૦	૩

